

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEDAVİ VE DENETİMLİ SERBESTLİK TEDBİRİ UYGULANAN
BİREYLERİN SERBEST ZAMAN ALGILARI VE SERBEST
ZAMAN DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ İLE MADDE
KULLANIM DURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: ANKARA İLİ
ÖRNEĞİ**

Özlem YASAV

Tez Danışmanı

Prof. Dr. H. Nesrin DİLBAZ

İstanbul – 2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEDAVİ VE DENETİMLİ SERBESTLİK TEDBİRİ UYGULANAN
BİREYLERİN SERBEST ZAMAN ALGILARI VE SERBEST
ZAMAN DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ İLE MADDE
KULLANIM DURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: ANKARA İLİ
ÖRNEĞİ**

Özlem YASAV

174102232

Tez Danışmanı

Prof. Dr. H. Nesrin DİLBAZ

İstanbul - 2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 174102232
Öğrenci Adı Soyadı	: Özlem Yasav
Anabilim Dalı	: Klinik Psikoloji
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Nesrin Dilbaz
Tezin Başlığı	Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Algıları ve Serbest Zaman Değerlendirme Yöntemleri ile Madde Kullanım Durumları Arasındaki İlişki: Ankara ili örneği

TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi	: 25/07/2019	Saati	: 09:30
Öğrenci Savunmaya	: ☒ GELDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUGU			
☒ Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez KABUL edilmiştir.			
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ için ay EK SÜRE verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır. (en fazla 3 ay)			
☐ Yapılan savunma sınavının sonucunda tezin REDEDEDİLMESİ kararı alınmıştır.			
Savunmada Tezin Başlığı	: ☒ Değişmedi. ☐ Değişti.		
Tezin Yeni Başlığı	:		
Öğrenci Savunmaya	: ☐ GELMEDİ		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☐ OY BİRLİĞİ ile REDEDEDİLMİŞTİR.			

ile almıştır.

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Danışman Üye	Prof. Dr. Nesrin Dilbaz	
Üye	Doç. Dr. Gül Eryılmaz	
Üye	Doç. Dr. Rabia Bilici	

YEMİN METNİ

Yüksek Lisan Tezi olarak sunduğum “Haklarında Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Algıları ve Serbest Zaman Değerlendirme Yöntemleri ile Madde Kullanım Durumları Arasındaki İlişki: Ankara İli Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Özlem YASAV

ÖNSÖZ

Serbest zaman, insanların yaratılışından bu yana büyük önem taşımaktadır. İnsanın gelişmesinde ve hangi alanda olursa olsun zaman anlayışının payı büyüktür. Hall, “insanlar zamanı yönetemezler, ancak sahip oldukları zamanı daha iyi kullanabilirler” sözünü dile getirmektedir. Zamanı iyi kullanabilmek, insanın kendisine, çalışma hayatına, sosyal hayatına, dinlenme ve eğlenmesine, biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasına ayırdığı zaman birimlerinin arasındaki dengesini iyi kurmasıyla mümkün olur. Bireyler zamanlarını iyi şekilde planladıklarında kendilerine daha fazla serbest zaman ayıracaklardır. Serbest zaman algısının önemi burada ortaya çıkmaktadır. Kişi eğer serbest zamanın bilincinde değil ve onu idrak edememiş ise var olan zamanını iyi değerlendiremeyecektir. Bu sebeple serbest zaman algısının bilincinde olmak kişinin mutluluğunu arttıracak aynı zamanda hayatını kaliteli bir şekilde geçirmesini sağlayacaktır. Uyuşturucu madde ve alkol kullanım yaşı hem ülkemizde hem de dünya çapında giderek düşmekte olup erişilebilirliğin artması, bilinçsiz serbest zaman kullanımı ve sosyal çevre etkileşimlerinin sonucu olarak alkol ve madde kullanımının arttığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, çalışmamıza konu olan Ankara’da yaşayan denetimli serbestlik yükümlülerinin hayatında serbest zaman algısının önemini anlamak madde bağımlılığına iten sebepleri ortaya koymak adına paha biçilemezdir. Denetimli serbestlik süresince serbest zaman algısının bilincinde olmak ve serbest zaman engellerini ortadan kaldırmak arınma sürecinin sonunda günlük ve iş hayatında bireye yeniden maddeye sürüklenmeme adına birçok kazanç sağlayacaktır. Bu bağlamda haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan bireylerin serbest zaman algıları ve serbest zaman değerlendirme yöntemleri ile madde kullanım durumları arasındaki ilişkiyi anlamak araştırılmaya değer bulunmuştur.

Bu araştırmanın gerçekleşmesinde bilgi ve tecrübesi ile beni yönlendiren, araştırmanın her aşamasında destek ve önerilerini

esirgemeyen değerli bilim insanı ve tez danışmanım Prof. Dr. H.
Nesrin DİLBAZ hocama teşekkürlerimi sunarım.

Özlem Yasav
İstanbul, 2019

(YASAV, Özlem, Yüksek Lisans, İstanbul, 2019)

**HAKLARINDA TEDAVİ VE DENETİMLİ SERBESTLİK
TEDBİRİ UYGULANAN BİREYLERİN SERBEST ZAMAN
ALGILARI VE SERBEST ZAMAN DEĞERLENDİRME
YÖNTEMLERİ İLE MADDE KULLANIM DURUMLARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ**

ÖZET

Bu araştırma, Ankara ilinde yaşayan haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan bireylerin serbest zaman algıları ve serbest zaman değerlendirme yöntemleri ile madde kullanım durumları arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapılmıştır. Ayrıca, madde bağımlılığı olan bireylerin sosyo-demografik özellikleri, serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları, madde kullanım öykülerine ilişkin verileri değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan bireylerin serbest zaman algıları ve serbest zaman değerlendirme yöntemleri ile madde kullanım durumları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Araştırmada betimleyici ve karşılaştırma analizleri yapılmış ve sonuçlar doğrultusunda serbest zaman anlam düzeyleri ile bağımlılık profil endeksleri arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Demografik değişkenler bakımından anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır. Madde kullanımının yoğun derecede serbest zaman değerlendirme aktivitesi ve sosyalleşme aracı olarak kullanıldığı, madde kullanım öyküsü olanların çoğunluğunun serbest zaman değerlendirme anlamı düşük olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda, serbest zaman değerlendirme alışkanlığının madde bağımlılığının önlenmesinde ve yeniden nüks etmemesinde önemli olduğu düşünülmektedir. Böylelikle, madde kullanımı olan bireylerin serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarını etkin bir biçimde değerlendirilmesi ve

bu alanla ilgili etkili müdahale yöntemlerinin uygulanabilmesinin uygun olabileceği düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Madde Bağımlılığı, Serbest Zaman, Denetimli Serbestlik, Denetimli Serbestlik Yökömlüsü

(YASAV, Özlem, Master's Degree, İstanbul, 2019)

**THE NUMBERS BETWEEN THE USE OF THE
APPLICATIONS AND THE FREE TIME PERCEPTION AND
THE FREE TIME ASSESSMENT METHODS AND THE USE
OF IT (SAMPLE OF ANKARA PROVINCE)**

ABSTRACT

This study aims to examine the relationship between free time perceptions of individuals and free time evaluation and substance abuse cases in Ankara. Also, view the history of socio-demographic characteristics, free time assessment habits, substance abuse history of individuals with alcohol and substance use disorder. Research investigations and probation measures are associated with free time perceptions of individual individuals and the types of free time assessments and substance use cases.

In the research, they prepared descriptive and comparative analyzes, and their results showed that there was no significant difference between demographic variables. Since the use of substance as intensive means of free time evaluation activity and socialization tool, the meaning of free time assessment for the variety of substance use history is low.

The findings of the study are expected to be a priority in the prevention of free time assessment habit substance use and non-relapse. In this way, it is thought that the effective use of free time-assessing habits of substance use individuals and effective application methods may be appropriate.

Key Words: Substance Addiction, Leisure Time, Probation, Probationer

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Tanımı	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
1.3. Araştırma Soruları ve Hipotezleri.....	3
1.4. Araştırmanın Sayıltıları	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.6. Araştırmaya İlişkin Terimler	6
İKİNCİ BÖLÜM.....	8
GENEL BİLGİLER	8
2.1. Madde Bağımlılığına Genel Bakış.....	8
2.2. Serbest Zaman Kavramı ve Kullanımı	20
2.3. Kuramsal Çerçeve.....	27
2.4. İlgili Literatür.....	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	35
YÖNTEM.....	35
3.1. Çalışma Grubu	35
3.2. Veri Toplama Araçları.....	35
3.2.1. Kişisel Bilgi Formu.....	36

3.2.2.Bağımlılık Profil İndeksi(BAPİ)	36
3.2.3.Boş Zaman Anlam Ölçeği.....	38
3.3. Araştırmanın İşlem Yolu.....	39
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	40
BULGULAR.....	40
4.1. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Değişkenlerine İlişkin Bulgular	
4.2. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıkları Değişkenlerine İlişkin Bulgular	
4.3. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Madde Öyküleri Değişkenine İlişkin Bulgular	
4.4. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Değişkenlerine İlişkin Bulgular	
4.5. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest/Boş Zaman Anlamı Değişkenlerine İlişkin Bulgular	
4.6. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Özelliklerine Göre Madde Öykülerinin Karşılaştırılması	
4.7. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Özelliklerine Göre Bağımlılık Profil İndeksinin (BAPİ) Karşılaştırılması	
4.8. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Özellikleri ile Boş Zaman Anlamının Karşılaştırılması	
4.9. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Bağımlılık Profil İndeksinin(BAPİ) Karşılaştırılması	
4.10. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına	

Göre Madde Öykülerinin Karşılaştırılması

4.11. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Madde Kullanımına Göre Bağımlılık Profil İndeksinin(BAPİ) Karşılaştırılması

4.12. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ile Boş Zaman Anlam Ölçeği Arasındaki İlişki

BEŞİNCİ BÖLÜM.....	83
TARTIŞMA VE SONUÇ	83
5.1. Tartışma	83
5.2. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	89
5.3. Öneriler.....	89
5.4. Sonuç	90
KAYNAKLAR	95
EKLER.....	102
EK-1. Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu (BGOF)	102
EK-2. Demografik Bilgi Formu	104
EK-3. Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ)	110
EK-4. Boş Zaman Anlamı Ölçeği (BZAÖ)	115
EK-5. Araştırma İzni.....	117
ÖZGEÇMİŞ	118

TABLÖLAR LİSTESİ

- 4.1. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Değişkenlerine İlişkin Bulgular
- 4.2. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıkları Değişkenlerine İlişkin Bulgular
- 4.3. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Madde Öyküleri Değişkenine İlişkin Bulgular
- 4.4. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Değişkenlerine İlişkin Bulgular
- 4.5. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest/Boş Zaman Anlamı Değişkenlerine İlişkin Bulgular
- 4.6. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Özelliklerine Göre Madde Öykülerinin Karşılaştırılması
- 4.7. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Özelliklerine Göre Bağımlılık Profil İndeksinin (BAPİ) Karşılaştırılması
- 4.8. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Özellikleri ile Boş Zaman Anlamının Karşılaştırılması
- 4.9. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Bağımlılık Profil İndeksinin(BAPİ) Karşılaştırılması
- 4.10. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Madde Öykülerinin Karşılaştırılması
- 4.11. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Madde Kullanımına Göre Bağımlılık Profil İndeksinin(BAPİ) Karşılaştırılması
- 4.12. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ile Boş Zaman Anlam Ölçeği Arasındaki İlişki

KISALTMALAR

ANOVA: Tek Yönlü Varyans Analizi

BAPİ: Bağımlılık Profik İndeksi

BZAÖ: Boş Zaman Anlam Ölçeği

DSM: Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

DSDB: Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı

DSHY: Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği

TCK: Türk Ceza Kanunu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımı

Madde kullanım bozuklukları, dünyada giderek artan, hem kişilerin hem de çevresindeki diğer insanların yaşam kalitesini önemli ölçüde etkileyen ve geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan kritik bir konudur. Bireylerin çevresel ve psiko-sosyal değişkenleri bağlamında, madde bağımlısı olma riski artmakta olup, buna ilişkin pek çok farklı faktörün etkili olduğu düşünülmektedir. Alkol ve madde kullanım yaşı hem ülkemizde hem de dünya genelinde giderek düşmektedir. Maddeye erişilebilirliğin, medya etkisi ve sosyal çevre etkileşimlerinin artması sonucunda madde kullanımının arttığı bilinmektedir. Bu doğrultuda, bireyin toplumsal ilişkilerinin yapılandırıldığı, öğrenme davranışının oluşturulduğu temel yer olan aile ortamı ve aile ortamındaki deneyimleri diğer sosyal etkileşimlerin düzenlenmesinde etkili olmaktadır.

Bağımlılık yaratan maddelerin, ağır dindirici, yatıştırıcı ve keyif arttırıcı etkileri sebebiyle tıp alanında da kullanılmaya başladığı bilinmektedir. Madde kullanımının birçok sebebi vardır. Bu sebeplerden bir tanesi de bireylerin boş zamanlarını etkili bir şekilde değerlendirememeleridir. Serbest ya da boş zaman kavramı her birey için farklı bir anlam ifade etmektedir. Serbest zaman değerlendirme yöntemleri de bireyler arasında farklılık göstermektedir. Madde kullanımı nedeniyle haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri kararı uygulanan bireylerin, serbest zaman geçirme yöntemlerini ve bu yöntemler sayesinde ne kadar süre madde kullanımından uzak kalabildikleri önemli bir husustur. Bu araştırmada, madde kullanımı sebebiyle haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri verilmiş bireylerin serbest zaman algıları ve serbest zaman değerlendirme yöntemleri ile madde kullanım durumları arasında nasıl bir ilişki olduğunun incelenmesi amaçlanmıştır. Haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan bireyler ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Ancak ülkemizde daha önce madde kullanımı olan ya da olmuş denetimli serbestlik yükümlülerinin serbest zaman algıları ve serbest zaman değerlendirme

yöntemleri ile madde kullanım durumları arasındaki ilişkiye değinilmemiştir. Bu araştırmada madde kullanımı sebebiyle haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri kararı verilmiş olan bireylerin serbest zaman algıları ve serbest zaman değerlendirme yöntemleri ayrıntılı olarak incelenecek olup, madde kullanım durumlarının serbest zaman algıları ve serbest zaman değerlendirme yöntemleri ile ilişkili olup olmadığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Bu araştırma madde kullanımı sebebiyle denetimli serbestlik yükümlüsü olmuş bireylerin, serbest zaman algılarını farklı değişkenler açısından inceleyerek serbest zamanlarını değerlendirme şekilleri ile temiz kalma süreleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, temiz kalma sürelerinin serbest zaman değerlendirme yöntemlerine göre sınıflandırılması, denetimli serbestlik müdürlüklerinde tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan yükümlülerin daha çok hangi alanda serbest zaman faaliyetlerine ihtiyaç duydukları ve eksikliklerin nasıl düzeltilebileceğinin saptanması açılarından katkı sağlayabilecektir.

Araştırma denetimli serbestlik müdürlüklerinin yapmış olduğu eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin, madde kullanımı sebebiyle denetimli serbestlik yükümlüsü olan bireylere, serbest zaman değerlendirme yöntemi hususunda nasıl yansıdığını ve yükümlülerin gösterdiği değişimleri ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Madde bağımlılığının, serbest zaman kullanımı ile ilişkili olduğunun tespit edilmesi bu çalışmanın ilerleyen dönemlerde yapılacak çalışmalara ve araştırmalara katkı sağlaması hedeflenmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Madde bağımlılığı, günümüzde yaş ortalamasının günden güne düşüş gösterdiği ve önemli bir toplumsal problem olarak ortaya çıkan psikiyatrik bir durumdur. Özellikle hem Türkiye genelinde hem de dünya genelinde madde kullanım yaşının çocukluk ve ergenlik dönemine düşmesi, bu anlamda erişilebilirliğin giderek daha kolay hale gelmesi, madde bağımlılığının koruyucu ve risk faktörlerini oluşturan etmenlere daha fazla odaklanması gerektiğini

ortaya çıkarmıştır. Bu alanda yapılmış olan araştırmalarda, madde bağımlılığının birçok etkene bağlı olarak geliştiği öne sürülmektedir. Bunlar özellikle genetik, sosyal, psikolojik ve duygusal etkenlerdir (Ekinci ve ark., 2016).

Genetik faktörler göz önünde bulundurulduğunda, ailesinde alkol veya madde kullanımı olan bireylerin alkol ve madde kullanım riskinin daha fazla olduğu görülmüştür (Ekinci ve ark., 2016). Ayrıca, madde kullanımı için risk faktörü olarak kabul edilebilecek hususlar arasında özellikle ergenlik döneminde akran ilişkileri ve akran ilişkileri sebebiyle gelişebilecek problemli davranışlar örnek verilebilir. Bununla birlikte, serbest zaman kullanımı, aile işlevselliği ve ebeveyn tutumları bireylerin iyilik hali ile ilişkilendirilerek madde bağımlılığı ile ilişkisi olduğu belirtilen çalışmalar mevcuttur (Siyez ve ark., 2012). Belirtilen tetikleyici ve risk faktörlerinin ayrı ayrı değerlendirildiği çalışmalar hem ülkemizde hem de farklı ülkelerde mevcut olsa da, bu çalışma kapsamında değerlendirilecek serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarını madde bağımlılığı ile ilişkilendirilip denetimli serbestlik yasasından yararlanan madde kullanıcılarının, serbest zaman algılarını farklı değişkenler açısından inceleyerek serbest zamanlarını değerlendirme şekilleri ile temiz kalma süreleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, temiz kalma sürelerinin serbest zaman değerlendirme yöntemlerine göre sınıflandırılması, denetimli serbestlik müdürlüklerinde tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan yükümlülerin daha çok hangi alanda serbest zaman faaliyetlerine ihtiyaç duydukları ve eksikliklerin nasıl düzeltilebileceği ele alınacaktır. Çalışmanın bulgularının, ülkemizde madde bağımlılığı ile ilişkilendirilen serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları etkisinin incelenmesi bakımından literatüre önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

1.3. Araştırma Soruları ve Hipotezleri

Araştırma için oluşturulan araştırma soruları ve hipotezlerin araştırmanın temel problemi olan, madde bağımlılığının bireylerin serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları ve algıları ile ilişkisinin olup olmadığıdır. Bu doğrultuda, araştırmacı tarafından oluşturulan araştırma soruları ve hipotezleri aşağıdaki gibidir:

Araştırma Sorusu 1.Bireylerin demografik durumları ile BZAÖ arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H1: Bireylerin eğitim durumu ile BZAÖ arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H0: Bireylerin eğitim durumu ile BZAÖ arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırma Sorusu 2.Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H2: Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H0: Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırma Sorusu 3.Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Madde Öyküleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H3: Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Madde Öyküleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H0: Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Madde Öyküleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Araştırma Sorusu 4.Bireylerin Madde Kullanımına Göre Bağımlılık Profil İndeksinin (BAPİ) anlamlı bir ilişki var mıdır?

H4: Bireylerin Madde Kullanımı ile Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H0: Bireylerin Madde Kullanımı ile Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırma Sorusu 5.Bireylerin Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ile Boş Zaman Anlam Ölçeği (BZAÖ) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H5: Bireylerin Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ile Boş Zaman Anlam Ölçeği

(BZAÖ) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H0: Bireylerin Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ile Boş Zaman Anlam Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

1.4. Araştırmanın Sayıtları

Araştırmanın örneklem, yöntem ve veri analizi bakımından varsayımları aşağıdaki gibidir:

1. Araştırmada kullanılan ölçeklerin araştırma değişkenlerini ölçmek için geçerli ve güvenilir ölçekler olduğu varsayılmaktadır.
2. Araştırmada katılımcıların ölçek maddelerine vermiş oldukları yanıtların kendileri hakkında doğru ve geçerli yanıtlar olduğu varsayılmaktadır.
3. Araştırmada değişkenleri çözümlemek için kullanılan istatistiksel veri analiz yöntemlerinin bulguları elde etmek açısından geçerli ve güvenilir yöntemler olduğu varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın örneklem, yöntem ve veri analizi bakımından sınırlılık oluşturabileceği öngörülen unsurlar aşağıdaki gibidir:

- 1.5.1. Araştırmanın örnekleminin seçildiği kurum ve kuruluşların sınırlı sayıda olmasının örneklemin evreni temsil etmesi açısından kısıtlılık oluşturabileceği düşünülmektedir.
- 1.5.2. Araştırmaya katılan bireylerin denetimli serbestlik tedbiri gibi adli bir süreç içinde olmaları, verdikleri cevapların sonuçlarının incelenerek kendilerine yasal yaptırım olarak geri dönmesi kaygısı taşımalarına neden olduğu için güvenilir cevap vermelerine engel oluşturmuştur.
- 1.5.3. Araştırmada elde edilen bulgular araştırma için kullanılan değerlendirme araçlarına verdikleri cevaplarla sınırlıdır.
- 1.5.4. Araştırmada elde edilen istatistiksel bulgular, elde edilen verileri için geçerli ve güvenilir olduğu varsayılan veri analiz

yöntemleri ile sınırlıdır.

1.6. Araştırmaya İlişkin Terimler

Madde Bağımlılığı: Madde bağımlılığı, bireylerin vücudunun sağlıklı işleyişini olumsuz olarak etkileyen maddeleri kullanmaları, madde kullanmalarına bağlı olarak yaşamlarında kötü sonuçlar ile karşılaşmaları ve tüm bunlara rağmen bu maddeleri kullanmaya devam etmeleridir. Madde bağımlısı olan bireyler, madde kullanımına ara verdiği (remisyon) dönemde yoksunluk belirtileri yaşamaktadır. Bundan dolayı birey, süreç ilerledikçe madde kullanım sıklığını ve dozunu artırır (Yeşilay, 2019).

Serbest Zaman: Bireylerin zorunlu, temel ihtiyaçlarını yerine getirdiği zaman haricinde kendisine kalan ve kendi iradesi ile değerlendirdiği zaman olarak tanımlanmaktadır (Karaküçük, 2008).

Denetimli Serbestlik: “Mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulamayı” ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle denetimli serbestlik, hükümlülerin suç işlemesine neden olan davranışlarının düzeltilerek, tekrar suç işlemelerinin önlenmesi, ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülerin takip edilmesi, madde bağımlılarının rehabilitasyonu, mağdurların uğradıkları zararın giderilmesi ve bu yolla toplumun korunmasıdır (DSDB, 2019).

Denetimli serbestlik yükümlüsü: Haklarında yükümlülük kararı verilen, denetim altına alınan veya tedbir kararı verilen ve denetimli serbestlik müdürlüğünce toplum içinde denetim, takip ve iyileştirilmesi yapılan şüpheli, sanık veya hükümlü anlamına gelmektedir (DSDB, 2019).

Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri: Tedavi; uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri kullanan kişinin bağımlılık yapan maddeden vücudunun arındırılmasına, bu maddelere olan ihtiyacı sonucunda ortaya çıkan yoksunluk belirtilerinin giderilmesine yönelik resmi veya özel kurumlarca yürütülen

işlemleri ifade eder (DSHY, 2013, md:72/1).

Denetimli serbestlik tedbirine ilişkin çalışmalar; uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan ya da kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişinin, uyuşturucu kullanmasına neden olan veya kullanma isteğine yol açan etkenlerin değerlendirilerek, kişinin maddeye olan ihtiyacını kontrol etmesi, yaşam standardını artırması, belirlenen ihtiyaçları doğrultusunda kendisine ve topluma yararlı bir birey olabilmesi amacıyla yürütülen rehberlik çalışmalarını ifade eder (DSHY, 2013, md:72/2).

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

Bu bölümde, madde bağımlılığı, serbest zaman, denetimli serbestlik kavramlarına yer verilmiş, söz konusu kavramlar kuramsal çerçevede ele alınmış ve ilgili literatür değerlendirilmiştir.

2.1. Madde Bağımlılığına Genel Bakış

Madde bağımlılığı; bir veya birden fazla maddenin kullanımı ile açığa çıkabilen, madde kullanımı olmadığında fiziksel ve/veya ruhsal çeşitli rahatsızlıklara sebep olan, tedavi edilebilen ancak tekrar madde kullanımı gerçekleştiğinde yeniden ortaya çıkan bir beyin hastalığıdır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) madde bağımlılığını “kullanılan bir psikoaktif maddeye kişinin daha önceden değer verdiği diğer uğraşlardan ve nesnelerden belirgin olarak daha yüksek bir öncelik tanıma davranışı” olarak tanımlamıştır. Bireylerde, madde kullanımına bağlı olarak görülebilen bağımlılık bozuklukları, kişilerin madde kullanımı sonucunda göstermiş olduğu gözle görülür biçimde sıkıntı ve işlev bozuklukları olarak tanımlanmaktadır. DSM 5 kriterlerine göre bağımlılık bozuklukları kişilerin:

- Bireylerin genel olarak istediği ölçüden çok daha fazla miktarda alkol veya madde kullanımının olması
- Bireylerin alkol veya madde kullanımını bırakmaya yönelik çabasının olması ve çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması
- Maddeyi almak, elde etmek ve madde kullanımının birey için gereğinden fazla zaman harcadığı faaliyetler olması
- Bireyin alkol veya madde kullanımına ilişkin şiddetli bir isteği olması ve bu isteğini yönetme konusunda güçlük yaşaması
- Bireylerin tekrarlayan madde kullanımı sebebiyle, iş, okul ve aile gibi sosyal ortamlarda işlev problemleri olması
- Bireyin işlevsellikte yaşamış olduğu sorunlara rağmen alkol ve madde kullanımına devam etmesi
- Bireyin riskli durumlarda bile olsa alkol veya madde kullanımına devam

etmesi

- Madde kullanımı sonucunda karşılaşılabileceği fiziksel ve ruhsal problemlere rağmen madde kullanımına devam etmesi
- Madde kullanımının miktarında artış olması ve maddeye karşı dayanıklılık (tolerans) geliştirmeleridir.
- Maddeyi temin edemediği veya kullanamadığı durumda çekilme (yoksunluk) belirtileri göstermesidir. (Köroğlu, 2014).

Bağımlılık oldukça geniş anlamlara sahip olan ve irdelenmesi gereken bir kavramdır. Daha bütünüleyici anlam ile bağımlılık; bir varlığa, şahısa ya da bir nesneye hissedilen karşı konulamaz arzu; veya bir başka istenç güdümü etkisinde olma durumu olarak tanımlanabilir. Bağımlılık, bireylerin beyin fonksiyonları ile ilişkili normal dışı seyir gösteren bir davranışı gösterir.

Madde kullanımı bireylerin yaşamında, belirlenen kurallara uymamalarında, kendilerine, ailelerine ya da çevrelerine zarar verici bir takım tutumlar sergilemelerinde ve suça karışmalarında etkili olmaktadır. Bazen de suç işlerken bilincin devre dışı kalması, şuurun kontrol mekanizmasının zayıflatılması ya da duyarsızlaştırılması amacıyla madde kullanılmaktadır. Bağımlı bireyin, ihtiyaç duyduğu maddeyi satın alabilmek için gerekli olan parayı temin edebilmek amacıyla farklı suç türlerini işlediği bilinmekte olup birçok suça da karışma ihtimali söz konusu olmaktadır. Bahsedilen suç kavramı, Türk Ceza Kanunu'na (TCK) aykırılığı ve mahkemelerce belirli bir biçimde cezalandırılan fiilleri veya davranışları temsil etmektedir (Altunel ve ark., 2009). Uyuşturucu maddeler yalnızca suça sebep olmazlar.

Uyuşturucu maddeler insan beyni üzerinde birçok etkiye sahiptir. Özellikle beynin kontrol mekanizmasının zayıflatılması ya da aşırı enerjik olma durumunun meydana gelmesi sonucunda bireyler kontrol edilemeyen ve saldırgan davranışlar sergileyebilmektedirler.

Madde kullanımı ile suç arasındaki ilişki farklı çalışmalarla araştırılmış ve ortaya çıkan sonuçlarda uyuşturucu kullanımı ile suç işleme arasında doğrudan bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur. Bugüne kadar uyuşturucu kullanımı ve suç işleme kapsamında yayınlanmış otuz araştırmanın tetkik

edildiği bir çalışmaya göre, uyuşturucu kullanan bireylerin suç işleme ihtimalinin, uyuşturucu madde kullanmayan bireylere oranla yaklaşık dört kat daha yüksek olduğunun tespiti yapılmıştır. Bu anlamlı ilişki birçok suç türünü içine alacak şekilde geniştir (Altunel ve ark., 2009).

Uyuşturucu madde kullanımı ve suç arasındaki ilişkinin yordanmasında üç farklı teoriden faydalanılabilir. İlk teoriye göre uyuşturucu madde kullanımı doğrusal olarak suç davranışına neden olmakta ya da suç davranışı uyuşturucu madde kullanımına sebep olmaktadır. Uyuşturucu madde kullanımının suç davranışını oluşturduğu görüşü üç farklı modelle açıklanmaktadır. Bunlar; psikofarmakolojik model, ekonomik gereksinim modeli ve sistemsel modeldir. Suç davranışının uyuşturucu madde kullanımına sebep olduğu görüşünü savunanlar ise, suç dünyası içerisinde bulunan sapkın karakterlerin, normal insanlara kıyasla uyuşturucu madde kullanılan sosyal ortamlara ve alt kültüre daha yatkın olduğunu ve bu yüzden suç işlemenin madde kullanımına sebep olduğunu öne sürmektedirler. Uyuşturucu maddenin tedarik edilmesi ve diğer insanlara ulaştırılması da suç dünyasının içinde meydana geldiğinden, suç dünyası ile kurulan bağ madde kullanımına neden olmaktadır.

İkinci teoriye göre çevresel, psikolojik ve sosyolojik etkenler gibi farklı değişkenlerin hem suç davranışına hem de uyuşturucu madde kullanımına sebep olmasıdır. Örneğin, düşük özdenetimin uyuşturucu madde kullanımına ve suç davranışına neden olduğu söylenebilir.

Üçüncü teoride ise uyuşturucu madde kullanımı ve suç davranışı bir neden sonuç ilişkisi olarak değil, farklı iki davranış bozukluğu olarak nitelendirilmektedir. Bu teori, madde kullanım davranışının veya suç işleme davranışının toplumun normlarından sapan ve ayrı bir alt kültür olarak ortaya çıkan durumlar olarak açıklanmaktadır. Suç davranışı ve uyuşturucu madde kullanımı genetik özellikler, ebeveynlerle zayıf ve sağlıklı ilişki, antisosyal kişilik özellikleri, yanlış ebeveyn tutumları ve madde kullanımı olan ebeveynler gibi etkenlerle açıklanabilir.

Madde bağımlılığı yalnızca bireylerin yaşamlarını ekilemez. Madde bağımlılığı sosyal problemler yaratması nedeniyle, toplumun sağlığını ve

huzurunu da tehdit eder. Bu bakımdan madde bağımlılığı çağımızın en ciddi sorunları arasındadır. Ayrıca madde kullanımı, iş gücü kaybına, yasa dışı davranışlara, bireylerin kendine ya da bir başkalarına zarar verme gibi toplumu olumsuz etkileyen çeşitli sonuçlara da sebep olmaktadır. Madde bağımlılığı problemi, bireylerin sosyal uyumlarını zorlaştıran, sosyal işlevselliklerini olumsuz olarak etkileyen ve olumsuz toplumsal yansımalara yol açan önemli bir sosyal sorun olarak da görülmektedir. Madde bağımlılığı sorunu tıbbi olarak ele alındığında çok önemli bir problem olarak karşımıza çıkmakla birlikte, madde bağımlılığının ekonomik, psikolojik ve sosyal boyutları da oldukça önemlidir.

Bağımlılık yapan maddeler sadece uyuşturucu maddeler değil, uyarıcı etkiye sahip ecstasy ve kokain gibi maddelerin de bağımlılık yaptığı bilinmelidir. Bu maddeler kişilerde fiziksel, davranışsal ve ruhsal olarak birtakım değişikliklere neden olan kimyasal maddelerdir. Birçok uyuşturucu maddenin bağımlılık oluşturma ihtimali vardır. Fakat bazı maddelerin bağımlılık yapma potansiyeli, diğer maddelere oranla daha fazladır. Yüksek oranda bağımlılık yapan maddelerden bahsedecek olursak, şu şekilde tasnif edilebiliriz (Ögel ve ark., 1998).

1. Alkol
2. Tütün
3. Uyarıcılar: Kokain, Ecstasy, Kafein, Amfetamin
4. Opiyatlar: Kodein, Morfin, Metadon, Eroin
5. Uçucu maddeler (Volatile hydrocarbons): Benzin, Tiner, yapıştırıcılar (Bali, UHU gibi yapıştırıcılar), Gazolin
6. Esrar ve benzerleri
7. Merkezi Sinir Sistemini baskılayanlar: Benzodiazepinler (Diazem, Rohypnol, Xanax), Barbitüratlar, Akineton
8. Fensiklidin (PCP)
9. Halüsinojenler: Psilocybin, Meskalin, LSD

Sigara ve Tütün

Tütün, dünyada en yaygın olarak kullanılan ve bağımlılık yaratan bir

maddedir. Tütün kullanımına ara verme ya da tütün kullanımını bırakma süreci zordur. Bırakan bireylerin büyük çoğunluğu ilk üç ayda tekrar tütün kullanımına başlamaktadır. Bu durumdan, tütünün oldukça yoğun bir bağımlılık yaratan madde olduğu bilgisi edinilmektedir. Tütün yandığı zaman kül dışında üç önemli bileşenden oluşur:

1. Nikotin (uyarıcı bir maddedir)
2. Karbon monoksit
3. Katran (birçok kanser yapıcı madde içerir)

Tütün tüketimi, dünya çapında ölüm sebeplerinin ilk sıralarında yer almaktadır. Bu sebeple çeşitli ülkeler, tütün ürünlerinin kullanımını yasaklama veya kısıtlama yoluna gitmişlerdir.

Sigara, bağımlılık dışında da çok belirgin hastalıklara yol açmaktadır. Sigaranın, bireylerin kalp damarlarında tıkanıklığa sebep olduğu bilinmektedir. Bunun dışında, kalp hastalıklarına zemin hazırlayan önemli madde olarak %30 oranla sigara gösterilmektedir. Sigara kullanımı kalp rahatsızlıklarının yanında beyin ve akciğer rahatsızlıklarına da sebep olmaktadır (Ögel ve ark., 1998).

Tütün kullanımına bağlı olarak görülen akciğer kanserlerinin oranı %80-90'dır. Akciğer kanseri daha çok katran ile ilişkilidir. Bunlara ek olarak tütün kullananlarda, mesane kanseri görülme sıklığı tütün kullanımı olmayanlara göre iki kat daha fazladır. Hamilelik döneminde tütün veya sigara kullanımı, gebelerin erken doğum yapmalarına neden olmaktadır. İlaveten gebelik döneminde sigara veya tütün kullanımı bebek ölümlerine ve düşük doğum ağırlığına da sebep olmaktadır.

Sigara üreticilerinin hedef grubu ergenlik dönemindeki bireylerdir. Özellikle reklamların büyük bir kısmı, gelişim çağı özelliklerinden dolayı ergenlere yöneliktir.

Alkol

Alkol, bağımlılık yapıcı etkisi yüksek olmasına rağmen, tüketiminin yasal olmasından dolayı yaygın olarak kullanılan bir maddedir. İnsanlar alkolün yasa dışı bir madde olmayışından kaynaklı olarak alkol kullanmaktan çekinmemektedirler.

Alkolün satılan çeşitli türleri vardır. Çoğunlukla biranın bağımlılık yaratmadığına dair bir inanç vardır. Ancak her çeşit alkollü içeceğin içinde farklı miktarlarda alkol bulunmaktadır ve bağımlılık yapıcı özelliği vardır (Ögel ve ark., 1998). Bu sebeple “standart içki” adı verilen terim meydana getirilmiştir. Örneğin bir standart içki; bir bardak biraya, bir bardak cine, bir tek kadeh rakıya, bir bardak votkaya, bir kadeh viskiye ya da bir kadeh şaraba denk gelmektedir. Belirlenen bu miktarlar dışında yoğun alkol tüketimi, birey için bedensel ve sosyal olarak kötü sonuçlar oluşturur. Erkekler ve kadınlar için belirlenen standart içki sayıları da değişkenlik göstermektedir. Buna göre, erkekler için haftada 21, kadınlar için ise haftada 14 standart içkiden fazla tüketilen alkol, kişi için fiziksel ve ruhsal açılarından riskli olarak kabul edilmektedir. Ayrıca alkolün yarattığı ruhsal sorunların başında bağımlılık gelmektedir.

Alkol kullanımı ile ilgili yanlış inançlar ve mitler vardır. Örneğin alkol kullanımının ardından uykunun geldiğine inanılır. Halbuki alkol, meydana getirdiği rehabetin etkisiyle kişiye uyku verebilir. Aslolan alkolün insanın uyku kalitesini ve uyku düzenini bozduğudur. Alkol kullanımının cinsel gücü arttırdığı yönünde yanlış bir inanç vâkıftır. Fakat normalde bu inanışın tam tersi olarak alkolün cinsel güce olumsuz etkisi vardır. Alkol kişiye, kendi üstündeki sosyal baskıların kalktığına dair bir algı yarattığından cinsel olarak bir rahatlama verebilir (Ögel ve ark., 1998). Ayrıca alkol, bağışıklık sisteminin baskılanması, gastrit, yutak borusu hastalıkları, ülser, pankreas iltihabı, beslenme bozuklukları, siroz, sinir sistemi hastalıkları, vitamin eksiklikleri, kansızlık, karıncalanma, felç, karaciğerde yağlanma ve büyüme gibi birçok sağlık sorunlarına sebep olmaktadır (Ögel ve ark., 1998).

Esrar

Tüketimi yasal olmayan maddeler arasında en yaygın şekilde kullanılan uyuşturucu madde esrardır. Hint keneviri bitkisinin çiçeklerinden ve yapraklarından elde edilen esrarın, kurutulmuş ve parçalanmış yaprakları, tohumları, toz halinde veya kahverengi, sıkıştırılmış kalıplar halinde satılır. Esrarın içimi sigara gibi sarılarak ve sigara tütününe karıştırılarak gerçekleştirilir. Yaygın olarak kullanıcılar arasında, “joint” ,“ot” ya da “marihuana” adı ile anılır. Esrar kullanımından sonra kişide daha fazla konuşma hali, kendini iyi hissetme, gevşeme, sebepsiz güle durumu, renk ve müzik

algısında artış görülebilmektedir.

Esrar yağ dokusunda birikir. Buna bağılı olarak kişi esrarı kullandıktan bir hafta sonra bile, vücudunda etkin maddenin %50'sini hala taşımaktadır. Esrarı kullandıktan hemen sonra kişinin reflekslerinde bozulmalar meydana gelir. Kişi araba kullanamaz ve dahası dikkat gerektiren hiçbir içi yapamaz. Yine de kişi bu tür işleri yapmaya kalkışırsa tehlikeli sonuçlarla karşılaşabilir (Ögel ve ark., 2003).

Esrarın kişilerin bellek gücü üzerindeki etkisi oldukça ciddidir. Esrar kullanımı kişinin sorun çözme, öğrenme ve düşünme yetisini ciddi derecede azaltır. Esrar kullanımının özellikle ergenlik döneminde var olması, esrarın kişinin psikososyal işlevleri üstünde daha olumsuz etkiler yaratacağını göstermektedir.

Bazı araştırmacılar tarafından esrar tüketen bireylerin, sigara tüketen bireylere göre akciğer kanserine yakalanma riskinin beş kat daha fazla olduğu belirtilmiştir. Uzun süreli esrar kullanımında akciğer kanseri, üst solunum yolu rahatsızlıkları ve bronşit gibi hastalıklar ortaya çıkabilmektedir. Esrar için genel kanı bağımlılık yapmayan bir madde olduğudur. Ancak esrar, diğer maddeleri kullanmaya başlama riskine neden olan bir geçiş maddesidir ve bağımlılık yaptığı bilinmelidir (Ögel ve ark., 2000).

Esrar kullanımının son yıllarda psikoza sebep olduğu belirtilmektedir (Arsenault, 2004). Esrar kullanan kişilerde, esrar kullanmayan kişilere oranla şizofreni gelişme riski 7 kat daha fazladır.

Uçucu Maddeler

Uçucu madde tanımı oda sıcaklığında kolayca buharlaşabilen maddeler için kullanılmaktadır. Uçucu madde bağımlılığı, çocuk ve ergenlerde sıklıkla karşılaşılan, yaşın artmasına bağılı olarak daha az görülen bir bağımlılık çeşitidir. Uçucu maddeler, sigara ve esrardan sonra en sık karşılaşılan bağımlılık yaratan maddeler olmasına karşın bu maddelerin bulunabilirliği kolaydır (Ögel ve ark., 2001). Çünkü bu maddelerin başka amaçlar doğrultusunda satılmaları illegal değildir. Bu maddeler;

- Bally, UHU gibi yapıştırıcılar

- Boyalar ve boyalarda kullanılan Tiner
- Kuru temizlemede kullanılan maddeler
- Yazı yazarken yapılan hataları silmekte kullanılan maddeler (Tipp-ex)
- Benzin
- Çakmak gazı olarak kullanılan bütan gazı

Bally ve UHU gibi yapıştırıcılar, bir kumaşa emdirilerek koklama yöntemi ile kullanılır. Tiner ise, genellikle torbaya konulur ve torbadan koklamak suretiyle kullanılır. Uçucu madde kullanımından sonra kişide, sakinlik duygusu ve neşeli olma hali gözlemlenebilir. Uçucu madde kullanımı bazen kişilerin hayal görmesine de yol açabilir. Uçucu maddelerin yarattığı etkiler arasında sarhoşluk hali, yürüme güçlüğü ve denge bozukluğu da sayılabilir.

Uçucu maddelerin hızlı şekilde etki göstermesi ve ucuz olması nedeniyle çocuklar tarafından yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu bağımlılık türü, özellikle ailesi olmayan, yaşamını sokaklarda sürdüren, her türlü ihmal ve istismara açık olan çocuklar için ve ekonomik veya sosyal koşulları yetersiz olan ailelerin çocukları için ciddi bir risk teşkil etmektedir.

Uçucu maddeler, beynin üstüne doğrudan zehir etkisi yarattığı için oldukça zararlıdır. Bilhassa çocukların kullanması daha ciddi problemler ortaya çıkarır. Çünkü uçucu madde kullanımının öğrenme üstünde oldukça olumsuz etkileri tespit edilmiştir. Bağımlılık potansiyelleri de yüksektir.

Uçucu maddelerin bireylerin kalbine ve beynine olan etkilerinden ötürü, uçucu madde koklayan bireylerde sıklıkla ani ölümler meydana gelir. Ayrıca uçucu madde kullananlar arasında tehlikeli ve saldırgan davranışların sergilenmesi de sıklıkla gözlemlenir. Bu maddeler artık her yaşta ve her sosyoekonomik seviyede kullanılan bir madde haline gelmiştir. (Ögel ve ark., 2001).

Eroin

Afyondan elde edilen eroin, toz halinde satılan ve açık kahverengi bir maddedir. Eroinin renginin beyazlaşması, saflığının artması ile doğru orantılıdır. Kullanıcılar arasında “toz”, “beyaz” “H (eyç)” isimleri ile anılır ve küçük

torbalar halinde satılır.

Eroinin genellikle tercih edilen kullanım yolu buruna çekmek suretiyle kullanılmasıdır. Sigara tütününe karıştırılarak da içilebilir. Bu şekilde içilmesine “koreks” adı verilir. Alüminyum folyo veya sigara jelatini üstünde ısıtılıp buharın içe çekilmesine de “kaydırma” ismi verilir. Eroin kaşık içinde kaynatılarak enjektör aracılığı ile damara da verilebilir.

Bir iki hafta süre ile düzenli olarak kullanıldığında bağımlılık yaratır. Bazı hassas kişilerde ise ilk bir iki kullanımdan sonra bile bağımlılık yapabilir. Tolerans, çok hızla gelişir. Bu nedenle doz artışları çok ileri öldürücü seviyelere kadar ulaşabilir.

Eroin alımını takiben ortaya çıkan etkiler, bireyin hareketlerinde ve konuşmalarında yavaşlama, göz bebeklerinin küçülmesi, yüzde kırmızılık, rahatlama, gevşeme ve sıcaklık hissidir. Eroin kullanan kişilerin beslenmeleri yetersiz olduğu için kabızlık yaşarlar ve sağlıkları bozulur.

Eroin kullanımının en ciddi yan etkilerinden biri, kullanıcıların enjektör paylaşımları ile ortaya çıkar. Bir kullanıcıda var olan Hepatit, AIDS gibi virüsler enjektörü kullanan diğer kişiye de bulaşır.

Eroinin etkisi 6-8 saat içinde kaybolur ve kişi şiddetli yoksunluk belirtileri yaşamaya başlar. Bu belirtiler arasında uykusuzluk, burun akıntısı, gözde yaşarma, ishal, şiddetli kas ağrıları ve kramplar sayılabilir. Kişiler, her 6 saatte bir eroin dozunu yinelemek zorunda kalır çünkü yaşadığı yoksunluk belirtilerini bu şekilde giderebilmektedir. Eroinin yüksek dozda kullanılması ölüm ile sonuçlanabilir. Bu durumun belirtileri, solunumun yavaşlaması, göz bebeklerinin toplu iğne başı kadar küçülmesi ve koma halidir (Ögel ve ark., 2001).

Kokain

Kokain toz şeklinde, beyaz renkli bir maddedir (Ögel ve ark., 2001). Kokain yaygın olarak buruna çekilerek kullanılır. Bunun yanında buharının içe çekilmesi biçiminde sigara ya da enjeksiyon yolu ile kullanılabilir. Kokaini sıklıkla yetişkinlerin ve ekonomik durumu iyi olanların kullanmasının sebebi, kokainin piyasa fiyatının oldukça yüksek olmasıdır.

Bağımlılık yapıcı etkisi oldukça yüksektir. Bir kez kullanımdan sonra bile bağımlılık yaratabilir.

Kokain kullanımı bireyi canlandırır, uyarır ve bireye keyif verir. Fakat bu etkiler bir saat içinde sonlanır yani kısa süreli etkilerdir. Etkileri sonlandıktan 15-16 saat süre sonra yoksunluk belirtileri meydana gelir. Bu belirtiler halsizlik, mutsuzluk hali, ruhsal çöküntü, çok uyuma ve güçsüzlük olarak sıralanabilir. Eğer bu madde uzun zamandır kullanılıyorsa yaşanan bu yoksunluk belirtileri bir hafta kadar sürmektedir. Uzun süreli kokain kullanımı sonrasında etkilerin görülme süresi bir haftaya kadar uzayabilir ve ciddi komplikasyonlar ile sonuçlanabilir. Bunlar arasında;

- Migren tipi baş ağrıları
- Burun kanamaları
- Cinsel iktidarsızlık
- Beyin kanaması
- Beyin damarlarında tıkanma sayılabilir.

Ekstazi

Gençler arasında kullanımı giderek artan bir diğer madde ise ekstazidir. (Çorapçıoğlu ve Ögel, 2003). Genellikle beyaz, sarı, kahverengi ve pembe olarak kapsül ve tabletler şeklinde satılmaktadır. Bazılarının üstünde kalp ve kuş gibi resimler vardır. Ekstazi, kullanıcılar arasında “007, pıt, roket, mitsubishi ve beyaz kumrular” adlarıyla bilinir (Ögel ve ark., 2001). Ekstazi kullanımının, düşük sosyoekonomik düzeydeki gençler arasında da yaygınlaşmaya başlamasının sebebi olarak fiyatlarının yüksek olmaması gösterilebilir. Üç sene içerisinde ülkemizde ekstazi kullanımı, ergenlik çağındaki lise öğrencileri arasındaki %25 oranında artış göstermiştir. Daha çok ekstazi, ekonomik düzeyi yüksek olan ailelerin çocukları tarafından kullanılırken, üç sene içinde ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarının ekstazi kullanımları da %47 oranında artmıştır. Maddi durumları yetersiz olan kullanıcıların madde parasını tedarik etme ihtiyacı, onların suça sürüklenme eğilimini arttıran bir risk faktörü olmuştur (Çorapçıoğlu ve Ögel, 2003).

Ekstazinin kişiye canlılık verme, kişinin algılamasında artışa sebep olma,

kişinin enerjisinin artmasını sağlama ve karşı cinse yakınlık duyma gibi etkileri vardır. Bu etkiler 20 dakika içinde ortaya çıkar ve birkaç saat sürer. Kişinin ekstazi etkisi altında iken makine ya da araba kullanması istenmeyen sonuçlar yaratabilir. Ekstazi, halüsinojenik ve amfetamin maddeler ile benzer etkiler göstermektedir. Uykusuzluk ve aşırı kuşkuculuk gibi etkileri de görülebilmektedir. Yüksek tansiyon, kalp rahatsızlığı olan ve sara hastalığı olan bireylerin ekstazi kullanmaları ciddi sorunlar meydana getirir. Beden ısısının çokça yükselmesi ve aşırı hareket sebebiyle oluşan su kaybı ölüme yol açabilir. Bunların dışında ekstazi karaciğer ve böbrek üzerinde de yan etkilerinin olduğu bildirilmiştir (Çorapçıoğlu ve Ögel, 2003).

Amfetaminler

Amfetaminlerin kullanımı ülkemizde yaygın değildir. Beyaz toz ya da hap şeklinde bulunurlar. Amfetaminler, buruna çekilebilir, ağızdan ve enjeksiyon yolu ile damardan alınabilir (Ögel ve ark., 2001). Ülkemizde yasal olarak bulunmamaktadır. Ancak tıp alanında kullanılan ilaçlar mevcuttur. Bu ilaçlardan bazıları Ritalin, Dexedrine ve Captagon'dur. Amfetaminler ülkemizde zihin açıcı ve uyarıcı olarak bilinirler. Bu maddelerin kullanılmaları genellikle keyif verici ve performans arttırıcı etkilerinden kaynaklanmaktadır. Uzun yol şöförlerinin, sınavlara hazırlanan öğrencilerin, yetiştirilmesi gereken işleri olan bireylerin sıklıkla amfetamin kullanımlarına rastlanmaktadır.

Amfetamin kullanımının ardından şizofreni özellikleri gelişebilir. Hareketsizlik, güçsüzlük, baş ağrısı, sıkıntı, mutsuzluk, kabuslar görme, fazla uyuma, terleme, kas ve mide krampları gibi yoksunluk belirtileri yaşanabilmektedir. Amfetamin kullanımı, şiddetli hipertansiyona, beyin damar hastalıklarına, iskemik kolitiseye (barsakların oksijensiz kalması) ve kalp damarlarının tıkanmasına yol açar (Ögel ve ark., 2001).

Bağımlılık Yapabilen ve İlaç Olarak Kullanılan Maddeler

Bazı maddelerin bağımlılık yapıcı özellikleri olmasına karşın tıbbi alanda kullanılmakta ve eczanelerde de satışı olmaktadır. Bu ilaçlar doktor kontrolünde kullanılırlar ve doktorlar tarafından yazılırlar. Bunlar doktor tavsiyesi olmaksızın kullanıldıklarında bireylerde bağımlılık yaratabilirler. Yeşil reçete adı verilen bir sistem sayesinde, bu tür ilaçların kontrollü olarak yazılmaları sağlanmaktadır.

Bağımlılık potansiyeli daha yüksek olan ilaçlar ise kırmızı reçete kapsamına girer (Ögel ve ark., 2001).

Kötüye kullanımı olan ilaçlar şunlardır:

- Akineton
- Lomotil
- Rohypnol (Piyasada “Roş” ismi ile satışı yapılmaktadır. Türkiye’de ilaç olarak bulunmamaktadır. Ancak yasal olmayan yollar ile getirilmektedir.)
- Diazem, Nervium, Tranxilene, Ativan, Rivotril

Bu ilaçların kullanımları bireylere, sedasyon olarak adlandırılan rahatlama ve gevşeme duygularını verdiği içindir.

Bu ilaçlar, diğer uyuşturucu maddeler ile birlikte ek madde olarak kullanılabilir gibi tek başlarına da kullanılabilirler. Bu ilaçların yüksek dozda kullanılması bireylerde, yoğun uyku haline sebep olur. Yine yüksek dozda kullanımlar, bireylerin solunumlarının baskılanmasına ve ölümlerine yol açabilir. Bu ilaçlar alkol ile birlikte alındıkları zaman göstermiş olduğu bu etkilerin yoğunluğu daha da artar. Dikkat gerektiren işlerin (araba kullanmak gibi) yapılması oldukça tehlikelidir çünkü bağımlılık yaratan bu ilaçların kontrolsüz veya yüksek dozda kullanımları refleksleri ileri derecede zayıflatmaktadır. Bu ilaçların dozlarının yüksek olarak alınmasından sonra aniden kesilmeleri, sara (epilepsi) nöbetlerine yol açabilmektedir.

- Opiyatlar
- Kafein
- Sakinleştirici, uyutucu ve kaygı gidericiler (sedatif, hipnotik ve antisiyolitikler)
- Kenevir (kannabis)
- Uyarıcılar (kokain, amfetamin ve diğer uyarıcı maddeler)
- Varsandıranlar (hallüsinojenler)
- Tütün ve bilinmeyen diğer maddeler (Köroğlu, 2014)

2.2. Serbest Zaman Kavramı ve Kullanımı

Serbest zaman, tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar gelen bir kavramdır. Faklı dönemler içinde değışime uğrasa da insanoğlunun serbest zamanda çeşitli işlerle uğraşması söz konusudur (Gülbahçe, 1996).

İnsanlığın yaşam süreci içindeki mücadelesi, teknolojik gelişmelerle devam etmiştir. Bu gelişme süreci, kişilerin dolaylı veya dolaysız olarak hizmetiyle ilgilidir. İlk çağlarda insanlara önem verilmemiş ve insanlar köle tacirlerinin elinde mal gibi alınıp satılmıştır (Ekici, 1997). İnsanlar yerleşik hayata geçtikten sonra, mesleki ve sanatsal uğraşlara yönelme suretiyle işlerini kurarak üretime başlamışlardır (Gülbahçe, 1996). İlkel toplumlarda insanlar, modern toplumlardaki insanlar gibi çalışma zamanı ile serbest zamanı birbirinden ayırma gereği hissetmemişlerdir. Çünkü ilkel toplum insanı, hayatını sürdürmek için gerekli olan çalışmaları yaptıktan sonra, artan serbest zamanlarında toprak parçasının iklimine ve coğrafi özelliklerine göre zamanını değişik şekillerde değerlendirmek istemiştir (Gülbahçe, 1996; Karaküçük, 2008; Tunçkol, 2001). İkel zamanda makineleşme olmadığı için insan gücünden yararlanılmaktaydı. Kölelerin çalıştırılması sonucu köle sahiplerinin serbest zamanları fazlalaştı ve buna bağlı olarak spora, müziğe, resime, taşları oyarak serbest zaman uğraşlarına yönelimleri arttı (Broadhurst, 2001; Ekici, 1997; Karaküçük, 2008).

Dumazadier'e göre serbest zaman kavramı sanayileşmiş ülkelerin toplumsal gelişme seyrine paralel olarak doğup geliştiği ve sadece sanayisi gelişmiş ülkelere has özellikler taşımaktadır (Kaya, 2003). Örneğin, Antik Yunan çağında beden ve zihin gelişimi üstünlük sağlamaktaydı. Rekreasyon, feodal dönemde daha çok sosyal sınıf ile ilgili bir kavramdı. Yüksek sınıf mertebesinde bulunan ve lordlardan oluşan sınıf, serbest zamanı en iyi şekilde değerlendiren sınıftı (Broadhurst, 2001). Bu durumun ortadan kalkması, sanayi devrimi yıllarında yapılan uzun uğraşlarla, çalışan için büyük sorun olan aşırı çalışma-çalıştırma zihniyetinin yıkılmasıyla sağlanabilmiştir (Karaküçük, 2008).

Çalışanların serbest zamanlarının arttırılması düşüncesi 18. yüzyıl başlarına dayanır. Sanayi devrimi döneminde işçilerin daha fazla ve daha verimli

çalıştırılabilmesi için yalnız dinlenme vasıtası olarak kullanılan serbest zaman, artık bir araç olmaktan çıkıp bir amaç haline gelmiştir (Arslan, 1996). Sanayi devrimi ile başlayan fazla üretim, otomasyon, refah seviyesindeki artışlar, gelişmeler ve serbest zamana duyulan ihtiyacın fazlalaşmasıyla ilişkili olarak, bireylerin çalışma saatlerinde azalmalar bununla birlikte bireylerin serbest zaman sürelerinde çoğalmalar meydana gelmiştir (Özmaden, 1997). Serbest zaman, özgürleşme ve büyük ölçüde işin gerekliliğinden kurtulma anlamı taşır. İstekli seçimler ve bilinçli tercihleri içeren serbest olma durumu olarak da anlamlandırılır. Serbest zaman anlamı içinde, özgürleşme kavramından denetim kavramına kadar birçok anlamı barındırır. Özgürlük, seçme/tercih etme, spontanelik ve kaçış anlamları ile yakın anlamlara sahiptir.

Serbest zamanın etkisi sadece günümüzde değil, eski çağlarda dahi değişik biçimlerde, insanların sosyal ilişkiler kurma süreci içinde daima var olmuştur. Aslında serbest zaman işin özündedir ve bir fonksiyonudur (Tekin, 2003 akt. Cerit, 2008). Artan teknolojik ve bilimsel ilerlemeler sonucunda insanın yerini, insansız ve sermaye yoğun teknolojilerin almaya başlaması, serbest zamanın artması yönündeki büyük gelişmelerden biridir. Buradan yola çıkan Gorz, çalışma toplumunun yok olma aşamasına geldiğini ve bir kriz sürecine girildiğini ifade etmektedir (Özcan, 2007). Bireyin içinde yaşadığı veya geçmişte bulunduğu çevre, ihtiyaçlarının ve serbest zaman etkinliklerinin seçiminde etkindir (Ataman Yancı, 2010; Tezcan, 1993). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere serbest zamanda yapılan etkinlikler bir amaç doğrultusunda yapılan, bir başkasına aktarılamayan, gönüllülük esasına dayanan, bireye mutluluk veren ve bireyi canlandıran, kişisel doyuma dayalı, pasif veya aktif olarak katılım sağlanan; her türlü sosyal, fiziksel, ruhsal ve zihinsel etkinlikler olarak anlamlandırılabilir (Güngörmüş, 2007).

Serbest zaman kavramı; insanın bir şey yapmamak ya da yapmak arasında kendi hür iradesiyle tercih yapabildiği, yapmak istediği ya da yapmak istemediği şeylere özgürce karar verebildiği, bunun yanında kararının sorumluluğunu da alabildiği davranışlar sergilemesi gereken zamandır (Kaya, 2011). Serbest zaman, kişinin yaşam zorluklarının dışında olan, çaba harcamadığı ve kendi istediği gibi şekillendirebildiği, arzu edilen zamandır

(Esteve, Martin ve San-Lopez, 1999; Karaküçük ve Gürbüz, 2007; Kılbaş, 2010; Ragheb ve Tate, 1993). Bu istek doğrultusunda seçilen zamanda, kişiler yapmak istediği ve yapacağı etkinlikleri özgür bir biçimde kararlaştırmalıdır. Yapılan etkinlikler tamamen bireyin kendi isteği doğrultusunda gerçekleştirilecek olup kişiyi hem mutlu hem de tatmin etmektedir (Lobo, 2006). Tezcan (1993)' e göre serbest zaman, bireyin başkaları ve kendisi için tüm yükümlülüklerinden sıyrıldığı, özgür iradesiyle seçeceği bir aktivite ile uğraşacağı zamandır. Bir başka tanıma göre serbest zaman, devam etmekte olan etkileşim ile ilgili ve kendine dair bir algı örüntüsü olarak nitelendirilebilir (Kılbaş, 2010). Bireyin yaşam, iş ve zorunlu olarak yaptığı tüm görevleri bitirdikten sonra artan zamanı kendisi için özgürce kullanma hakkına sahip olduğu zaman dilimi biçiminde tanımlanır. Serbest zaman; insanın işinden arta kalan ve kişinin her türlü bağlantıların ve bağımlılıkların dışında kalarak dilediği gibi kullanacağı zaman dilimini anlatır (Karaküçük ve Gürbüz, 2007). Bu bağlamda serbest zaman ve özgür zaman arasında belirgin bir farklılık vardır. Özgür zaman yönsüzlüğü yansıtırken, serbest zaman yapılacak başka etkinliklerin olduğunu vurgulayan ve bunları dengeleyen kavramsal bir yönü gösterir (Kılbaş, 2010).

Serbest zamanın taşıdığı felsefi derinlik ve serbest zaman anlamları, bugüne gelene kadar oldukça farklılaşmıştır. İlk zamanlarda, özgürleşme, rahatlık, gevşeme ve serbest olma kavramları ile daha çok ilişkilendirilirken günümüzde ise bu anlamlardan fazlasıyla uzaklaşmış olup istemli tercihlerin, bireysel inisiyatifin (Karaküçük, 2008; Kraus, 1971; Tezcan, 1993) ve özgürlüğün alanından uzaklaşarak kurumsal cihazların kontrolünde olan, farklı hedeflere göre düzenledikleri sınırlı/sorumlu kullanım sahası olan bir zaman/yaşam alanı olarak ortaya çıkmaktadır (Aytaç, 2006).

Dünya Serbest (Boş) Zaman ve Rekreasyon Birliği'nin tanımına göre serbest (boş) zaman; yaratıcılık, seçim yapabilme, kişisel doyumu fazlaştıran ve memnuniyet içeren aktivitelere kılavuzluk eden faydaları ile insan hayatının özel bir sahasıdır. Aktivite kavramı genellikle estetik, bunun yanında aydın, entelektüel fiziksel, ruhsal ve sosyal unsurların çok yönlü formlarını kapsamaktadır (Ağılönü, 2007).

Kişi, serbest zamanlarında herhangi bir sisteme dahil olma ya da olmama

özgürlüğüne sahiptir. Ancak insan doğası gereği sosyal bir varlıktır. Aslında toplumsallaşma aşamasında da grup içi ilişkiler yoluyla kendini ifade etme fırsatı yakalar. Bu süreçte kişinin kendisini serbest zaman faaliyetlerinden soyutlama gibi bir şansı yoktur (Akkaya, 2008).

Serbest zaman değerlendirme tüm ulusların ve toplulukların bireylerine etki eden çok güçlü bir olgudur. Bireylerin yaşamlarında olumlu değişiklikler yaratabilmek en önemli etmenlerinden biridir ve onlar için fırsatlar sağlanmalıdır. Serbest zaman yaratıcılığın ortaya çıkması, maneviyatın gösterilmesi, tasarlama, düşüncelerin dışa vurulması için fırsatlar sağlar. Yeni arkadaşlıklar kurma, ilişkiler geliştirme sosyal etkileşim şekilleri ve bağlantılar serbest zaman süreciyle mümkündür. Bu tür sosyal faktörler kültürel kimliği, aile bağlarını ve toplumsal uyumu geliştirir (Edginton, 2006).

İnsanlar için serbest zaman birçok doyum ve fayda yaratmaktadır. Bunun yanı sıra insanların, mutlu ve sağlıklı yaşamalarına da olanak sağlar (Ağaoğlu, 2006). Çalışan birey için serbest zaman, yalnızca yorulan bireyin fiziksel gücünü onarmak ve istirahat etmek amacıyla kullanılır (Karaküçük, 2008). Günlük yaşamımızda çalışma veya diğer yaptığımız eylemlerin, kendini tekrarlayan ve sıkıcı bir hale dönüşmesi, serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının hayatımızda önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bunun yanında serbest zaman değerlendirme yöntemleri, yaşamımızı canlandırıcı ve yenileyici bir unsur haline gelmiştir. Serbest zamanı değerlendirmenin bireye sağladığı yararlar incelendiğinde, serbest zaman değerlendirme yöntemi, bireyin çalışma saatlerinde yaşadığı yorgunluğu atma fırsatı verir. İş, bireylerin doğal ritmine zarar vermektedir. Çünkü iş, mecburiyet arz eden bir düzen ve uğraştır. Zorunlu olmaksızın, hür bir biçimde yapılması tercih edilen uğraşlar bireyin iş yaşamını yorgunluk ve stresten uzaklaştırır (Okumuş, 2002).

Serbest zamanları iyi şekilde değerlendirme, bireyin kendini ifade etmesine imkan verir, yaratıcılığını artırır, sosyal ilişkilerin kurulmasını sağlar ve sosyal çevreyi genişleterek sağlıklı ve mutlu bireylerin yetişmesini sağlar, bireylere yeni tecrübeler kazandırdığı gibi üretkenliği de artırır. Çalışma şartlarının iyileşmesi ve ekonomik verimliliğin artması ile oluşan serbest zamanın bilinçli olarak geçirilmesi yararlı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu alanda

yapılmış olan araştırmalarda, serbest zamanın olumlu yönde kullanılmasının, ruhsal yönden daha sağlıklı ve kendini gerçekleştiren bireylerin oluşmasına katkı sağladığı ifade edilmektedir (Balcı, Demirtaş, Gürbüz, İlhan ve Ersöz, 2002).

Serbest zamanın kötü yönde kullanılması, yetişkinlerde ve gençlerde tembellik, durgunluk, zararlı alışkanlıklar, dikkatsizlik, sinirlilik, gevşeklik, başıbozukluk, bıkkınlık, serserilik ve can sıkıntısı gibi davranışların kazanılmasına zemin hazırlamaktadır (Karaküçük ve Ekenci, 1995).

Rousseau (1758), halkın ekmeğini kazanmak uğruna harcadığı zamanın yanında, kazandığı ekmeği mutlu bir şekilde yiyebilmesi için de zamana ihtiyacı olduğunu, zaman bulunamaması durumunda çalışanın, çalışmaktan nefret ederek ekmeğini kazanamaz hale gelebileceğini belirtmiştir (Karaküçük, 2008). Bu sebeple serbest zaman anlayışının gelişim sürecinin başladığı söylenmektedir. İnsanlar için çalışma kapasiteleri kadar serbest zamanın oluşturulması ve onun iyi bir biçimde geçirilmesi de oldukça önem arz etmektedir. Bu anlayış ışığı altında çalışma saatleri yeniden ayarlanmış ve günde 12 saate varan çalışma süresi 8 saate indirilmiştir. Günün 24 saatini üç eşit parçaya bölerek 8 uyku, 8 iş, 8 ise serbest zaman etkinliklerine ayrılmış zaman dilimi, kişinin özgürce kullanacağı zamanı isterse aktif, isterse pasif değerlendirebileceği süre hakkı tanınmıştır (Ekici, 1997). Özellikle son 30 yıldır bireylerin serbest zamanlarını değerlendirme anlayışında gelişme ve serbest zaman değerlendirme yöntemlerinde değişme ortaya çıkmaktadır. Üretimde yüksek teknolojinin kullanılması verimliliği arttırdığı gibi, çalışma saatlerini de azaltmaktadır (Özmaden, 1997).

Serbest zaman faaliyetleri, amaçlarına, yapılış yerlerine veya gruplarına göre farklı biçimlerde sınıflandırabiliriz. Ancak sıklıkla görülen sınıflandırma biçimi serbest zaman sürelerine göre sınıflandırmaktır. Bu doğrultuda serbest zaman ikiye ayrılır;

a) Uzun süreli serbest zamanlar

1. Çocukluk dönemi serbest zamanları

2. Yıllık izin serbest zamanları

3. Emeklilik dönemi serbest zamanları

b) Kısa süreli serbest zamanlar

1. İş günü sonu (akşamüstü) serbest zamanları

2. Hafta sonları

3. Kısa süreli tatiller (Gökdeniz, Hacıoğlu ve Dinç, 2009).

Serbest zaman kavramının gelişim sürecinde, serbest zamanların tembellik ya da müsriflik olarak değerlendirildiği; sanayi devrimi ile çalışma, sermaye birikimi ve tasarruf gibi tanımların yeni sosyal değerler olarak meydana geldiği görülmektedir. Sanayi devrimi döneminde çalışmaya büyük önem verilmiş olup serbest zaman, yorulan bireylerin fiziksel gücünü onaran ve dengesini tekrar kurmasına destek sağlayan dinlenme fonksiyonu ihtiyacına hizmet etmektedir (Mutlu, 2008).

Dinlenme Fonksiyonu; dinlenme, tekrar elde etmek veya çalışma sonrası yorgunluk veya stres atma ile sinirsel gerilimleri ortadan kaldıran ve bedensel aşınmaları azaltan bir görev üstlenmiştir. Karaküçük (2008) dinlenme fonksiyonu için, çalışma hayatı boyunca değerlendirilen ve serbest zamanı en fazla karakterize eden asıl işlev olduğunu vurgulamaktadır.

Scott, serbest zamanlarda dinlenme fonksiyonunun önemini şu sözlerle ifade etmektedir (Scott, 1997 akt. Karaküçük, 2008):

“Çalışma zamanı berrak düşünmeyi ve etkili çalışmayı ifade eder. Dinlenme zamanı, akülerimizin yeniden dolmasını ve gücümüzün yenilenmesini sağlar. Çalışmak mecburiyetinde olduğumuz günlerde muntazam, yüksek verimli sabahlar istiyorsanız, kendinize devamlı bir miktar dinlenme zamanı ayırınız. Tam olarak verimli zaman, toplam dinlenme zamanına bağlıdır.”

Özellikle çalışma yaşantısında fiziksel açıdan tüketici bir ortamda olmayan birçok kişi için dinlenmek; “hiçbir şey yapmamak ve sırtüstü yatmak” anlamına gelmektedir. İş hayatı dışında kalan zamanlarda, zihinsel veya bedensel olarak bazı zorlu uğraşlarla istirahat etme yolunu tercih eden insanların

sayısı oldukça fazladır. Modern dünyanın gün geçtikçe yenilerini sunduğu serbest zaman uğraşları ya da hobiler bunun en belirgin göstergesidir (Mutlu, 2008).

Eğlenme Fonksiyonu; günümüzde serbest zaman etkinliklerine, insanlar ne kadar katılırlarsa o kadar başarılı sayılmaktadır ve insanların serbest zaman etkinliklerine katılmaları onların statüsünü arttırmaktadır. Eğlenceye verilen önem günlük yaşamda da görülmektedir (Tezcan, 1993). Torkildsen (2005), insanların serbest zamanlarında onları memnun edecek anlara ihtiyaç duyduğunu ve eğlenmenin içten gelen bir istek olduğunu belirtmiştir. Eğlenmek var olan can sıkıntısını giderir ve insanı rahatlatır. Yarışmanın olduğu tüm spor uğraşları ve diğer etkinliklere katılma fırsatı sağlar (Kırkpınar, 2004).

Gelişim fonksiyonu; günlük eylemlerin otomatikliğinden insan düşüncesini kurtaran, sosyal katılıma daha fazla imkan sunan, insana kişiliğini göstermesi ve kişiliğini geliştirmesi yönünde destek sağlayan, bunun yanında çıkarıcı olmayan etkinlikleri kapsamaktadır. Bu tür etkinlikler, insanların ruhsal ve bedensel yorgunluklarını ortadan kaldırarak onlara ruhsal ve fiziksel anlamda yaratıcı bir güç verir (Sağcan, 1986). Serbest zaman değerinde ve yerinde kullanılırsa insanı eğlendirir ve dinlendirir. Hatta insanın kendini yetiştirmesini ve geliştirmesini destekler. İnsanı dernekleştirir ve toplumsallaştırır. Bu da insanın kendi kendini bulmasına yardımcı olmak anlamına gelmektedir. Gelişme fonksiyonu serbest zamanda bilgi vermek ya da bilgi almak, bir kültür için ilerleme ihtiyacının ağır bastığı uğraştır. Birden meydana gelen ya da örgütlenmiş gönüllü sosyal etkinliklere katılma ihtiyacının ağır bastığı etkinliklerdir (Kırkpınar, 2004).

İyileştirme Fonksiyonu; akıl hastanesindeki akıl hastaları üzerinde uygulanan iyileştirme fonksiyonu, günümüzde terapik rekreasyon olarak bilinmektedir. Terapik rekreasyon, kişilerin iyi olma durumunu ve yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla kullanılmaktadır (Çelik, 2011).

Günümüzde gelişmiş ülke koşulları, kendi vatandaşına serbest zaman hakkını tanımaktadır (Gökdeniz, Hacıoğlu ve Dinç, 2003). Serbest zaman hakkına sahip olması ve bu hakkın devamının sağlanması sivil toplum, sendika,

yerel idarelerin ve hükümetlerin geliştirdikleri politikalarda yer almaktadır (Üstün ve Kalkavan, 2013). İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 24. maddesi “herkesin dinlenmeye, serbest zamana, özellikle iş saatlerinin makul ölçüde sınıflandırılmasına ve belli dönemlerde ücretli tatillere hakkı vardır” demektir (Kapani, 1991; Yetiş, 2008).

2.3. Kuramsal Çerçeve

Araştırma değişkenlerinin incelenmesinde ele alınan kuramsal çerçeve, kişilerde alkol ve madde kullanım bozukluğu, öfke, zorbalık ve aile iletişimi değişkenlerinin tanımlanmasında temel alınan kuramları içermektedir. Bu kuramlar, Sosyal Öğrenme Kuramı, Öz-denetim Kuramı, Ebeveyn Kabul-Red Kuramı ve Sosyalizasyon Kuramı olarak belirtilmiştir.

- **Sosyal Öğrenme Kuramı**

Sosyal Öğrenme Kuramı, Albert Bandura (1977) tarafından tanımlanan ve kişilerin çevresel faktörlere bağlı olarak gözlemleyerek ve model olarak öğrenmeyi gerçekleştirdiğini öne süren bir yaklaşımdır. Bireyler, etrafındaki diğer insanların davranışlarını farklı biçimlerde gözlemlemektedirler. Toplumda, bireyler için esin kaynağı olabilecek farklı birçok figür bulunmaktadır. Bunların ilki olan aile bireyleri, öğrenmenin ilk adımlarının atılması anlamında önemli bir yere sahiptir. Bireyler, öğretmenleri, arkadaşları ve medyatik figürleri kendine rol model olarak davranışlarını kodlamaktadır. Bununla birlikte, çevreden aldığı geri bildirimler doğrultusunda gözlemleyerek, kendisine kazandırdığı davranış kalıplarının pekiştirilmesi sağlanmaktadır. İlerleyen gelişim evrelerinde akran ilişkilerinin başlamasıyla birlikte, çocuklar için aile ortamına ek olarak farklı sosyal çevrelerde de öğrenme başka figürleri gözlemleyerek devam ettirilmektedir. Bu anlamda, ebeveyn tutumunun ve aile işlevselliğinin ilk olarak bireylerin hem kendileri hem de çevredeki diğer insanların hakkında düşüncelerin oluşması ve bu bağlamda davranışların gelişmesi bakımından önemli işlevleri bulunmaktadır (Bandura, 1991). Ergen bireyin madde kullanmaya yönelik akran baskısına maruz kalması, grup aidiyetinin oluşması ve popülerliğin artması amacıyla riskli davranışlara yönelmesi buna örnek olarak gösterilebilir.

Madde kullanımı sosyal öğrenme bağlamında ele alındığında, ergenlik döneminde artan akran iletişiminin ve aile dışında farklı bir sosyal gruba dahil olma arzusundan ileri gelen grupla birlikte hareket etme gerekliliğinin problemli davranışlara yönelimi arttırabileceğini göstermektedir. Ergen bireyin madde kullanmaya yönelik akran baskısına maruz kalması, grup aidiyetinin oluşması ve popülerliğin artması amacıyla riskli davranışlara yönelmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte, aile işlevselliğinin sağlıklı olmaması durumunda ergenlik döneminde risk içeren davranışlara yönelimin artmasının sosyal öğrenme bağlamında açıklanabilecek bir durum olduğu düşünülmektedir.

• Özdenetim Kuramı

Öz-denetim kişilerin kendi hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla düşüncelerini, eylemlerini ve duygularını yönetebilmeyi kapsayan bir beceridir (Zimmerman, 2000). Öz-denetim kavramı ile ilgili, farklı tanımlarında kullanıldığı görülmektedir. Kendini kontrol etme, kendini yönetme ve kendini yönlendirme olarak tanımlanan bu kavramın kişilerin hayatında hedeflerine ulaşmak için işlevsel ve işlevsel olmayan stratejilerinin olduğu ve bu stratejileri kişilerin psikolojik ve fiziksel sağlığını düşünerek benimsedikleri öne sürülmüştür. Bununla birlikte, her birey, söz konusu stratejileri işlevsel bir biçimde kullanma becerisinden yoksun olabilmektedir.

Öz-denetim, kişilerin belirli stratejiler belirleyerek hedeflerine ulaşmasını sağlayan duygusal, düşünsel ve eylemsel süreçleri içermektedir. Bu süreçler, çocukluk, ergenlik ve erişkinlik döneminde kişilerin ihtiyaç ve hedeflerine bağlı olarak değişebilmektedir.

Öz-denetim kavramının yoğunlaştığı psikiyatrik bozukluklar arasında yeme bozuklukları, alkol ve madde bağımlılığı yer almaktadır. Belirtilen psikiyatrik rahatsızlıklarda, kişilerin kendi sağlığını daha iyi duruma getirme amacından çok, içinde bulunduğu stresli koşulları bertaraf etmek yerine benimsediği stratejisi problemli davranışlar üzerine yoğunlaşmıştır. Örneğin, kişilerarası strese maruz kalan bir bireyin, alkolü bir rahatlama aracı olarak görmesi ve bu sebeple zaman içerisinde kullanımının artarak devam etmesinin, kişinin öz- denetim becerilerinin işlevsel olmadığını ve ilerleyen süreçte alkol ve madde kullanım bozukluğunun görülme riskini arttırabileceği düşünülmektedir.

- **Sosyalizasyon Kuramı**

Sosyalizasyon kuramı ailenin ve bireyin, sosyalizasyonunu sağlayan birincil öge olduğunu öne sürmektedir. Sosyalizasyon süreçlerinde bireyin çevresinden, sosyokültürel farklılıklar, medya ve inanç gibi diğer değişkenlerden etkilendiği ve bu değişkenlerin sosyalleşme açısından oldukça önemli olduğu ifade edilmektedir. Özellikle çocukluk itibarıyla başlayan bu sürecin kendileri ve başka insanlar hakkında düşünceler edinme açısından kritik olduğu söylenebilir.

Ebeveynleri ve diğer erişkin bireyleri model almaya başlayan çocukların sosyalleşme süreci ergenlik döneminde akran iletişiminin artmasıyla birlikte akranları model alma şeklinde devam etmektedir (Maccoby, 1992).

Birincil sosyalizasyon olarak ifade edilen aile sisteminin sosyalleşmeye yardımcı etkiye veya olumsuz etkiye yol açabileceği koşullar sebebiyle bireyler, dışarıdaki sosyal hayatları ve kişilerarası ilişkilerinde işlevsel olmayan veya uyumsuz tutumlar edinebilmektedirler. Madde bağımlılığı ile ilgili yapılan çalışmalar arasında, birincil sosyalizasyon süreçlerinin ergenlerde madde kullanımı ile ilişkisine bakılmış ve aile işlevlerinin durumla ilişkisi incelenmiştir (Pettigrew ve ark., 2017).

2.4. İlgili Literatür

Literatürde, madde bağımlılığı, serbest zaman değerlendirme alışkanlığı ya da serbest zaman algısını konu alan çalışmalar ayrı ayrı bulunmaktadır. Araştırma, iki konu ayrı ayrı olmak üzere değişkenlerinin farklı değişkenlerle farklı birleşimlerinin incelendiği çalışmalar hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde yapılmıştır. Ancak madde bağımlılığı, serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları ve serbest zaman algısına yönelik çalışmalar azınlıktadır. Türkiye’de madde kullanımı sebebiyle denetimli serbestlik yükümlüsü olan bireylerin serbest zaman algıları ve serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları üzerine bir çalışma bulunmamaktadır.

Amerika’da yapılan birçok araştırmada, bireylerin uyuşturucu kullanımları ile suç işlemleri arasında pozitif bir korelasyon ilişkisi bulunmuştur. Yapılan regresyon analizleri sonucunda ise araştırmacılar bireyleri suç davranışına iten en önemli faktörlerin sırasıyla “suç işleyen arkadaş grubuna

sahip olma” (0,368,p<0,001) “suça götüren sapkın davranış ” (0,293 p<0,001) ve “psikoaktif madde kullanımı” (0,169 p<0,001) olduğunu tespit etmişlerdir (Altunel ve ark., 2009).

Fiziksel aktiviteye daha fazla dahil olan gençlerde, nikotin, alkol ve diğer madde bağımlılık oranının daha düşük olduğu belirlenmiştir (Ströhle vd., 2007). İzlanda’da yapılan yarı deneysel bir çalışmada, 12 yıllık bir değişimi izleyen planlanmış serbest zaman etkinliklerinin ergenler üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu ve madde kullanım alışkanlıkları düzeyinde azalmaların olduğu belirlenmiştir (Kristjansson vd., 2010). Derinlemesine yapılan bir diğer araştırmada gençlerin, alkol ve madde kullanımı sebebiyle yaşadığı problemlere karşı, düzenli olarak yapılan egzersizlerin koruyucu faktör olduğu bulunmuştur (Korhonen vd., 2009).

Kişilerin madde kullanmaya başlama hikayelerinde, sıklıkla karşılaşılan nedenler arasında boş zamanlarda yaşanan can sıkıntısı vardır (Ziervogel vd., 1998). Kişilerin boş zamanlarındaki can sıkıntısı sebebiyle madde kullanımlarının, onların boş ya da serbest zamanlarında severek yapabilecekleri etkinlikler ile olan ilişkilerini önemli ölçüde azaltmıştır (Watt ve Blanchhard, 1994). Yapılan farklı bir çalışmada, sosyal çevre ile kontrolsüz ve yapılandırılmamış faaliyetlerin, boş zaman kaynaklarındaki kısıtlılığın da etkisiyle risk altındaki çevrelerde, riskli davranışlara dönüşebileceği vurgulanmıştır (Wegner, 2011).

Yaşamın önemli bir parçasını oluşturan arkadaşlar ile geçirilen zaman, paylaşımlar, yaşam deneyimleri hayatımızın şekillenmesinde ve kişiliğimizin oluşmasında oldukça önem taşımaktadır. Yapılan araştırmalarda madde kullanımı, alkol ve sigara gibi riskli davranışlar sergileyen bireylerin arkadaşlarının da benzer davranışlar sergileme ihtimalinin arttığı belirlenmiştir (Kristjansson vd., 2008). Bazı araştırmalara göre de serbest zamanlarını arkadaşları ile riskli ortamlarda geçirenlerin madde kullanma olasılığının, serbest zamanlarında arkadaşları ile sağlıklı faaliyetlere katılanlara veya spor merkezine gidenlere oranla daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Urberg vd., 2003).

Araştırmalar bireylerin madde kullanım durumlarını, serbest zamanlarını

birlikte değerlendirdiği kişiler kadar serbest zamanlarında edinmiş olduğu tecrübelerin de tesir ettiğini göstermektedir (Liebregts vd., 2015; Measham and Shiner, 2009). Bu bağlamda Liebregts ve arkadaşları (2015), bireylerin serbest zamanlarının fiziksel aktiviteler ile geçirilmesinin, onların madde kullanımlarını engellemede, madde kullanımları mevcut ise bağımlılık tedavisinde kolaylaştırıcı rolü olacağını düşünmektedir. Bağımlı bireylerin serbest zamanlarında kendilerini sosyal, ruhsal ve bedensel anlamda tatmin edecek meşguliyetleri olmadığında, akıllarına öncelikle maddenin gelmesi olasıdır (Trivedi vd., 2011).

Bağımlıların tedavi aşamasında istedikleri rekreasyon faaliyetlerine katılmaları, tedavilerine olumlu yönde yansımaktadır (Trivedi vd., 2011). Bu faaliyetlere kolay ulaşım imkanlarının sunulması önemlidir. Gelişmiş ölkelerde bağımlılık tedavisine ulaşım kolaylığı sağlanabilmekte iken gelişmekte olan ölkelerde tedavi olanaklarının kısıtlı oluşu ya da pahalı olması nedeniyle bağımlılık tedavisine ulaşım toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Bu soruna literatürde de yer verilmiş ve İrlanda’da bu problem ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada, geliştiren bir madde bağımlılığını önleme programı kapsamında, bireylerin maddi olarak kolayca ulaşabileceği serbest zaman faaliyetlerine dahil olması gerekliliğine önem atfedilmiştir (Alam-mehrjerdi vd., 2015). Bu bağlamda, denetimli serbestlik tedbiri altında olan tedavi sürecindeki bağımlı bireylerin psikososyal açıdan desteklenmesinde, tedavi sürecini tamamlamış bireyin rehabilitasyonunda ve bireylerin yaşamını yeniden yapılandırmasında serbest zaman faaliyetlerinin etkin bir rolü olacağı düşünölmektedir.

Bahar (2008) tarafından yapılan “cinsiyet ve branşa göre eğitim faköltei öğrencilerinin serbest zaman etkinlikleri (Erzincan Eğitim Faköltei Örneği)” isimli çalışmanın amacı; eğitim fakölteinde okuyan öğrencilerin, serbest zaman faaliyetleri için ayırdıkları zamanı, branş ve cinsiyete göre karşılaştırmaktır. Araştırmaya 1029 öğrenci katılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; öğrencilerin cinsiyetlerine göre serbest zaman etkinlikleri için ayırmış olduğu süreler arasındaki farkın on aktif ve altı pasif serbest zaman etkinliği bakımından

anlamalı, dört aktif serbest zaman etkinliği bakımından anlamsız olduğu bulunmuştur. Ayrıca, öğrencilerin branşlarına göre, altı aktif ve dört pasif serbest zaman etkinliğine ayırdıkları süreler arasındaki farkın anlamlı olduğu, sekiz aktif ve iki pasif serbest zaman etkinliği için ayrılan süreler arasındaki farkın anlamsız olduğu bulunmuştur.

Çolakoğlu (2005) tarafından yapılan “üniversite öğretim elemanlarının boş zaman alışkanlıklarını değerlendirmeleri üzerine bir araştırma” isimli çalışmanın amacı; üniversite öğretim elemanlarının serbest zaman alışkanlıklarını belirlemek ve ne tür faaliyetlere katılım sağladıklarını tespit etmektir. Araştırmaya 208 öğretim elemanı katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, 15 sorudan oluşan anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretim elemanlarının %40,4’ünün günlük 1-2 saat serbest zamanının olduğu ve %75’inin bu serbest zamanlarını TV seyrederek geçirdiği ancak %16’sının spor yaparak geçirdiği belirlenmiştir. Katılımcıların %47,1’inin de serbest zaman etkinliklerine katılamamasının nedenini yeterli zamanlarının olmayışından kaynaklandığı ve katılımcıların %54,8’i ise gerekli ortam ve şartların sağlandığı takdirde serbest zamanlarında sportif etkinliklere katılacakları sonucu bulunmuştur.

Gürbüz ve Henderson (2011) tarafından yapılan “serbest zamanın anlamının incelenmesi: Türkiye perspektifi” isimli çalışmanın amacı; üniversite okuyan Türk vatandaşları için serbest zaman anlamını incelemek, demografik değişkenlere ve seçilen rekreasyonel etkinlik alt grupları doğrultusunda serbest zaman anlamındaki farklılıkları araştırmaktır. Yapılan çalışmaya, 691 üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırmada, Esteve, Martin ve Lopez (1999) tarafından geliştirilen “Boş Zamanın Anlamı Ölçeği” (BZAÖ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; geniş serbest zaman anlamları önemli olsa da kültürel durumların, bazı aktivitelerde bu anlamı daha da açığa çıkardığı anlaşılmıştır.

Kara ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan “serbest zaman anlamı: yetişkin bireyler örneği” isimli çalışmanın amacı; yetişkin bireyler için serbest zamanın ne anlama geldiğini tespit etmek ve bazı bağımsız değişkenler doğrultusunda serbest zaman etkinliklerine atfedilen anlamın farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Yapılan çalışmaya 563 yetişkin birey katılmıştır.

Gürbüz ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen “Boş Zaman Anlamı Ölçeği” çalışmanın veri toplama aracıdır. Çalışmanın sonucunda, yetişkin bireylerin ölçekten topladıkları puanların medeni durum, etkinliklerin programlı olma veya programlı olmama durumu ve cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaştığı; eğitim ve gelir durumu değişkenleri ile de arasında anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir.

Kaya ve Gürbüz (2013) tarafından yapılan “genç bireylerin serbest zaman etkinliklerine yönelik tutumları” isimli çalışmanın amacı; gençlerin serbest zaman aktivitelerine karşı tutumlarını incelemek ve gençlerin tutumlarını yaş, cinsiyet ve fiziksel etkinliğe katılım değişkenleri doğrultusunda karşılaştırmaktır. Araştırmaya, Ankara ilinde değişik üniversitelerde okuyan toplam 259 üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın veri toplama aracı, Akgül ve Gürbüz (2010) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan “Boş Zaman Tutum Ölçeği”dir. Araştırmanın neticesinde tutum puanları, cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermiştir. Ayrıca fiziksel aktiviteye katılım sağlayan gençlerin tutumlarının katılmayan gençlere oranla daha olumlu olduğu bulunmuştur.

Terzioğlu ve Yazıcı (2003) tarafından yapılan “üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme anlayış ve alışkanlıkları” isimli çalışmanın amacı; Atatürk Üniversitesi’nde okuyan öğrencilerin, serbest zaman alışkanlıklarının ve anlamlarının hangi seviyede olduğunu, öğrencilerin kültürel ve sosyo-ekonomik yaşamlarının serbest zaman alışkanlıkları ile serbest zamanın anlamı üzerindeki tesirlerini ortaya çıkarmaktır. Araştırmaya 100 öğrenci katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak 22 sorudan oluşan anket uygulanmış olup, araştırmanın sonucunda öğrencilerin serbest zamanlarının geniş olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin serbest zamanlarını etkili bir şekilde değerlendiremedikleri ve serbest zaman ile sporu zihinsel ve fiziksel gelişim aracı olarak anlamlandırdıkları tespit edilmiştir. Gelir seviyesinin, serbest zamanı dilediği faaliyeti yaparak geçirme durumu ile direkt ilişkili olduğu görülmüştür.

Lundberg, Komarovsky ve McInerny (1934) tarafından yapılan “serbest zamanın anlamı: toplum çalışmalarının analizi” isimli çalışmanın amacı; serbest

zaman etkinliklerinin toplumsal anlamda açılımını belirlemektir. Alan çalışmasında nüfusu 38000 olan küçük bir şehrin yaşamını oluşturan aynı anda iç içe geçmiş eğilim ve yaşantıları incelenmiştir. Analitik olarak bu çalışmada 1924 yılındaki toplum yaşamıyla 1890'lardaki toplumsal yaşamın karşılaştırılmasıyla ortaya çıkan sosyal değişim üzerinde yoğunlaşmakta ve davranış olarak sosyal sınıf farklılıkları üzerinde durulmaktadır. Araştırma sonucunda; serbest zaman etkinliklerinin bireyler tarafından tek başına değil aksine başkalarıyla birlikte yapılan etkinlikler olduğu gözlenmiş ve gençler dışında insanların genelde pasif olup bir şeyler izleyip dinlediğini, aralarında sohbet edip kağıt oynadığı ya da arabaya bindikleri görülmüştür. Erkeklerin çoğunluğunun ve kadınların tamamının serbest zamanın özellikle orta yaş kuşağında ya da 30 yaş üzerinde evde oturarak geçirdikleri belirlenmiştir.

Ulusal ve uluslararası yapılan çalışmalarda daha çok bireylerin serbest zamanlarını değerlendirme biçimlerinin incelendiği (Havighurst, 1957; Alparslan ve ark., 2003; Göktaş ve Çolak, 2006; Aydoğan ve Gündoğdu, 2006; Tel ve Köksalan, 2008), bireylerin serbest zaman etkinliklerine katılım düzeylerinin konu edildiği araştırmaların yapıldığı ancak bireylerin serbest zaman aktivitelerine katılmalarının madde bağımlılığı sürecine olan etkilerine dair çalışma (Ertüzün ve ark., 2016) sınırlıdır.

Madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri alan yükümlüler üzerinde serbest zaman algısı ve serbest zaman değerlendirme yöntemleri ile madde kullanım durumlarının bir arada çalışıldığı araştırmalara rastlanılmamıştır. Bu nedenle bu araştırma literatüre bu bağlamda katkı sağlayacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Çalışma Grubu

Ankara ve Ankara Batı Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri olan 18 yaş üzeri kadın ve erkek tüm bireyler bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu bireyler arasından gönüllülük esasına göre seçilecek olan Ankara Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nden 200 yükümlü, Ankara Batı Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nden 100 yükümlü bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bilgilendirilmiş onamları alınan katılımcılardan değerlendirme formlarını yanıtlamaları istenmiştir.

Çalışmaya dâhil edilme kriterleri:

- 18 yaş üstünde olması
- Bireyin en az okuryazar düzeyinde olması
- Madde kullanımı sebebiyle hakkında tedavi ve denetimli serbestlik kararı verilmiş olması

Çalışmaya dâhil edilmeme kriterleri:

- 18 yaş altı olması
- Bireyin okuryazar olmaması
- Madde kullanımı sebebiyle değil başka bir suçtan hakkında denetimli serbestlik kararının verilmiş olması

3.2. Veri Toplama Araçları

Veriler, araştırma sürecine dahil olan yükümlüler ile şahsen görüşülerek, çalışmanın hedefi için bilgi verildikten sonra, yükümlülere “Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu”, araştırmaya katılan yükümlülerin kişisel bilgilerini öğrenmek ve tanzim etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Demografik Bilgi Formu”, araştırmaya katılan yükümlülerin bağımlılık

düzeylerini ve bağımlılık şiddetlerini ölçmek amacıyla “Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ)” ve araştırmaya katılan yükümlülerin serbest zaman etkinliklerinde neler yaşadıklarını belirlemek amacıyla “Boş Zaman Anlamı Ölçeği (BZAÖ)” araştırmaya dahil edilmiştir.

3.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından, bu alanda yapılan diğer çalışmalarda kullanılan kişisel ve demografik bilgi formları incelenerek derlenen, tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri alan madde bağımlısı bireylere uygulanan öz bildirim formudur. Form içerisinde katılımcıların serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları ve madde öyküsü değişkenlerini kapsayan sorular yer almaktadır. Cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, çalışma süresi, meslek, yaşadığı kişi ve sosyal çevresi bireysel değişkenleri arasında yer alırken, serbest zaman tanımı, serbest zamanını kimlerle geçirdiği, serbest zamanını nasıl değerlendirdiği, serbest zamanın bıraktığı etki ve hangi sorunlarla baş ettiği, madde kullandığı zamanlar, madde kullanım yaşı, madde kullanım sıklığı, kullanım süresi, ilk kullanılan madde yaşı, madde kullanımı ile ilişki olabilecek faktörlere ilişkin sorular ise klinik değişkenleri kapsayan kişisel sorular olarak belirlenmiştir.

3.2.2. Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ)

Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ), bağımlılık şiddetini ölçmek ve bağımlılığın farklı boyutlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçek Kültegin Ögel, Cüneyt Evren, Figen Karadağ ve Defne Tamar Gürol tarafından geliştirilmiştir. BAPİ, 5 alt ölçekten oluşur. BAPİ'yi oluşturan alt ölçekler şunlardır:

1. Madde kullanım özellikleri
2. Bağımlılık tanı ölçütleri
3. Madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi
4. Şiddetli madde kullanma isteği
5. Maddeyi kullanımını bırakma motivasyonu

Her bir alt ölçeğin ayrı ayrı puan hesabı bulunmaktadır. Her bir alt ölçeğin puanı eşit ağırlıkta BAPİ toplam puanını vermektedir. Bunun nedeni bağımlılık düzeyini her bir alt ölçeğin farklı biçimde etkilediği varsayımıdır.

Örneğin bir kişi bağımlılık ölçütlerine sahip olabilir fakat madde kullanımının bireyin yaşamı üzerine etkisi çok düşük olabilir. Bir başka birey, tanı ölçütlerine sahip olabilir ancak madde kullanımı o bireyin yaşamını olumsuz etkilemeyebilir. Bu ölçek, iki farklı bireyin bağımlılık şiddetini ayırt edebilmek için farklı boyutlarda bağımlılığı değerlendirmektedir.

Bağımlılık süregelen ve depresyonlarla (relapse) giden bir hastalıktır. Bu nedenle kısa süreli olmayan tedavi ve gözlem yöntemleri geliştirmek gerekmektedir. Günümüzde madde bağımlılığını konu alan akademik çalışmalarda, tanı ölçütlerine göre bağımlılık “var” ya da “yok” şeklinde genel ve kategorik bir derecelendirme yapılmaktadır. Bu nedenle madde bağımlılığı sebebiyle gelişen sorunlarla ilgili bütüncül ve boyutsal bir konsultasyon eksik kalmaktadır. Alkol ve madde kullanım bozuklukları olan kişiler farklı boyutta sorunları olan kişilerdir. Bu nedenle alkol ve madde kullanım bozuklukları olan bireylerin tedavisi, bağımlılık düzeylerine göre farklı boyutlar göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Bağımlılığın derecesinin ya da şiddetinin farklı nedenleri olabilir. Bağımlılık tanı ölçütlerini oluşturan belirtilerin sayısı, madde kullanımının kişinin yaşamına olan etkisi, madde kullanıma duyduğu istekğin yüksekliği gibi değişkenlerin her biri bağımlılık düzeyi göstergeleri olabilir. Bağımlılık şiddeti veya düzeyi yüksek olan hastalarda daha yoğun tedavinin uygulanması gerekmektedir. McLellan ve arkadaşları (2003) tarafından oluşturulan ölçekler arasında bağımlılık şiddetini değerlendiren ve yaygın olarak kullanılan Bağımlılık Şiddeti İndeksi (Addiction Severity Index: BAPİ Uygulama Rehberi 4 ASI), Ferri ve arkadaşları (2000) tarafından oluşturulan sadece opiyat kullanımını değerlendiren Bağımlılığın Şiddeti Ölçeği (Severity of Dependence Scale: SDS), Butler ve arkadaşlarının (2006) Bağımlılık Şiddetini Değerlendirme Aracı (Addiction Severity Assessment Tool:ASAT), Ross ve arkadaşlarının (1990) Michigan Alkolizm Tarama Testidir (MAST). Bu ölçeklerin hepsinin arasında sadece ASI ve MAST'ın Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması vardır. Günümüze kadar oluşturulan ölçeklerin önemli bir bölümü çeşitli ve birbirlerinden farklı boyutlarda bağımlılığı değerlendirmeye çalışmıştır. Ancak bağımlılıkta şiddeti oluşturacak boyutların bütününe kapsayan bir ölçek bulunmamaktadır. BAPİ, çünkü:

- Madde kullanan kişinin profilini çıkarabilen, buna uygun tedavi yöntemleri geliştirilmesine yardımcı olabilecek bir ölçektir.

- Hem alkol, hem madde bağımlılığını değerlendirebilen bir ölçektir.
- Bağımlılık şiddetini beş ayrı boyut üstünden hesaplamaktadır.
- Kısadır ve uygulaması kolaydır.
- Sadece araştırma amaçlı değil, klinik uygulamada kullanılabilir.
- Hem kişinin kendi doldurabileceği, hem de uygulayıcı tarafından doldurabilen formu vardır. (Ögel, 2012).

3.2.3. Boş Zaman Anlamı Ölçeği

İnsanların serbest zaman etkinliklerine katılım sağladıklarında oluşan hislerini tespit edebilmek için Esteve, Martin ve Lopez (1999) tarafından geliştirilen ve Gürbüz, Özdemir ve Karaküçük (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan Boş Zaman Anlamı Ölçeği (BZAÖ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ölçek toplam 35 madde ve 8 alt boyuttan oluşmaktadır (Esteve, Martin ve Lopez 1999). Katılımcılardan ölçekte yer alan ifadeleri Likert tipi 6 ("Kesinlikle Katılmıyorum": 1 ve "Tamamen Katılıyorum": 6) aralıklı seçenekler üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. BZAÖ'nin Türkçe versiyonunun yapı geçerliğini test etmek için varimax döndürme metoduyla yapılan Temel Bileşenler (Principle Component) faktör analizi yapılmıştır. Yük matriksi sonuçları incelendiğinde 35 maddenin faktör yüklerinin 0.40'dan daha büyük olduğu görülmekte ve ölçekte yer alan maddeler 305 katılımcı için ölçeğin %65'ini açıklamaktadır. Faktör analizi sonuçları ölçeğin Türkçe versiyonu için (a) algılanan özgürlük (maddeler: 5-13-21-29-34), (b) iş ilişkisi (8-16-24-30-35), (c) sosyal etkileşim (2-10-18-26-32), (d) boş zamanın kullanılabilirliği (4-12-20-28-33), (e) aktif-pasif katılım (1-9-17-25-31), (f) hedef yönelimi (7-15-23), (g) algılanan yeterlilik (3-11-19-27) ve (h) içselmotivasyon (6-14-22) gibi 8 faktörlü yapıyı desteklemektedir. Ölçeğin güvenirliği test etmek için ise Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre 8 alt boyut için iç tutarlılık katsayılarının 0.69 (aktif-pasif katılım) ile 0.87 (algılananözgürlük) arasında değiştiği ve toplam ölçek iç tutarlılık katsayısının ise 0.90 olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında toplanan veriler üzerinde hesaplanan iç tutarlılık katsayısı ise toplam ölçek için 0.95'tir.

3.3. Araştırmanın İşlem Yolu

Araştırmada hakkında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri verilen bireylere ölçekler uygulanmıştır. Araştırmacı tarafından alınan bilgilendirilmiş onam formu doğrultusunda katılımcıların anketleri doldurması istenmiştir. Araştırmaya katılanlar isimlerini belirtmeksizin anonim olarak anketleri doldurmuşlardır. Verilerin toplanmasının sonrasında bilgisayara veri girişleri yapılarak istatistik yazılımı üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bağımsız değişkeni olan aile değerlendirmesinin açıklayıcı rolü incelenmiştir. Araştırmada ayrıca madde kullanım durumu, serbest zamanı değerlendirme alışkanlığı ve algısı ile temiz kalma süresi bağımlı değişkenler olarak belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında kullanılacak veri analiz yöntemleri, katılımcıların kişisel ve demografik değişkenlerinin yüzdesel dağılımını incelemek amacıyla betimleyici istatistik, kişisel ve demografik değişkenleri araştırma değişkenleri ile karşılaştırmak amacıyla ANOVA (varyans analizi) ve bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Belirtilen istatistiksel prosedürleri yerine getirmek amacıyla sosyal bilimler için istatistik yazılımı olan SPSS 22 kullanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu araştırmada tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan bireylerin demografik bilgileri, serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları, madde öyküleri, bağımlılık şiddetleri ve serbest zaman algıları incelenmiş ve analiz için betimleyici istatistiksel yöntemler uygulanmıştır. Analize ilişkin tablolar aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 4.1. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Değişkenlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde yükümlülerin sosyo-demografik, ekonomik özellikleri, yaşadığı kişiler ve sosyal çevresine dair bulgulara yer verilmiştir.

Bu bölümde yükümlülerin cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, mesleği, çalışma süresi, yaşadığı kişiler ve sosyal çevrelerine ilişkin bulgulara yer verilecektir.

Tablo 4.1.1. Bireylerin Cinsiyet Durumuna İlişkin Bulgular

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	9	3,0
Erkek	291	97,0
Toplam	300	100,0

Tablo 4.1.1'e bakıldığında, araştırma kapsamındaki bireylerin neredeyse hepsi erkek bireylerden oluşmaktadır. Kadın katılımcı sayısı yalnızca 9'dur. Sadece bu örneklem grubu için değil, kadın denetimli serbestlik yükümlü sayısı ülke genelinde erkek yükümlü sayısına oranla daha azdır. Örneklem grubu bu yönüyle de evreni temsil etmektedir.

Tablo 4.1.2. Bireylerin Yaş Durumuna İlişkin Bulgular

Yaş durumu	Sayı	Yüzde
18-25 yaş	96	32,0
26-34 yaş	132	44,0
35 ve üstü yaş	72	24,0
Toplam	300	100,0

Ort= 25 ss=0,745 En küçük= 18 En büyük= 61

Tablo 4.1.2’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunu 26-34 yaş aralığındaki ve 18-25 yaş aralığındaki bireyler oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle, bireylerin büyük çoğunluğu 18 yaş ile 34 yaş aralığında olup yaş ortalaması 25’tir.

Tablo 4.1.3. Bireylerin Medeni Durumuna İlişkin Bulgular

Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Evli	88	29,3
Bekar	189	63,0
Ayrı	23	7,7
Toplam	300	100,0

Tablo 4.1.3’te 300 denetimli serbestlik yükümlüsü üzerinden yapılan araştırmada, katılımcıların medeni durum değişkeni incelendiğinde, bireylerin %63’ünün bekar, %29,3’ünün evli, %7,7’sinin ise ayrı olduğu görülmektedir.

Tablo 4.1.4. Bireylerin Eğitim Durumuna İlişkin Bulgular

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
Okur-Yazar	12	4,0
İlkokul Mezunu	40	13,3
Ortaokul Mezunu	91	30,3
Lise Mezunu	116	38,7
Üniversite Mezunu	41	13,7
Toplam	300	100,0

Tablo 4.1.4’de 300 denetimli serbestlik yükümlüsünün eğitim durumları incelendiğinde, %38,7’sinin lise mezunu olduğu, %30,3’ünün ortaokul mezunu

olduğu, %13,3'ünün ilkokul mezunu olduğu, %13,7 üniversite mezunu olduğu bulunmuş, en düşük oran olan %4 ise sadece okuryazar kişilerin olduğunu göstermektedir. Araştırma kapsamındaki bireylerin çoğunun okuryazar olduğu ve ilkokul eğitimini tamamladığı görülmektedir.

Tablo 4.1.5. Bireylerin Gelir Algısı Durumuna İlişkin Bulgular

Gelir Algısı	Sayı	Yüzde
Çok Zayıf	28	9,3
Zayıf	39	13,0
Orta	134	44,7
İyi	85	28,3
Çok İyi	14	4,7
Toplam	300	100,0

Tablo 4.1.5'de görüldüğü üzere, bireylerin yarısına yakını gelir durumunu orta düzey olarak tanımlamıştır. Gelir durumu algısı zayıf olanların sayısı, gelir durumu algısı çok zayıf olanlardan daha fazladır. Yükümlü bireylerin %28,3'ü gelir durumunu iyi olarak tanımlarken %4,7'si çok iyi diye tanımlamıştır.

Tablo 4.1.6. Bireylerin Meslek Durumuna İlişkin Bulgular

Meslek Durumu	Sayı	Yüzde
Esnaf	29	9,7
İşçi	218	72,7
İşsiz	41	13,7
Kamu görevlisi	12	4,0
Toplam	300	100,0

Tablo 4.1.6'da görüldüğü üzere, yükümlü bireylerin büyük çoğunluğu işçi olup, onda biri esnaf ve çok azı kamu görevlisidir. Katılımcıların 41 tanesi de herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Tablo 4.1.7. Bireylerin Çalışma Süresine İlişkin Bulgular

Çalışma Süresi	Sayı	Yüzde
1-8 Saat	79	26,3
9-12 Saat	101	33,7
12-16 Saat	83	27,7
Toplam	263	87,7
Yanıtsız	37	12,3
Toplam	300	100,0

Tablo 4.1.7’de denetimli serbestlik yükümlülerinin %33,7’sinin 9-12 saat arasında çalıştıkları, %27,7’sinin 12 saat ve 16 saat arasında %26,3’ünün 1-8 saat arasında çalıştıkları görülmektedir. Bireylerin %12,3’ü ise çalışma süresi belirtmemişlerdir. Yükümlü bireylerin büyük çoğunluğu 9-12 saat aralığında çalışan işçi olup gelirleri orta düzeydir.

Tablo 4.1.8. Bireylerin Yaşadığı Kişilere İlişkin Bulgular

Yaşanılan kişiler	Sayı	Yüzde
Aile	271	90,3
Arkadaş	5	1,7
Yalnız	19	6,3
Diğer	5	1,7
Toplam	300	100,0

Tablo 4.1.8’de bireylerin büyük çoğunluğunun ailesi ile beraber, çok azının arkadaşları ile beraber yaşadığı bilgisine ulaşılmıştır. 19 katılımcının ise yalnız yaşadığı görülmüştür.

Tablo 4.1.9. Bireylerin Yaşadığı Çevreye İlişkin Bulgular

Yaşadığı çevre	Sayı	Yüzde
Köy	10	3,3
Kasaba	3	1,0
İlçe	64	21,3
Şehir	219	73,0
Yurtdışı	4	1,3
Toplam	300	100,0

Tablo 4.1.9'a göre 300 denetimli serbestlik yükümlüsü üzerinden yapılan araştırmada, katılımcıların yaşadıkları yer değişkenine göre %73'ünün şehirde, %21,3'ünün ilçelerde, %3,3'ünün köylerde, %1'inin kasabalarda yaşamını sürdürdüğü ve %3'ünün yurtdışında yaşadıkları görülmektedir. Önceki tablo ile beraber değerlendirildiğinde, yükümlü bireylerin şehirlerde ve aileleriyle birlikte yaşamakta olduğu söylenebilir.

Tablo 4.2. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıkları Değişkenlerine İlişkin Bulgular

Tablo 4.2.1 Bireylerin Serbest Zaman Tanımlarına İlişkin Bulgular

Serbest Zaman Tanımı	Sayı	Yüzde
Özgürce Kullanılan Zaman	136	45,3
İşten Arta Kalan Zaman	77	25,7
Hiçbir Şey Yapılmadan Geçirilen Zaman	11	3,7
Arkadaşlarıyla Geçirdiğim Zaman	7	2,3
Ailemle Geçirdiğim Zaman	66	22,0
Diğer	3	1,0
Total	300	100,0

Yükümlü bireylerin serbest zaman tanımlamalarına ilişkin tablo 4.2.1'e bakıldığında, bireylerin neredeyse yarısı serbest zamanı zorunlu ve temel ihtiyaçlarını karşıladıkları zamanlar dışında kalan özgürce kullanılan zaman, dörtte biri işten arta kalan zaman, beşte biri ise ailesi ile geçirdiği zaman olarak tanımlamıştır. Bireylerin çok azı serbest zamanı hiçbir şey yapmadan geçirilen

zaman ve arkadaşlarımla geçirdiğim zaman olarak değerlendirmiştir. Diğer verilere bakıldığında katılımcıların çoğunlukla serbest zamanlarını arkadaşları ile geçirdikleri anlaşılmaktadır. Serbest zamanlarında arkadaşlarıyla vakit geçirenler veya serbest zamanlarını hiçbir şey yapmadan geçirenlerin çoğu bu süreci özgürce kullanılan zaman içinde değerlendirdikleri düşünülebilir.

Tablo 4.2.2 Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Serbest zaman değerlendirme		Sayı	Yüzde
Serbest zamanlarımda ne yapacağımı bilmiyorum	Evet	11	3,7%
	Hayır	289	96,3%
Kitap, dergi, gazete okurum	Evet	41	13,7%
	Hayır	259	86,3%
Arkadaşlarım ile beraber olurum	Evet	120	40,0%
	Hayır	180	60,0%
Televizyon izlerim	Evet	85	28,3%
	Hayır	215	71,7%
Müzik dinlerim	Evet	65	21,7%
	Hayır	235	78,3%
Sanatsal faaliyetlere katılırım (resim, müzik, dans vb)	Evet	13	4,3%
	Hayır	287	95,7%
Çarşıya, pazara, alışveriş merkezlerine giderim	Evet	69	23,0%
	Hayır	231	77,0%
Sinemaya, tiyatroya giderim	Evet	38	12,7%
	Hayır	262	87,3%
Belirli bir şey ile uğraşmam	Evet	17	5,7%
	Hayır	283	94,3%
Kahvehaneye giderim	Evet	16	5,3%
	Hayır	284	94,7%
İnternette vakit geçiririm	Evet	66	22,0%
	Hayır	234	78,0%
Çeşitli spor faaliyetlerine katılırım	Evet	49	16,3%
	Hayır	251	83,7%
Arabayla gezerim	Evet	77	25,7%
	Hayır	223	74,3%
Eğlence yerlerine giderim (bar, gece klübü vs.)	Evet	26	8,7%
	Hayır	274	91,3%
Ailem ve çocuklarım ile vakit geçiririm	Evet	118	39,3%
	Hayır	182	60,7%
Kursa giderim	Evet	5	1,7%
	Hayır	295	98,3%

Tablo 4.2.2’de denetimli serbestlik yükümlülerinin serbest zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine bakıldığında, bireylerin çok büyük bir kısmının serbest zamanlarında ne yapacağını bildiği, büyük çoğunluğun serbest zamanlarını arkadaşları ile birlikte geçirdiği, yine büyük çoğunluğun serbest zamanlarını ailesi ve çocukları ile birlikte geçirmeyi tercih ettiği görülmektedir. Az sayıda denetimli serbestlik yükümlüsü serbest zamanlarını, sanatsal faaliyetlere katılarak ve kitap, dergi, gazete okuyarak geçirmektedir.

Tablo 4.2.3 Bireylerin Serbest Zaman Sürelerine İlişkin Bulgular

SZ sürelerine ilişkin bulgular	Sayı	Yüzde
Serbest zamanım yok	43	14,3
1-3 saat	99	33,0
4-6 saat	99	33,0
7-9 saat	26	8,7
10 saat ve üzeri	33	11,0
Toplam	300	100,0

Tablo 4.2.3’de görüldüğü üzere bireylerin serbest zamanlarının 1-3 saat ve 4-6 saat olduğu görülmektedir. 43 katılımcı hiç serbest zamanının olmadığını ifade etmesine rağmen denetimli serbestlik yükümlülerinin farklı süreler olsa da büyük çoğunluğu serbest zamanının olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.2.4 Bireylerin Serbest Zamanlarını Kimle Geçirdiğine İlişkin Bulgular

SZ’yi kimle geçirdiği	Sayı	Yüzde
Arkadaş	81	27,0
Aile	144	48,0
Sevgili	34	11,3
Yalnız	41	13,7
Toplam	300	100,0

Tablo 4.2.4’de bireylerin serbest zamanlarını çoğunlukla ailesi ile birlikte geçirdiği, yine önemli bir kısmının arkadaşları ile birlikte olduğu, bir kısmının ise sevgilisi ile birlikte geçirdiği görülmektedir.

Tablo 4.2.5. Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirmesinde Etkili Olan Duruma İlişkin Bulgular

SZ Değerlendirme Etkili Olan Şey	Sayı	Yüzde
Hobilerim	92	30,7
Sosyal çevremden etkilenmem	25	8,3
Yaşadığım ortamdan uzaklaşma isteği	33	11,0
Maddi durumum	82	27,3
Yeni heyecanlar arıyor olmam	26	8,7
Diğer	42	14,0
Toplam	300	100,0

Tablo 4.2.5'te görüldüğü gibi, denetimli serbestlik yükümlülerinin serbest zamanı değerlendirmesinde etkili olan şey büyük oranda hobileri olmuştur. Bununla birlikte bireylerin önemli bir kısmı serbest zaman değerlendirmede maddi durumun etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların bir kısmı da serbest zamanı bulunduğu ortamdan uzaklaşma isteği olarak değerlendirmiştir. Bu tabloda, serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarında en önemli konuların bireyin hobileri ve maddi durumu olduğu görülmektedir.

Tablo 4.2.6. Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarının Hangi Sorunlarla Baş Etmesine Destek Sağladığına İlişkin Bulgular

SZ Değerlendirme Sorunlarla Baş Etme	Sayı	Yüzde
Fiziksel	18	6,0
Psikolojik	149	49,7
Sosyal	68	22,7
Ekonomik	29	9,7
Kültürel	13	4,3
Diğer	23	7,7
Total	300	100,0

Tablo 4.2.6'da bireylerin serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının hangi sorunlarla baş etmelerinde destek sağladığına bakıldığında, serbest zaman alışkanlıklarının bireylerin %49,7'sinin psikolojik anlamda; %22,7'sinin sosyal anlamda sorunlarla baş etmelerinde destek sağladığı görülmektedir.

Tablo 4.2.7. Bireylerin Serbest Zamanlarını Verimli Geçirme Düşüncesine İlişkin Bulgular

SZ verimli geçirme düşüncesi	Sayı	Yüzde
Evet	135	45,0
Hayır	38	12,7
Bazen	127	42,3
Toplam	300	100,0

Tablo 4.2.7’de bireylerin serbest zamanlarını verimli geçirip geçirmediğine ilişkin düşüncelerine bakıldığında, büyük çoğunluğunun serbest zamanlarını verimli geçirdiğini düşündüğü görülmektedir. Bunun yanısıra çoğunluğu da serbest zamanlarını bazen verimli geçirdiğini, bazen verimli geçirmediğini düşünmektedir. Bu bulgu da bu konu ile ilgili çalışma yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 4.2.8 Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarının Bıraktığı Etkiye İlişkin Bulgular

SZ değerlendirme alışkanlıklarının etkisi	Sayı	Yüzde
Kendimi daha rahat hissettiriyor	128	42,7
Kendimi geliştirmeme yardımcı oluyor	38	12,7
Sosyal çevrem artıyor	26	8,7
Stres ve üzüntüden uzaklaştırıp, beni keyiflendiriyor	55	18,3
Eğlendiriyor ve heyecan veriyor	9	3,0
Sağlığıma olumsuz etkiler yapıyor	4	1,3
Sorunlarımı unutturuyor ve onları düşünmememi sağlıyor	30	10,0
Diğer	9	3,0
Toplam	300	100,0

Tablo 4.2.8’de serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının etkisini değerlendirme durumlarına bakıldığında, serbest zaman alışkanlıkları yükümlü bireylerin büyük çoğunluğu kendisini rahat hissettirdiğini, bir kısmı stres ve üzüntüden uzaklaştırarak keyiflendirdiğini ve bir kısım katılımcı tarafından kendilerini geliştirmelerine yardımcı olduğu şeklinde yanıtlanmıştır. Serbest zaman alışkanlıkları bazı yükümlüler için sosyal çevrenin artması, bazı

katılımcılar için ise sorunların unutulması ve problemleri düşünmemeyi sağlayan bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Sadece 4 katılımcı serbest zaman alışkanlıklarının sağlığına olumsuz etkiler yaptığını düşünmektedir.

Tablo 4.2.6.'da bireylerin serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının, psikolojik ve sosyal sorunlarla baş etmede etkili olduğunu dile getirmeleri bu tablonun sonuçlarıyla da örtüşmektedir.

Tablo 4.2.9 Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarını Etkileyecek Değiştirmek İsteddiği Unsura İlişkin Bulgular

SZ değerlendirme alışkanlıklarını değiştirecek unsur	Sayı	Yüzde
Serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarını değiştirmek istemiyorum	93	31,0
Arkadaş çevremi	58	19,3
Yaşadığım çevreyi	76	25,3
Yaptığım mesleği	35	11,7
Diğer	38	12,7
Toplam	300	100,0

Tablo 4.2.9'da yükümlü bireylerin serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarını etkileyecek, değiştirmek istedikleri unsurlara bakıldığında, bireylerin çoğunluğunun serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarını değiştirmek istemediği görülmektedir. Bireylerin bir kısmı yaşadıkları çevreyi, bir kısmı da arkadaş çevresini değiştirirse serbest zaman alışkanlıklarının etkileneceğini düşünmektedir.

Önceki bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, yükümlü bireyler serbest zaman tanımını özgürce kullanılan zaman olarak yapmış olup genellikle serbest zamanlarını arkadaşları ve aileleriyle birlikte geçirmekte olduklarını belirtmiştir. Genel anlamda serbest zamanlarının bulunduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcıların, serbest zamanlarını genellikle hobiler ile değerlendirdikleri anlaşılmıştır.

Katılımcılar serbest zamanlarını değerlendirmede, maddi durumun büyük bir etken olduğunu belirtmiştir. Bireylerin yarısına yakını serbest zaman

değerlendirme alışkanlıklarının kendisini rahat hissettirdiğini, psikolojik sorunlarla baş etmelerinde etkili olduğunu ve büyük çoğunluğu serbest zamanlarını verimli geçirdiklerini düşündüğü için serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarını değiştirmek istemediklerini ifade etmiştir.

Tablo 4.3. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Madde Öyküleri Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 4.3.1 Bireylerin Madde Kullanım Durumuna İlişkin Bulgular

Madde Kullanım durumu	Sayı	Yüzde
Evet	258	86,0
Hayır	42	14,0
Toplam	300	100,0

Tablo 4.3.1’de haklarında tedavi ve denetimli serbestlik kararı uygulanan bireylerin madde kullanım durumlarına bakıldığında büyük çoğunluğunun (%86) madde kullanımı olduğu görülmektedir. Madde kullanmadığını ifade edenlerin oranı ise sadece (%14)’tür.

Tablo 4.3.2 Bireylerin Madde Kullanım Zamanlarına ve Yerlerine İlişkin Bulgular

	Sayı	Yüzde
Arkadaşlarımla birlikte vakit geçirdiğim zamanlarda	161	53,7
İşte olduğum zamanlarda	5	1,7
Okulda olduğum zamanlarda	6	2,0
Ailemle birlikte vakit geçirdiğim zamanlarda	2	,7
Boş zamanlarımda	72	24,0
Eğlence yerlerine gittiğim zamanlarda	24	8,0
Yanıtsız	30	10,0
Toplam	270	100,0

Tablo 4.3.2’de yükümlü bireylerin madde kullanım zamanlarına ve madde kullanım yerlerine bakıldığında, bireylerin büyük çoğunluğunun

arkadaşları ile birlikte vakit geçirdiği zamanlarda ve yine önemli bir kısmının boş zamanlarında iken madde kullandıkları görülmektedir. Bu bulgu doğrultusunda, madde kullanımının büyük oranda arkadaş çevresinde başladığı ve arkadaş çevresiyle bağımlılık sürecine geçtiği anlaşılmaktadır.

Tablo 4.3.3 Bireylerin Madde Kullanımına Başlama Yaşına İlişkin Bulgular

Madde kullanımı başlama yaşı	Sayı	Yüzde
9-18 yaş	118	39,3
19-25 yaş	94	31,3
26-40 yaş	51	17,0
Yanıtızsız	37	12,3
Toplam	263	87,7

Tablo 4.3.3’de bireylerin büyük çoğunluğunun (%39,3) madde kullanımına başlama yaşı 9-18 yaş aralığı olan çocukluk ve ergenlik dönemidir. Bireylerin %31,3’ü ise, 19-25 yaş aralığında madde kullanımına başlamıştır. 26-40 yaş aralığında madde kullanımına başlama oranı (%17) düşmüştür. Bireylerin 37’si madde kullanımına başlama yaşını belirtmemiştir.

Tablo 4.3.4 Bireylerin Madde Kullanım Süresine İlişkin Bulgular

Madde Kullanım Süreleri	Sayı	Yüzde
1 kez	16	5,3
9 gün-1 yıl	51	17,0
2-10 yıl	143	47,7
11-29 yıl	45	15,0
Yanıtızsız	45	15,0
Toplam	255	85,0

Tablo 4.3.4’de bireylerin madde kullanım sürelerine bakıldığında en uzun 2-10 yıl arasında kullanımları olduğu, diğer kullanımların 1 yıl ve 1 yıldan daha az olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3.5 Bireylerin En Son Ne Zaman Madde Kullandığına İlişkin Bulgular

En son madde kullanım zamanı	Sayı	Yüzde
1 gün önce	13	4,3
1 hafta önce	5	1,7
1 ay önce	9	3,0
2 ay önce	8	2,7
3 ay önce	1	,3
4 ay önce	7	2,3
5 ay önce	1	,3
6 ay önce	19	6,3
7 ay önce	8	2,7
8 ay önce	18	6,0
9 ay önce	33	11,0
Diğer: 9 aydan fazla zaman önce	148	49,3
Yanıtız	30	10,0
Toplam	270	90,0

Tablo 4.3.5’de görüldüğü gibi bireylerin büyük çoğunluğunun 9 ay ve 9 aydan daha uzun süre madde kullanımını bırakmış olduğu görülmektedir. 300 yükümlüden 13 tanesi maddeyi bırakma zamanının 1 gün önce olduğunu ifade etmiş, 30 tanesi ise en son madde kullanım zamanını belirtmemiştir. Bireylerin bu soruyu yanıtız bırakmalarının sebebi olarak denetimli serbestlik müdürlüğünde, haklarında verilen kararın halen infaz ediliyor olması ve denetimli serbestlik süreci tamamlanmamışken madde kullanmalarının suç teşkil edeceğinden kaynaklandığı düşünülmüştür.

Tablo 4.3.6 Bireylerin Madde Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular

Madde kullanım sıklığı	Sayı	Yüzde
Günde 1 kez	41	13,7
Günde 2 kez	22	7,3
Günde 3 kez	23	7,7
Günde 4 kez	9	3,0
Günde 5 kez	2	,7
Günde 5'ten fazla kez	27	9,0
Haftada 1 kez	73	24,3
Diğer	72	24,0
Yanıtsız	30	10,0
Toplam	270	90,0

Tablo 4.3.6'da görüldüğü gibi yanıt veren bireylerin çoğunluğu (%24,3) haftada 1 kez madde kullandığını belirtirken, (%7,7)'si günde 3 kez; (%7,3)'ü günde 2 kez; (%13,7)'si günde 1 kez madde kullanımı olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.3.7 Bireylerin Ailede Madde Kullanım Öyküsüne İlişkin Bulgular

Madde kullanım öyküsü	Sayı	Yüzde
Var	27	9,0
Yok	248	82,7
Yanıtsız	24	8,0
Toplam	276	92,0

Tablo 4.3.7'de aile içindeki madde kullanım öyküsüne bakıldığında, bireylerin büyük çoğunluğu ailesinde madde kullanımı olmadığını, çok az bir kısmı ise ailesinde madde kullanımı olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.3.8. Bireylerin Arkadaş Çevresindeki Madde Kullanım Durumuna İlişkin Bulgular

Arkadaş çevresi madde kullanım durumu	Sayı	Yüzde
Yok	54	18,0
Birkaçı	141	47,0
Birçoğu	81	27,0
Total	276	92,0
Yanıtsız	24	8,0

Tablo 4.3.8’de arkadaş çevresindeki madde kullanım durumuna bakıldığında, yükümlü bireylerin büyük çoğunluğu arkadaşlarının birkaçının (%47) madde kullanımı olduğunu, %18’i ise arkadaşlarının madde kullanımı olmadığını belirtmiştir.

Tablo 4.3.9 Bireylerin Diğer Madde Kullanım Durumuna İlişkin Bulgular

Diğer madde kullanımı	Sayı	Yüzde
Evet	87	29,0
Hayır	183	61,0
Yanıtsız	30	10,0
Total	270	90,0

Tablo 4.3.10 Bireylerin Kullandığı Diğer Maddelere İlişkin Bulgular

DS Sürecine gelmediği ancak kullandığı diğer madde	Sayı	Yüzde
Yanıtsız	214	71,3
Eroin	16	5,3
Esrar, Ekstazi	21	7,0
Esrar, Kokain, Eroin, Ekstazi	49	16,3
Total	300	100,0

Tablo 4.3.9 ve 4.3.10’da yükümlü bireylerin, haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri kararı almalarına neden olan madde dışında başka madde kullanma durumuna bakıldığında, büyük çoğunluğu (%61) başka madde kullanımı olmadığını, (%29)’u farklı madde kullandığını belirtmiştir. Farklı madde kullanımı olanların ise büyük çoğunluğu (%16,3)’ü Esrar, Kokain, Eroin

ve Ekstazi olmak üzere tamamını kullanmaktadır. %7'si Esrar ve Ekstazi kullanırken %5,3'ü sadece Eroin kullanmaktadır.

Tablo 4.3.11 Bireylerin Temiz Kalma Süresine İlişkin Bulgular

Temiz kalma süresi	Sayı	Yüzde
1 gün- 1 ay	14	4,7
2-16 ay	57	19,0
2-15 yıl	96	32,0
Yanıtsız	133	44,3
Toplam	167	55,7

Tablo 4.3.11'de bireylerin temiz kalma süresine ilişkin bildirimlerine bakıldığında, bireylerin çoğunluğunun temiz kalma süresinin 2-15 yıl arasında değiştiği görülmektedir. Bireylerin büyük çoğunluğu temiz kalma süresine ilişkin soruyu yanıtsız bırakmıştır. Yanıtsız bırakmalarının sebebi olarak, bireylerin denetimli serbestlik süreci devam ederken madde kullanımlarını sürdürme durumlarını beyan etmeleri, denetimli serbestlik süreçlerini olumsuz etkileyeceğini düşünmelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 4.3.12. Bireylerin Madde Kullanımına Başlama Sebebine İlişkin Bulgular

Madde Kullanımına Başlama Sebebi	Sayı	Yüzde
Arkadaş çevresi veya çevre	181	60,3
Kendi isteğim ile	87	29,0
Yanıtsız	31	10,3
Toplam	269	89,7

Tablo 4.3.12'e bakıldığında, bireylerin büyük çoğunluğunun arkadaş çevresi veya yakın sosyal çevresi nedeniyle madde kullanımına başladığı görülmektedir. Yani arkadaş ya da sosyal çevrenin, katılımcıların madde kullanımına başlamalarında en büyük etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.3.13. Bireylerin Madde Kullanım Nedenine İlişkin Bulgular

Madde Kullanım Nedeni	Sayı	Yüzde
Arkadaş etkisi	105	35,0
Merak	47	15,7
Ekonomik problemler	13	4,3
Ailevi problemler	40	13,3
Özentilik	22	7,3
Hastalık	8	2,7
Serbest zaman değerlendirme alışkanlığı	35	11,7
Yanıtsız	270	90,0
Toplam	30	10,0

Tablo 4.3.13’de bireylerin serbest zamanlarında madde kullanma sebebine ilişkin bulgulara bakıldığında, bireylerin büyük çoğunluğunun serbest zamanlarında madde kullanımına yönelmesinde, arkadaş etkisinin ciddi bir risk faktörü olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3.14. Bireylerin Serbest Zamanlarında Uyuşturucu Madde Kullanma İhtiyacı

SZ’de madde kullanma ihtiyacı	Sayı	Yüzde
Evet	36	12,0
Hayır	227	75,7
Arkadaşlarım zorladığında kullanıyorum	1	,3
Nadiren kullanıyorum	13	4,3
Canım sıkılırsa kullanıyorum	7	2,3
Yapacak bir şey bulamazsam kullanıyorum	2	,7
Bulduğum ortama göre kullanıyorum	11	3,7
Yanıtsız	3	1,0
Toplam	297	99,0

Tablo 4.3.14’de yükümlü bireylerin büyük çoğunluğu serbest zamanlarında madde kullanım ihtiyacı olmadığını, çok azı ise nadiren ve bulunduğu ortama göre madde kullanım ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Buna göre bireylerin büyük çoğunluğunun, serbest zamanlarını madde kullanımı için bir fırsat olarak değerlendirmedeği söylenebilir.

Önceki bulgular ışığında değerlendirildiğinde, katılımcıların geçmişte madde kullanımının olduğunu kabul ettiği görülmüştür. Madde kullanım zamanlarına, madde kullanım yerlerine bakıldığında büyük çoğunluğunun arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirdiği zamanlarda ve yükümlü bireylerin serbest zamanlarında uyuşturucu madde kullandığı anlaşılmıştır. Ancak başka bir bulguda ise bireylerin birçoğu serbest zamanlarında madde kullanım ihtiyacı olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların madde kullanmaya başlamasında, serbest zamanlarında ne yapacaklarını bilememeleri ve olumsuz arkadaş çevresinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Bireylerin büyük çoğunluğunun madde kullanımına başlama yaşı 9-18 yaş aralığı olan çocukluk ve ergenlik dönemidir. Bireylerin madde kullanım sürelerine bakıldığında çoğunun 1 yıl ve 1 yıldan az süre ile madde kullanımının olduğu görülmektedir.

Katılımcıların çoğunun bağımlılık profil indeksi sonuçlarında düşük bağımlılık düzeylerine sahip oldukları bulunmuştur. Bireylerin büyük çoğunluğunun 9 ay ve altı zaman önce madde kullanımını bırakmış olduğu görülmektedir. Bu bulgunun, bireylerin denetimli serbestlik sürecinin devam ediyor olması sebebiyle yükümlülüklerinin artacağı veya cezalandırılma kaygısı yaşamalarına bağlı olarak, doğru bilgiyi yansıtmayabileceklerini düşündürmektedir. Ancak yine de yükümlü bireylerin düşük bağımlılık düzeylerinin olduğu görüldüğünde ve madde kullanımını bıraktıkları kabul edilirse anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Bireylerin tamamına yakınının ailesinde madde kullanım öyküsü olmadığı ancak arkadaşlarının çoğunluğunun madde kullanımının olduğu görülmektedir.

Bireylerin, haklarında tedavi ve denetimli serbestlik kararı verilmesine sebep olan madde dışında başka madde kullanma durumlarının olmadığı ve büyük çoğunluğunun temiz kalma süresine ilişkin soruyu yanıtsız bıraktığı görülmüştür. Burada da yine bireylerin denetimli serbestlik sürecinin devam etmesi ve bu süreçte çeşitli kaygılar taşımalarına bağlı olarak doğru bilgiyi vermek istememeleri bu sonuca ulaşıldığını düşündürmüştür.

Tablo 4.4. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Değişkenlerine İlişkin Bulgular

Madde Kullanım Özellikleri*	Sayı	Yüzde
Düşük Bağımlılık Şiddeti	300	100,0
Orta Bağımlılık Şiddeti	0	0
Yüksek Bağımlılık Şiddeti	0	0
Bağımlılık Tanı Ölçütleri**	Sayı	Yüzde
Düşük Bağımlılık Şiddeti	245	81,7
Orta Bağımlılık Şiddeti	20	6,7
Yüksek Bağımlılık Şiddeti	22	7,3
Yanıtsız	13	4,3
Kişinin Yaşamına Etkisi***	Sayı	Yüzde
Düşük Bağımlılık Şiddeti	143	47,7
Orta Bağımlılık Şiddeti	17	5,7
Yüksek Bağımlılık Şiddeti	28	9,3
Yanıtsız	112	37,3
Şiddeti Madde Kullanma İsteği****	Sayı	Yüzde
Düşük Bağımlılık Şiddeti	290	96,7
Orta Bağımlılık Şiddeti	2	,7
Yüksek Bağımlılık Şiddeti	7	2,3
Yanıtsız	1	,3
Madde Kullanımını Bırakma Motivasyonu*****	Sayı	Yüzde
Düşük Bağımlılık Şiddeti	300	100,0
Orta Bağımlılık Şiddeti	0	0
Yüksek Bağımlılık Şiddeti	0	0
BAPİ TOPLAM*****	Sayı	Yüzde
Düşük Bağımlılık Şiddeti	268	89,3
Orta Bağımlılık Şiddeti	20	6,7
Yüksek Bağımlılık Şiddeti	12	4,0
Toplam	300	100,0

* Ort=1,12; ss=1,27; En küçük=0; En büyük=6,55

**Ort=7,75; ss=5,09; En küçük=1; En büyük=22

***Ort=14,47; ss=11,43; En küçük=0; En büyük=40

****Ort=1,05; ss=0,31; En küçük=1; En büyük=3

*****Ort=7,55; ss=4,48; En küçük=0; En büyük=12

*****Ort=6,66; ss=4,04; En küçük=0,17; En büyük=17,04

Tablo 4.4’de görüldüğü üzere yükümlü bireylerin, bağımlılık profil indeksi (BAPİ) alt ölçekleri değerlendirildiğinde bireylerin büyük çoğunluğunun her bir boyutta düşük bağımlılık şiddetine sahip olduğu görülmektedir. Madde kullanım özelliklerine bakıldığında, bireylerin büyük çoğunluğunun çoklu madde kullanımının olmadığı, madde sayısı ve madde kullanım sıklığının seyrek olduğu söylenebilir.

Katılımcılar DSM ve ICD’de yer alan bağımlılık tanı ölçütlerine göre değerlendirildiğinde, yükümlülerin düşük bağımlılık şiddetine sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin yaşamının sosyal, psikososyal işlevlerdeki, ekonomik, ailevi ve yasal alanlarındaki bağımlılık sorunlarının şiddeti büyük oranda düşük olarak bulunmuştur. Ancak bireylerin önemli bir kısmı madde kullanımının yaşam üzerine etkisini değerlendiren soruları yanıtsız bırakmıştır.

Bireylerin büyük çoğunluğunda şiddetli madde kullanma isteği şiddeti düşük çıkmıştır. Bu bireylerin tamamının düşük bağımlılık düzeyine sahip olması ile ilişkilendirilebilir. Düşük bağımlılık düzeyine sahip olan bireylerin şiddetli madde kullanım isteğinin (craving) de düşük olması beklenir.

Denetimli serbestlik yükümlülerinin tamamında madde kullanmayı bırakma motivasyonu bulunmaktadır. Bu durum bireylerin düşük bağımlılık şiddetine sahip olması ile açıklanabilir. Maddeyi bırakma motivasyonu, tedavi için önemli bir faktör olmakla birlikte, bağımlılık şiddetinin yükseldiğini gösteren bir faktör olarak ele alınmıştır (Ögel, 2012).

Tablo 4.5. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest/Boş Zaman Anlamı Değişkenlerine İlişkin Bulgular

Serbest/Boş Zaman Anlamı	Soru Sayı	Kişi Sayısı	En Küçük Değer	En Büyük Değer	Ortalama	Standart Sapma	Ölçek Puanı
BZ Algılanan Özgürlük	5	300	5,00	30,00	20,15	5,96	4,03
BZ İş İlişkisi	5	300	3,00	18,00	11,38	3,58	2,27
BZ Sosyal Etkileşim	5	300	5,00	30,00	20,33	5,86	4,06
BZ Aktif Pasif Katılım	5	300	5,00	30,00	19,11	5,81	3,88
BZ Boş Zaman Kullanılabilirliği	5	300	5,00	30,00	19,91	5,73	3,98
BZ Hedef Yönelimi	3	300	3,00	18,00	11,87	3,80	3,95
BZ Algılanan Yeterlilik	4	300	4,00	24,00	16,62	4,59	4,15
BZ İçsel Motivasyon	3	300	3,00	18,00	11,38	3,58	3,79
BZAÖ Toplam	35	300	35,00	210,00	139,17	36,73	3,97

Çalışma kapsamındaki katılımcıların, boş zaman anlamı ölçeği (BZAÖ)’nden aldıkları toplam puanların aritmetik ortalaması 139,18 ve standart sapması 36,74’tür. BZAÖ puanları faktör bazında incelendiğinde; en yüksek puan ortalaması “algılanan yeterlilik” boyutunda ($16,62/4=4.15$), en düşük puan ortalamasının ise “iş ilişkisi” boyutunda ($11.39/5=2.28$) olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında yer alan denetimli serbestlik yükümlülerinin toplam ölçekten aldıkları en düşük puan 35 iken en yüksek puan ise 210’dur.

Tablo 4.6. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Özelliklerine Göre Madde Öykülerinin Karşılaştırılması

Tablo 4.6.1 Sosyo-Demografik Özellikler İle Madde Kullanımı Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Sosyo Demografik Değişkenler		U. Madde Kullanımı			
		Evet		Hayır	
Cinsiyet	Kadın	7	2,3%	2	0,7%
	Erkek	251	83,7%	40	13,3%
Yaş	18-25 yaş	87	29,0%	9	3,0%
	26-34 yaş	121	40,3%	11	3,7%
	35 ve üstü yaş	50	16,7%	22	7,3%
Medeni Durum	Evli	68	22,7%	20	6,7%
	Bekar	173	57,7%	16	5,3%
	Ayrı	17	5,7%	6	2,0%
Eğitim Durumu	Okur-Yazar	9	3,0%	3	1,0%
	İlkokul Mezunu	29	9,7%	11	3,7%
	Ortaokul Mezunu	79	26,3%	12	4,0%
	Lise Mezunu	106	35,3%	10	3,3%
	Üniversite Mezunu	35	11,7%	6	2,0%
Gelir Durumu	Çok Zayıf	25	8,3%	3	1,0%
	Zayıf	37	12,3%	2	0,7%
	Orta	114	38,0%	20	6,7%
	İyi	72	24,0%	13	4,3%
	Çok İyi	10	3,3%	4	1,3%
Meslek	Esnaf	25	8,3%	4	1,3%
	İşçi	187	62,3%	31	10,3%
	İşsiz	35	11,7%	6	2,0%
	Kamu görevlisi	11	3,7%	1	0,3%
Çalışma süresi	1-8 saat	70	26,6%	9	3,4%
	9-11 saat	89	33,8%	12	4,6%
	12-16 saat	68	25,9%	15	5,7%
Yaşadığı Kişiler	Aile	235	78,3%	36	12,0%
	Arkadaş	5	1,7%	0	0,0%
	Yalnız	13	4,3%	6	2,0%
	Diğer	5	1,7%	0	0,0%
Yaşadığı Çevre	Köy	9	3,0%	1	0,3%
	Kasaba	2	0,7%	1	0,3%
	İlçe	51	17,0%	13	4,3%
	Şehir	192	64,0%	27	9,0%
	Yurtdışı	4	1,3%	0	0,0%

Tablo 4.6.1’de bireylerin sosyo-demografik özellikleri ile madde kullanım özelliklerine bakıldığında, haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri kararı uygulanan bireylerin büyük çoğunluğunu 26-34 yaş aralığındaki erkek bireyler oluşturmaktadır. Yükümlü bireylerin yarısından fazlasının bekar olduğu, çoğunluğunun ortaokul ve lise eğitim düzeyine sahip olduğu; gelir durumu değişkenine göre orta düzey olduğu görülmektedir. İşçi olan ve çalışma süresi 9-11 saat olan bireylerde madde kullanımı yoğun şekilde görülmektedir. Madde kullanımı olduğunu beyan eden bireylerin çoğunluğu aileleri ile birlikte ve yaşadıkları yer değişkenine göre şehirde ikamet etmektedir.

**Tablo 4.6.2. Sosyo-Demografik Özellikler İle Madde Kullanmama Süresi
(Temiz Kalma Süresi) Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular**

		Madde kullanmama süresi					
		1 gün- 1 ay		2-16 ay		2-15 yıl	
Cinsiyet	Kadın	1	0,6%	2	1,2%	2	1,2%
	Erkek	13	7,8%	55	32,9%	94	56,3%
Yaş	18-25 yaş	6	3,6%	20	12,0%	22	13,2%
	26-34 yaş	5	3,0%	27	16,2%	52	31,1%
	35 ve üstü yaş	3	1,8%	10	6,0%	22	13,2%
Medeni Durum	Evli	5	3,0%	17	10,2%	26	15,6%
	Bekar	9	5,4%	37	22,2%	60	35,9%
	Ayrı	0	0,0%	3	1,8%	10	6,0%
Eğitim Durumu	Okur-Yazar	1	0,6%	3	1,8%	2	1,2%
	İlkokul Mezunu	2	1,2%	8	4,8%	5	3,0%
	Ortaokul Mezunu	2	1,2%	16	9,6%	38	22,8%
	Lise Mezunu	7	4,2%	23	13,8%	38	22,8%
	Üniversite Mezunu	2	1,2%	7	4,2%	13	7,8%
Gelir Durumu	Çok Zayıf	1	0,6%	2	1,2%	12	7,2%
	Zayıf	2	1,2%	10	6,0%	14	8,4%
	Orta	5	3,0%	25	15,0%	39	23,4%
	İyi	5	3,0%	16	9,6%	27	16,2%
	Çok İyi	1	0,6%	4	2,4%	4	2,4%
Meslek	Esnaf	2	1,2%	4	2,4%	11	6,6%
	İşçi	9	5,4%	45	26,9%	67	40,1%
	İşsiz	2	1,2%	7	4,2%	15	9,0%
	Kamu görevlisi	1	0,6%	1	0,6%	3	1,8%
Çalışma süresi	1-8 saat	4	2,8%	11	7,6%	23	15,9%
	9-11 saat	5	3,4%	24	16,6%	32	22,1%
	12-16 saat	3	2,1%	15	10,3%	28	19,3%
Yaşadığı Kişiler	Aile	14	8,4%	55	32,9%	85	50,9%
	Arkadaş	0	0,0%	1	0,6%	2	1,2%
	Yalnız	0	0,0%	1	0,6%	6	3,6%
	Diğer	0	0,0%	0	0,0%	3	1,8%
Yaşadığı Çevre	Köy	0	0,0%	3	1,8%	3	1,8%
	Kasaba	0	0,0%	1	0,6%	1	0,6%
	İlçe	1	0,6%	12	7,2%	20	12,0%
	Şehir	13	7,8%	40	24,0%	70	41,9%
	Yurtdışı	0	0,0%	1	0,6%	2	1,2%

Tablo 4.6.2’de demografik özellikler ile temiz kalma sürelerine ilişkin sonuçlara bakıldığında, 26-34 yaş aralığında, bekar, lise mezunu, 9-11 saat aralığında mesaisi olan, gelir durumunu orta olarak tanımlayan, işçilik yapan, ailesi ile birlikte ve şehirde yaşayan bireylerin 2-15 yıl ile en uzun temiz kalma süresine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4.7. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Özelliklerine Göre Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Alt Boyutlarının ve Toplam Puanın Karşılaştırılması

Tablo 4.7.1 Bireylerin Yaşı İle Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

BAPİ	Yaş	N	Ort	ss	F	p
Madde kullanım özellikleri	18-25 yaş	96	1,21	1,26	1,33	,26
	26-34 yaş	132	1,16	1,25		
	35 ve üstü yaş	72	,91	1,26		
	Total	300	1,12	1,26		
Madde Kullanımını Bırakma Motivasyonu	18-25 yaş	96	7,77	4,67	3,17	,04
	26-34 yaş	132	8,01	4,25		
	35 ve üstü yaş	72	6,41	4,50		
	Total	300	7,55	4,48		
Bağımlılık Tanı Ölçütleri	18-25 yaş	96	8,43	5,84	3,35	,03
	26-34 yaş	132	7,94	4,73		
	35 ve üstü yaş	72	6,45	4,43		
	Total	300	7,74	5,09		
Kişinin Yaşamına Etkisi	18-25 yaş	96	16,14	12,09	3,44	,03
	26-34 yaş	132	14,81	11,19		
	35 ve üstü yaş	72	11,58	10,50		
	Total	300	14,46	11,42		
Şiddetli Madde Kullanma İsteği	18-25 yaş	96	3,55	4,34	,13	,87
	26-34 yaş	132	3,32	3,73		
	35 ve üstü yaş	72	3,22	5,22		
	Total	300	3,37	4,31		
BAPİ Toplam	18-25 yaş	96	7,10	4,27	3,17	,04
	26-34 yaş	132	6,89	3,70		
	35 ve üstü yaş	72	5,63	4,16		
	Total	300	6,65	4,03		

Tablo 4.7.1’de görüldüğü gibi, yükümlülerin yaşlarına göre 18-25, 26-34 ve 35 üstü yaşlarda bağımlılık profil indeksleri ortalaması 18-25 yaş lehine olup madde kullanmayı bırakma motivasyonu ($F=3,17$; $P<0.05$), bağımlılık tanı ölçütleri ($F=3,35$; $P<0.05$), madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi ($F=3,44$; $P<0.05$) ve toplam bağımlılık profil indeksi ($F=3,17$; $P<0.05$) yaşa göre anlamlı

bir farklılık göstermektedir. Buna göre, 26-34 yaş aralığındaki yükümlü bireylerin, madde kullanımını bırakma motivasyon düzeyinin yüksek olduğu, DSM ve ICD'ye göre bağımlılık tanı ölçütlerine sahip olduğu, bu yaş aralığındaki bireylerin bağımlılık sorunları şiddetinin bireyin eğitim, çalışma, ekonomi ve aile yaşantısı gibi pek çok alanda problemler yarattığı söylenebilir. Ancak şiddetli madde kullanım isteği ($F=0,13$; $P>0.05$) ve madde kullanım özellikleri ($F=1,33$; $P>0.05$) yaşa göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu bağlamda, haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri kararı uygulanan bireylerin önemli bir kısmı yaşamının sosyal, ekonomik, ailevi ve yasal alanlarında bağımlılık sorunları yaşamaktadır.

Serbest zaman anlamına göre madde kullanmayı bırakma motivasyonu alt boyutu ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani serbest zaman anlamı madde kullanımı dışında değer kazandığında madde kullanımını bırakma motivasyon düzeyi de artmaktadır. Şiddetli madde kullanma isteği alt ölçeği ile yine pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmektedir. Bu ise serbest zaman anlamını bireylerin madde kullanımı için değerlendirilen bir zaman olarak görmeleri ile ilişkilendirilebilir. Yani madde kullanımına dair serbest zaman anlamı geliştiğinde şiddetli madde kullanma isteği de artmaktadır.

Madde kullanan bireylerin, madde kullanımları sebebiyle şiddetli istek (craving) dönemi yaşadığı görülmektedir. Ancak bu bireylerin tamamının düşük bağımlılık düzeyine sahip olduğu düşünülürse bu şiddetli isteğin düşük düzeyde yaşandığı söylenebilir. Bireylerin tamamında madde kullanımını bırakma motivasyonu bulunmaktadır.

Tablo 4.7.2 Bireylerin Gelir Durumu Özellikleri İle BAPİ Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

BAPİ	Gelir Durumu	N	Ort	ss	F	p
Madde Kullanım Özellikleri	Çok Zayıf	28	1,50	1,67	,84	,49
	Zayıf	39	1,15	1,28		
	Orta	134	1,03	1,09		
	İyi	85	1,10	1,28		
	Çok İyi	14	1,26	1,65		
	Total	300	1,12	1,26		
Bağımlılık Tanı Ölçütleri	Çok Zayıf	28	8,39	5,60	,52	,71
	Zayıf	39	6,96	5,10		
	Orta	134	7,85	4,82		
	İyi	85	7,54	5,28		
	Çok İyi	14	8,75	5,70		
	Total	300	7,74	5,09		
Kişinin Yaşamına Etkisi	Çok Zayıf	28	17,42	13,20	1,50	,19
	Zayıf	39	17,20	10,34		
	Orta	134	14,01	11,07		
	İyi	85	13,44	11,84		
	Çok İyi	14	11,42	10,29		
	Total	300	14,46	11,42		
Şiddetli Madde Kullanma İsteği	Çok Zayıf	28	7,92	4,19	,38	,82
	Zayıf	39	8,23	4,40		
	Orta	134	7,42	4,39		
	İyi	85	7,42	4,77		
	Çok İyi	14	6,92	4,68		
	Total	300	7,55	4,48		
Madde Kullanımını Bırakma Motivasyonu	Çok Zayıf	28	7,92	4,19	,38	,82
	Zayıf	39	8,23	4,40		
	Orta	134	7,42	4,39		
	İyi	85	7,42	4,77		
	Çok İyi	14	6,92	4,68		
	Total	300	7,55	4,48		
BAPİ TOPLAM	Çok Zayıf	28	7,60	4,39	,66	,61
	Zayıf	39	7,07	3,97		
	Orta	134	6,58	3,85		
	İyi	85	6,33	4,25		
	Çok İyi	14	6,25	4,07		
	Total	300	6,65	4,03		

Tablo 4.7.2’de görüldüğü gibi, bireylerin gelir algısı durumlarına göre

bağımlılık profil indekslerine bakıldığında gelir algısı çok zayıf olanlarda, ortalama puanların daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak bağımlılık tanı ölçütleri, madde kullanım özellikleri, madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi, madde kullanmayı bırakma motivasyonu, şiddetli madde kullanım isteği alt ölçekleri ve toplam bağımlılık profil indeksi, gelir durumu algısına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Buna göre, gelir durumu algısına göre bireylerin madde kullanım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 4.7.3 Bireylerin Medeni Durum Özellikleri ile BAPİ Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

BAPİ	Medeni durum	N	Ort	ss	F	p
Madde Kullanım Özellikleri	Evli	88	,97	1,31	,98	,37
	Bekar	189	1,19	1,24		
	Ayrı	23	1,06	1,26		
	Total	300	1,12	1,26		
Madde Kullanımını Bırakma Motivasyonu	Evli	88	7,05	4,59	,79	,45
	Bekar	189	7,78	4,50		
	Ayrı	23	7,52	3,80		
	Total	300	7,55	4,48		
Bağımlılık Tanı Ölçütleri	Evli	88	6,93	4,64	1,76	,17
	Bekar	189	8,15	5,24		
	Ayrı	23	7,43	5,26		
	Total	300	7,74	5,09		
Kişinin Yaşamına Etkisi	Evli	88	11,86	11,30	3,43	,03
	Bekâr	189	15,69	11,36		
	Ayrı	23	14,30	11,21		
	Total	300	14,46	11,42		
Şiddetli Madde Kullanma İsteği	Evli	88	3,31	5,07	,38	,68
	Bekar	189	3,30	3,88		
	Ayrı	23	4,13	4,64		
	Total	300	3,37	4,31		
BAPİ Toplam	Evli	88	6,01	4,11	1,64	,19
	Bekar	189	6,95	3,97		
	Ayrı	23	6,74	4,12		
	Total	300	6,65	4,03		

Tablo 4.7.3’de bireylerin medeni durumları ile bağımlılık profil indeksi alt ölçekleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, bekar katılımcıların aldığı puanın

daha fazla olduğu bulunmuştur. Madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi alt boyutunun bekar bireylerde anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görölmüştür ($F=3,34$; $P<0.05$). Ancak bağımlılık tanı ölçütleri, madde kullanım özellikleri, madde kullanmayı bırakma motivasyonu, şiddetli madde kullanma isteği alt boyutları ve toplam bağımlılık profil indeksi medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu durum, evli olmayan bireylerin madde kullanımlarının bireyin yasal sorunlar yaşamasında, psikososyal işlevlerinde, eğitim hayatında, çalışma hayatında, sosyal yaşantısında ve ekonomisinde evli veya ayrılmış olan bireylere göre yaşamını daha fazla etkilediği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4.8. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Demografik Özellikleri ile Boş Zaman Anlamının Karşılaştırılması

Tablo 4.8.1 Bireylerin Eğitim Durumu İle BZAÖ Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Eğitim Durumu		N	Ort	ss	F	p
Algılanan özgülük	Okur-Yazar	12	18,83	5,32	1,75	,13
	İlkokul Mezunu	40	18,30	6,83		
	Ortaokul Mezunu	91	19,98	6,16		
	Lise Mezunu	116	20,64	5,72		
	Üniversite Mezunu	41	21,34	5,15		
	Total	300	20,15	5,96		
İş ilişkisi	Okur-Yazar	12	120,75	27,71	2,82	,02
	İlkokul Mezunu	40	127,35	44,63		
	Ortaokul Mezunu	91	138,58	39,58		
	Lise Mezunu	116	142,04	33,81		
	Üniversite Mezunu	41	149,31	27,38		
	Total	300	139,17	36,73		
Sosyal etkileşim	Okur-Yazar	12	16,66	4,77	3,32	,01
	İlkokul Mezunu	40	18,60	7,11		
	Ortaokul Mezunu	91	20,01	6,15		
	Lise Mezunu	116	21,02	5,28		
	Üniversite Mezunu	41	21,87	4,99		
	Total	300	20,33	5,86		
Aktif pasif katılım	Okur-Yazar	12	16,58	5,17	3,20	,01
	İlkokul Mezunu	40	17,27	6,92		
	Ortaokul Mezunu	91	18,98	6,30		
	Lise Mezunu	116	19,31	5,34		
	Üniversite Mezunu	41	21,34	4,11		
	Total	300	19,11	5,81		
Boş zamanın kullanılrlığı	Okur-Yazar	12	18,00	5,44	1,57	,18
	İlkokul Mezunu	40	18,77	6,71		
	Ortaokul Mezunu	91	19,82	5,79		
	Lise Mezunu	116	20,00	5,57		
	Üniversite Mezunu	41	21,53	4,84		
	Total	300	19,91	5,73		
Hedef yönelimi	Okur-Yazar	12	9,16	3,73	2,65	,03
	İlkokul Mezunu	40	11,05	4,38		
	Ortaokul Mezunu	91	11,78	3,96		
	Lise Mezunu	116	12,37	3,61		
	Üniversite Mezunu	41	12,24	2,98		
	Total	300	11,87	3,80		

Tablo 4.8.1'in devamı						
Algılanan Yeterlilik	Okur-Yazar	12	13,41	2,84	3,15	,01
	İlkokul Mezunu	40	15,37	5,64		
	Ortaokul Mezunu	91	16,58	4,81		
	Lise Mezunu	116	16,99	4,39		
	Üniversite Mezunu	41	17,80	3,19		
	Total	300	16,62	4,59		
İçsel motivasyon	Okur-Yazar	12	10,66	3,67	1,70	,14
	İlkokul Mezunu	40	10,12	4,31		
	Ortaokul Mezunu	91	11,74	3,69		
	Lise Mezunu	116	11,60	3,32		
	Üniversite Mezunu	41	11,41	3,11		
	Total	300	11,38	3,58		
BZAÖ Toplam	Okur-Yazar	12	120,75	27,71	2,82	,02
	İlkokul Mezunu	40	127,35	44,63		
	Ortaokul Mezunu	91	138,58	39,58		
	Lise Mezunu	116	142,04	33,81		
	Üniversite Mezunu	41	149,31	27,38		
	Total	300	139,17	36,73		

Tablo 4.8.1'de bireylerin eğitim durumu ile boş zaman anlamlarına bakıldığında, bireylerin iş ilişkisi, sosyal etkileşim, aktif pasif katılım, hedef yönelimi, algılanan yeterlik ve toplam boş zaman anlamı alt boyutlarından alınan puanların, üniversite mezunu bireyler için daha fazla olduğu bulunmuştur. Yani eğitim düzeyi arttıkça, katılımcıların boş zaman anlamı alt boyutları olan iş ilişkisi, sosyal etkileşim, aktif pasif katılım, hedef yönelimi, algılanan yeterlilik, toplam boş zaman anlamı puanlarının da arttığı ve anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Bu bağlamda bireylerin eğitim düzeylerinin artması, serbest zaman aktivitesi olarak günlük sorumluluklar dışında farklı şeyler yapma durumunu arttırdığını, serbest zaman aktivitelerine katılarak diğer insanlarla ilişki kurmasını ve insanlarla olan etkileşimlerini de arttırdığını göstermektedir. Bireylerin eğitim durumlarının artması ile boş zaman aktivitelerine aktif (kendi isteği ve kararı doğrultusunda katılımı) veya pasif (başkaları tarafından planlanan ve kendi kararı olmaksızın aktivitelere katılımı) olarak katılımlarının arttığı, serbest zaman aktivitesi için yapılan hazırlığın arttığı ve serbest zaman aktivitelerinde yeterli olma algısının arttığı da görülmüştür.

Yükümlü bireylerin eğitim durumunun artması, iş ve meslek sahibi

olması, sosyal hayata katılım sağlayabilmesi, belirli hedef ve amaçlarının olması bağımlılık şiddetinin düşmesinde ve madde kullanımının bırakılmasında büyük etkindir.

Algılanan özgürlük, boş zaman kullanırlığı ve içsel motivasyon alt boyutlarının eğitim durumuna göre farklılaşmadığı bulunmuştur.

Tablo 4.9. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Bağımlılık Profil İndeksinin (BAPİ) Karşılaştırılması

BAPİ	Serbest zaman Değerlendirme Alışkanlıkları	N	Ort	ss	F	p
Madde Kullanım Özellikleri	Özgürce Kullanılan Zaman	136	1,33	1,38	3,57	,00
	İşten Arta Kalan Zaman	77	,78	,96		
	Hiçbir Şey Yapılmadan Geçirilen Zaman	11	1,52	1,58		
	Arkadaşlarımla Geçirdiğim Zaman	7	2,11	1,49		
	Ailemle Geçirdiğim Zaman	66	,91	1,11		
Bağımlılık Tanı Ölçütleri	Özgürce Kullanılan Zaman	136	8,88	5,52	3,12	,00
	İşten Arta Kalan Zaman	77	6,94	4,29		
	Hiçbir Şey Yapılmadan Geçirilen Zaman	11	5,90	4,87		
	Arkadaşlarımla Geçirdiğim Zaman	7	8,92	6,48		
	Ailemle Geçirdiğim Zaman	66	6,43	4,55		
Kişinin Yaşamına Etkisi	Özgürce Kullanılan Zaman	136	15,58	12,01	1,13	,34
	İşten Arta Kalan Zaman	77	13,67	10,40		
	Hiçbir Şey Yapılmadan Geçirilen Zaman	11	10,81	13,77		
	Arkadaşlarımla Geçirdiğim Zaman	7	20,42	12,31		
	Ailemle Geçirdiğim Zaman	66	13,15	10,88		
Şiddetli Madde Kullanma İsteği	Özgürce Kullanılan Zaman	136	7,41	4,49	1,01	,41
	İşten Arta Kalan Zaman	77	7,84	4,29		
	Hiçbir Şey Yapılmadan Geçirilen Zaman	11	5,00	4,79		
	Arkadaşlarımla Geçirdiğim Zaman	7	9,00	4,39		
	Ailemle Geçirdiğim Zaman	66	7,80	4,62		
Madde Kullanımını Bırakma Motivasyonu	Özgürce Kullanılan Zaman	136	7,41	4,49	1,01	,41
	İşten Arta Kalan Zaman	77	7,84	4,29		
	Hiçbir Şey Yapılmadan Geçirilen Zaman	11	5,00	4,79		
	Arkadaşlarımla Geçirdiğim Zaman	7	9,00	4,39		
	Ailemle Geçirdiğim Zaman	66	7,80	4,62		

Tablo 4.9'un devamı						
BAPİ Toplam	Özgürce Kullanılan Zaman	136	7,17	4,35		
	İşten Arta Kalan Zaman	77	6,22	3,35		
	Hiçbir Şey Yapılmadan Geçirilen Zaman	11	5,17	4,89		
	Arkadaşlarımla Geçirdiğim Zaman	7	8,37	4,48	1,37	,23
	Ailemle Geçirdiğim Zaman	66	6,17	3,88		

Tablo 4.9'da bireylerin serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarına göre bağımlılık profil indeksi alt boyutları arasındaki ilişkiye bakıldığında, serbest zamanı “özgürce kullanılan zaman” olarak tanımlayan bireylerin madde kullanım özellikleri ve bağımlılık tanı ölçütleri alt boyutlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Bu durum, serbest zamanı özgürce kullanılan zaman olarak algılayan bireylerin daha şiddetli bağımlılık sorunları yaşadıklarını göstermektedir. Ayrıca, serbest zamanı özgürce kullanılan zaman olarak algılayan bireylerin DSM ve ICD'ye göre bağımlılık tanı ölçütlerini karşılayabildiği de anlaşılmaktadır.

Bireylerin serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları ile bağımlılık profil indeksinin madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi, şiddetli madde kullanma isteği, madde kullanmayı bırakma motivasyonu alt ölçekleri ve bapi toplam puanı anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir.

Tablo 4.10. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarına Göre Madde Öykülerinin Karşılaştırılması

Serbest Zaman Nedir?	U. Madde Kullanımı	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
	Evet	258	2,26	1,57		
	Hayır	42	2,71	1,86	-1,66	,09

Tablo 10'da bireylerin serbest zaman değerlendirme tanımlarına göre madde öyküleri arasında negatif bir ilişki olup anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($t=-1,663$, $p>,05$). Yani bireylerin serbest zamanlarını nasıl tanımladığı ile madde kullanımları arasında bir ilişki yoktur.

Tablo 4.11. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Madde Kullanımına Göre Bağımlılık Profil İndeksinin (BAPİ) Karşılaştırılması

BAPİ	U. Madde Kullanımı	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Bağımlılık Tanı Ölçütleri	Evet	258	8,20	5,14	4,02	,00
	Hayır	42	4,88	3,63		
Kişinin Yaşamına Etkisi	Evet	258	15,45	11,21	3,80	,00
	Hayır	42	8,38	10,92		
Şiddetli Madde Kullanma İsteği	Evet	258	8,13	4,22	5,87	,00
	Hayır	42	3,97	4,39		
Madde Kullanımını Bırakma Motivasyonu	Evet	258	8,13	4,22	5,87	,00
	Hayır	42	3,97	4,39		
BAPİ TOPLAM	Evet	258	7,09	3,85	4,81	,00

Tablo 4.11’de haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan yükümlülerin, madde kullanım durumlarına göre madde kullanım özellikleri, bağımlılık tanı ölçütleri, madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi, şiddetli madde kullanma isteği ve madde kullanımını bırakma motivasyonu alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre, madde kullanan bireylerin, madde kullanım sıklığının, kullandıkları madde sayısının ve madde kullanımı sebebiyle yaşadıkları sorunların anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan katılımcıların çoğunluğunun, DSM ve ICD’de yer alan bağımlılık tanı kriterlerini karşılayabildiği görülmektedir.

Tedavi ve denetimli serbestlik kararı infaz edilen yükümlü bireylerin bağımlılık sorunları şiddetinin, psikososyal işlevlerini, eğitim, iş, ekonomi, aile ve sosyal yaşantısını büyük ölçüde etkilediği anlaşılmaktadır. Ayrıca bağımlılık sorunları düzeylerinin, bireylerin yasal sorunlar yaşamalarında, gündüz saatlerinde madde kullanmalarında, ailesi ve çevresi tarafından eleştirilmelerinde de etkili olduğu görülmektedir.

Yine tedavi ve denetimli serbestlik kararı infaz edilen yükümlü bireylerin şiddetli madde kullanma isteği (craving) olduğu değerlendirilmektedir. Ancak bu bireylerin tamamının düşük bağımlılık düzeyine sahip olduğu düşünülürse bu şiddetli isteğin düşük düzeyde yaşandığı söylenebilir.

Madde kullanan yükümlü bireylerin tamamında madde kullanmayı bırakma motivasyonu bulunmaktadır. Yükümlülerin maddeyi bırakma motivasyonunun fazla olması, bağımlılık sorunlarını fazla yaşadığı anlamına da gelmektedir. Ancak bilinmektedir ki motivasyon, tedavi için oldukça önemli bir etkidir.

Tablo 4.12. Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Bireylerin Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) ile Boş Zaman Anlam Ölçeği Arasındaki İlişki

	Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ)		
	n	r	p
Serbest Zaman Anlamı Ölçeği (BZAÖ)	300	,099	,085

Tablo 4.12’de BZAÖ ve BAPİ’den alınan toplam puanlar arasındaki korelasyon katsayısı, serbest zaman anlamı ve bağımlılık profil indeksi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Buna göre, yükümlü bireylerin serbest zaman algıları ile bağımlılık düzeyleri arasında ilişki yoktur. Bağımlılık düzeyi yüksek olan bireyler için serbest zaman aktivitelerine katılmak hiçbir anlam ifade etmiyor olabilirken, düşük veya orta bağımlılık düzeyine sahip bireyler için serbest zaman aktivitesine katılmak anlamlı olabilir.

Tablo 4. 12.1. Bireylerin Boş Zaman Algılarına Göre Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

BAPİ Alt Ölçekler	Boş Zaman Anlamı Ölçeği (BZAÖ)		
	n	r	p
Madde Kullanım Özellikleri	300	,099	,085
Bağımlılık Tanı Ölçütleri	300	,077	,186
Kişinin Yaşamına Etkisi	300	,005	,934
Şiddetli Madde Kullanma İsteği	300	,182	0,002
Madde Kullanımını Bırakma Motivasyonu	300	,182	0,002

Tablo 4.12.1’de yükümlü bireylerin serbest zaman algılarına göre madde kullanmayı bırakma motivasyonu ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani serbest zaman anlamı madde kullanımı dışında değer kazandıkça, maddeyi bırakma motivasyonu artmaktadır. Yükümlü bireylerin serbest zaman algılarına göre şiddetli madde kullanma isteği ile de yine pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmektedir. Bu durum bireylerin serbest zaman algılarının madde kullanımı ile özdeşleştikçe, şiddetli madde kullanma isteğinin anlamlılaştığını göstermektedir. Bu da serbest zaman anlamının yükümlü bireylere göre madde kullanımı için değerlendirilen bir zaman olması ile ilişkilendirilebilir. Yani madde kullanımına dair serbest zaman algısı geliştikçe şiddetli madde kullanma isteği de artmaktadır.

Madde kullanım özellikleri, bağımlılık tanı ölçütleri ve madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi alt ölçekleri toplam puanları arasındaki korelasyon katsayısı, serbest zaman anlamı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 4.12.2. Bireylerin Bağımlılık Profil İndeksine (BAPİ) Göre Boş Zaman Anlam Ölçeği Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

BZAÖ Alt Ölçekleri	Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ)		
	n	r	p
Aktif Pasif Katılım	300	,082	,157
Sosyal Etkileşim	300	,040	,487
Algılanan Yeterlilik	300	,125	,030
Boş Zaman Kullanırlığı	300	,104	,071
Algılanan Özgürlük	300	,083	,150
İçsel Motivasyon	300	,075	,193
Hedef Yönelimi	300	,102	,079
İş İlişkisi	300	,075	,193

Tablo 4.12.2’de bağımlılık profil indeksi ile algılanan yeterlilik pozitif yönde anlamlı bir ilişki içindedir. Buna göre, yükümlü bireylerin bağımlılık düzeyleri düştükçe, serbest zaman aktivitesinin sonuçlarından tatmin olma hissi artmaktadır. Boş zaman anlam ölçeğinin diğer 7 alt ölçeği ile BAPİ arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 4.12.3. Bireylerin Boş Zaman Anlam Ölçeği Alt Boyutları ile Bağımlılık Profil İndeksi Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

Boş Zaman Anlam Ölçeği (BZAÖ)		Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Alt Ölçekleri				
		Madde Kullanım Özellikleri	Bağımlılık Tanı Ölçütleri	Kişinin Yaşamına Etkisi	Şiddetli Madde Kullanma İsteği	Madde Kullanımını Bırakma Motivasyonu
Boş zaman kullanılabilirliği	r	,032	,100	-,015	,187	,187
	p	,579	,085	,791	,001	,001
	n	300	300	300	300	300
Hedef yönelimi	r	,049	,096	,054	,150	,150
	p	,394	,097	,353	,009	,009
	n	300	300	300	300	300
Algılanan yeterlilik	r	,073	,074	,039	,237	,237
	p	,206	,201	,505	,000	,000
	n	300	300	300	300	300
İçsel motivasyon	r	,063	,078	,021	,104	,104
	p	,275	,177	,720	,073	,073
	n	300	300	300	300	300
Aktif pasif katılım	r	,053	,037	,016	,170	,170
	p	,360	,524	,788	,003	,003
	n	300	300	300	300	300
Sosyal etkileşim	r	,020	,025	-,036	,116	,116
	p	,734	,664	,530	,045	,045
	n	300	300	300	300	300
İş ilişkisi	r	,065	,083	-,001	,164	,164
	p	,262	,152	,987	,004	,004
	n	300	300	300	300	300
Algılanan özgürlük	r	,048	,067	-,011	,159	,159
	p	,409	,248	,854	,006	,006
	n	300	300	300	300	300

İki ölçeğin korelasyon karşılaştırmasına bakıldığında; boş zaman anlamı boyutlarından boş zaman kullanılabilirliğinin, bağımlılık profil indeksi alt ölçeği olan şiddetli madde kullanma isteği ile arasında pozitif anlamlı bir ilişki vardır. Yani boş zaman kullanımı arttıkça, bireylerin şiddetli madde kullanma isteği azalır. Buna göre, yükümlü bireylerin şiddetli madde kullanma isteği azaldıkça

serbest zaman aktivitelerini, zaman baskısı olmadan yapma hissi artmaktadır. Boş zaman kullanımı alt boyutu ile bağımlılık profil indeksi alt boyutu olan madde kullanmayı bırakma motivasyonu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani yükümlü bireylerde madde kullanmayı bırakma motivasyonu arttıkça bireylerin serbest zaman aktiviteleri yaparken zaman baskısı hissi azalmaktadır. Boş zaman kullanımı alt ölçeğinin, bağımlılık profil indeksinin madde kullanım özellikleri, bağımlılık tanı ölçütleri ve madde kullanımının kişinin yaşamı üzerine etkisi alt ölçekleri ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Hedef yönelimi alt boyutunun, şiddetli madde kullanma isteği alt boyutu ve madde kullanımını bırakma motivasyonu alt boyutu ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, bireylerin boş zaman aktivitelerine hazırlığı arttıkça şiddetli madde kullanma isteği azalmaktadır. Yükümlü bireylerin madde kullanımını bırakma motivasyonu arttıkça, hedef yönelimi yani serbest zaman aktivite hazırlığı da artmaktadır. Bağımlılık profil indeksi alt ölçekleri madde kullanım özellikleri, bağımlılık tanı ölçütleri ve madde kullanımının kişinin yaşamı üzerine etkisi alt ölçekleri ile boş zaman anlamı boyutu olan hedef yönelimi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Bağımlılık profil indeksi alt boyutu şiddetli madde kullanma isteği ile boş zaman anlamı alt boyutu algılanan yeterlilik arasında pozitif anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, yükümlü bireylerin şiddetli madde kullanma isteği azaldıkça boş zaman aktivitelerinde yeterli olduğunu hissetme duygusu artar. Madde kullanmayı bırakma motivasyon alt ölçeği ile algılanan yeterlilik alt ölçeği arasında da pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani bireylerin maddeyi bırakma motivasyonları arttıkça boş zaman aktivitelerinde tatmin olma duygusu da artar. Bağımlılık profil indeksi alt ölçekleri madde kullanım özellikleri, bağımlılık tanı ölçütleri ve madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi ile boş zaman alt ölçeği algılanan yeterlilik arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Bağımlılık profil indeksi boyutları madde kullanım özellikleri, bağımlılık tanı ölçütleri, madde kullanmanın kişinin yaşamına etkisi ile boş zaman anlam boyutu içsel motivasyon ile anlamlı bir ilişki yoktur. Bağımlılık profil indeksi alt

boyutu şiddetli madde kullanma isteği ile boş zaman anlamı alt boyutu içsel motivasyon arasında kısmen anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.

Bağımlılık profil indeksi alt ölçeği madde kullanmayı bırakma motivasyonu ile boş zaman anlamı alt ölçeği olan aktif pasif katılım arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani yükümlü bireylerin madde kullanmayı bırakma motivasyonu arttıkça boş zaman aktivitelerine aktif pasif katılımları da artmaktadır. Bağımlılık profil indeksi alt ölçeği şiddetli madde kullanma isteği ile boş zaman anlamı alt ölçeği aktif pasif katılım arasında pozitif anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, bireylerin şiddetli madde kullanma isteği azaldıkça serbest zaman aktivitelerine aktif pasif katılımları da artmaktadır. Bağımlılık profil indeksinin diğer alt boyutları olan madde kullanım özellikleri, bağımlılık tanı ölçütleri, madde kullanmanın kişinin yaşamına etkisi ile boş zaman anlam boyutu aktif pasif katılım arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır.

Bağımlılık profil indeksi boyutu madde kullanmayı bırakma motivasyonu ile boş zaman anlamı alt boyutu olan sosyal etkileşim arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani yükümlü bireylerin boş zaman aktivitelerinde diğer insanlarla ilişki kurma düzeyleri arttıkça, madde kullanmayı bırakma motivasyonları da artmaktadır. Bağımlılık profil indeksi alt ölçeği şiddetli madde kullanma isteği ile boş zaman anlamı alt ölçeği sosyal etkileşim arasında da pozitif anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, serbest zaman aktivitelerinde sosyal etkileşim arttıkça, bireylerin şiddetli madde kullanma isteği azalmaktadır. Boş zaman anlamı alt ölçeği olan sosyal etkileşimin bağımlılık profil indeksinin diğer alt ölçekleri ile arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Madde kullanmayı bırakma motivasyonu alt ölçeği ile iş ilişkisi alt ölçeği arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, bireylerin madde kullanmayı bırakma motivasyonları arttıkça, günlük yaptıkları rutin faaliyetler dışında boş zamanlarında yaptıkları aktiviteler de artmaktadır. Şiddetli madde kullanma isteği alt ölçeği ile iş ilişkisi alt ölçeği arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani yükümlü bireylerin şiddetli madde kullanma isteği azaldıkça, boş zaman aktivitelerinde rutin faaliyetler dışında

farklı bir şeyler yapma durumları artmaktadır.

Madde kullanmayı bırakma motivasyonu alt boyutu ve şiddetli madde kullanma isteği alt boyutu ile algılanan özgürlük alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, madde kullanmayı bırakma motivasyonu arttıkça, bireylerin boş zaman değerlendirme aktivitesi olarak istediklerini yapabilme algısı da artar. Bunun anlamı şiddetli madde kullanma isteği azaldıkça, yükümlü bireylerin boş zaman aktivitelerinde istedikleri her şeyi yapma yani özgür olma algısının artmasıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde araştırmanın amaçlarına uygun olarak toplanan veriler ışığında yapılan istatistiksel analizler ve bu analizler sonucunda ulaşılan bulgular, bu bölümde ele alınarak literatür ışığında tartışılmıştır.

5.1. Tartışma

Denetimli serbestlik ve tedavi sürecindeki madde bağımlılarının psikososyal açıdan desteklenmesinde, tedavi olmuş bireyin rehabilitasyonunda ve bireyin yaşamını yeniden yapılandırmasında boş zaman aktivitelerinin etkin bir rolü olacağı düşüncesi ile bu konunun incelenmesi ihtiyacı duyulmuştur. Araştırmada haklarında tedavi ve denetimli serbestlik kararı verilen bireylerin serbest zaman anlamı, serbest zaman kullanım durumları ile madde kullanım durumları arasındaki ilişki araştırılarak, çeşitli değişkenler açısından yordanmaya çalışılmıştır.

Kristjansson ve arkadaşları (2010) İzlanda’da 12 yıllık bir değişimi gözlemleyen kontrol gruplu yarı deneysel olarak yapmış olduğu bir çalışmada, planlanmış boş zaman aktivitelerinin ergenler üzerinde olumlu etkisi olduğunu ve kötü alışkanlıkların sayısında azalmaların olduğunu belirtmişlerdir. Korhenon ve arkadaşları (2009) tarafından daha detaylı olarak yapılan bir çalışmada da gençlerde, alkol ve madde kullanımı sebebiyle yaşanan problemlere karşı, düzenli yapılan egzersizlerin koruyucu faktör olduğunu göstermişlerdir. Bu çalışmada da boş zaman anlamı ölçeği alt boyutları ile bağımlılık profil indeksi alt boyutları karşılaştırıldığında görülmüştür ki şiddetli madde kullanma isteği ile madde kullanmayı bırakma motivasyonu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre, yükümlü bireylerin boş zaman aktivitelerine hazırlığının artması bir diğer ifadeyle, boş zaman aktivitelerinin daha öncesinden planlanmış olması bireylerin maddeyi bırakma motivasyonlarını da desteklemiştir. Ulaşılan bu bulgu ile çalışmamız, yapılan diğer çalışmaların bulguları ile paralellik göstermiştir.

Amerika’da yapılan birçok araştırmada uyuşturucu kullanımı ile suç işleme arasında pozitif bir korelasyon ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizleri neticesinde ise araştırmacılar suç davranışına neden olan en önemli etkenlerin sırasıyla “suç işleyen arkadaş grubuna sahip olma” “suça götüren sapkın davranış ” ve “psikoaktif madde kullanımı” olduğunu tespit etmişlerdir (Altunel ve ark., 2009). Çalışmamıza göre serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları kazanan bireylerde madde bağımlılığı ve madde kullanımı düzeyi düşük olduğundan suç işleme motivasyonları da düşecektir. Bu da serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının suç işlemenin önlenmesinde önemli derece etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Iso-Ahola ve Crowley, (1991) bireylerin madde kullanmaya başlama nedenlerinin çoğunlukla boş zamanlardaki can sıkıntısının olduğunu belirtmişlerdir. Csikszentmihalyi, Mannell, Mikulas, Vodanovich, Watt ve Blanchhard da bu görüşü destekleyerek bireylerin can sıkıntıları sebebiyle madde kullanmalarının, bireylerin serbest ya da boş zamanlarında ilgilerini çekebilecek ve onları mutlu edebilecek etkinliklerle olan ilişkilerini oldukça azalttığını söylemişlerdir. Ancak çalışmamızda denetimli serbestlik yükümlülerinin, arkadaş veya sosyal çevrelerinin madde kullanımına başlamalarındaki en önemli neden olduğu sonucuna varılmıştır. Arkadaş ya da sosyal çevrenin de madde kullanmaya başlama ortamı yarattığı düşünöldüğünde madde kullanmayı can sıkıntısı sebebi ile değil arkadaş ve sosyal çevre motivasyonu ile değerlendirdikleri söylenebilir. Çalışmamızdaki bu sonuç, yapılan diğer çalışmalarda varılan sonuçlardan farklılık göstermektedir. Yine çalışmamızda yükümlü bireylerin serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarını etkileyebilecek, değiştirmek istedikleri hususlar incelendiğinde, çoğunluğunun serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarını değiştirmek istemediği sonucu görölmüştür. Yine bu sonuç da madde kullanımının, bireylerin hoşlarına gidecek aktivitelere olan ilgilerinin azaldığı görüşünü savunan çalışma ile çalışmamızın farklı olduğunu göstermektedir.

Yapılan bir diğer çalışmada, serbest zaman değerlendirme kaynaklarındaki noksanlığın da etkisi göz önünde tutularak, bazı riskler taşıyan çevrelerde serbest zamanlarını arkadaşlarıyla kontrolsüz ve öncesinde

yapılandırılmamış etkinlikler ile geçiren bireylerin ilerde risk taşıyan davranışlar sergileyebilecekleri belirtilmiştir (Wegner, 2011). Bu çalışmada da yükümlü bireylerin büyük bir kısmı arkadaş veya sosyal çevre etkisi ile madde kullanımına başladıklarını söylemişlerdir. Yapılan bu çalışma ile çalışmamızın bulgusu benzerlik göstermektedir.

Liebrechts ve arkadaşları, (2015) bireylerin boş zamanlarını fiziksel aktivitelerle geçirmelerinin, bireylerin madde kullanmalarını önlemelerinde önemli bir araç olduğunu savunmuştur. Ya da birey eğer madde bağımlısı ise boş zamanlarını egzersiz veya egzersiz benzeri bir çalışma ile değerlendirdiğinde, bunun tedavisine önemli ölçüde yararının olacağını belirtmiştir. Trivedi de (2011) bu görüşü desteklemek adına bağımlı bireylerin serbest zamanlarında, kendilerini doyurucu bir aktivite ile uğraşmadıklarında akıllarına öncelikle maddenin geleceğini söylemiştir. Çalışmamızda da haklarında tedavi ve denetimli serbestlik kararı verilen yükümlülerinin bağımlılık düzeyleri düştükçe, serbest zaman aktivitesinin sonuçlarından tatmin olma hissinin arttığı bulunmuştur. Buna göre yükümlü bireylerin şiddetli madde kullanma isteği azaldıkça boş zaman aktivitelerinde kendilerini yeterli hissetme duygusu da artar. Çalışmamızda bulunan bu sonuç ile diğer çalışmalardaki sonuçlar örtüşmüştür.

Weinstock, Trivedi ve Alam-mehrjerdi tedavi sürecinde bağımlı bireylerin istedikleri faaliyetlere katılmalarının, tedavi süreçlerini ciddi derecede destekleyebileceğinden bahsetmiştir. Bu faaliyetlere kolay ulaşım imkanlarının olması da önemlidir. Gelişmiş ülkelerde, bağımlılık tedavisine ulaşımın kolay olmasından dolayı bu sorun çözülmüştür. Ancak gelişmekte olan ülkelerde tedavi olanaklarının kısıtlı oluşu bağımlılık tedavisinde ulaşım sorununu, toplumsal bir probleme çevirmiştir. Bu sorun literatüre de yansımış ve İrlanda’da bu konu ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada, madde bağımlılığının önüne geçebilmek için oluşturulan bir program kapsamında, bireylerin maddi yönden ulaşabilmelerinin zor olmadığı serbest zaman etkinliklerine yer verilmesinin önemliliğine dikkat çekilmiştir. Terzioğlu ve Yazıcı (2003) tarafından yapılan “üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme anlayış ve alışkanlıkları” isimli çalışmada da öğrencilerin serbest zamanlarının

oldukça geniş sürelerde olduğu ve serbest zamanlarını işlevsel bir biçimde geçiremedikleri tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada, öğrencilerin spor faaliyetleri ile serbest zamanı, kendilerini zihinsel ve bedensel açıdan geliştiren bir araç olarak değerlendirdikleri de belirlenmiştir. Serbest zamanını istediği faaliyetle değerlendirme alışkanlığının da gelir seviyesiyle direkt bağlantılı olduğu görülmüştür. Çalışmamızda da denetimli serbestlik yükümlüleri tarafından serbest zamanı değerlendirmede, maddi durumun önemli ölçüde etkili olduğu söylenmiştir. Bu da serbest zaman aktivitelerinin sosyal devlet anlayışı çerçevesinde yapılandırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Çalışmamızdan elde edilen bu sonuç, yapılan çalışmaların sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Bahar (2008) tarafından yapılan “cinsiyet ve branşa göre eğitim fakültesi öğrencilerinin serbest zaman etkinlikleri (Erzincan Eğitim Fakültesi Örneği)” isimli çalışmada, öğrencilerin serbest zaman etkinlikleri için ayırdıkları süreyi, cinsiyet değişkeni yönüyle karşılaştırdıklarında anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızda da örneklem grubunu oluşturan katılımcıların çoğunluğun erkek olduğu görülmüştür. Cinsiyete göre madde kullanım durumları ve serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Çalışmamızın bulgusu ile Bahar tarafından yapılan bu çalışma benzer sonuçlar ortaya koymuştur.

Çolakoğlu (2005) tarafından yapılan “üniversite öğretim elemanlarının boş zaman alışkanlıklarını değerlendirmeleri üzerine bir araştırma” isimli çalışmada, katılımcıların %47,1’inin serbest zaman etkinliklerine katılamamasının nedenini yeterli zamanlarının olmayışından, katılımcıların %54,8’i ise gerekli imkanların sağlandığı takdirde serbest zamanlarında spor ile ilgili faaliyetlere katılacaklarını belirlemişlerdir. Çalışmamızda serbest zaman etkinliklerine katılım sağlayabilmenin maddi durum ile ilişkili olduğunu ifade eden denetimli serbestlik yükümlüleri için maddi anlamda destek ya da iyileşme sağlandığında daha fazla katılım olacağı değerlendirilmektedir. Çalışmamızın bu sonucu, bu çalışmanın sonucunu destekleyici niteliktedir. Ancak çalışmamızda yükümlü bireylerin büyük çoğunluğu (%85,7’si) serbest zamanlarının yeterli olduğunu dile getirmiştir. Çalışmamızdan elde edilen bu bulgu Çolakoğlu tarafından yapılan çalışma ile varılan sonuçtan farklılık göstermiştir.

Gürbüz ve Henderson (2011) tarafından yapılan “serbest zamanın anlamının incelenmesi: Türkiye perspektifi” isimli çalışmada, serbest zamanın yaygın olarak kullanılan anlamları önemli olsa da, kültürel olaylarda özgül aktivitelerin bu anlamı daha da belirginleştirdiği anlaşılmıştır. Çalışmamızda serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının kültürel sorunlarla baş etmeye destek sağladığına dair görüş bildiren katılımcı oranı %4.3’tür. Kültürel anlamda serbest zaman aktivitelerinin yapılandırılmasına dair ihtiyaç görülmemiştir. Çalışmamız, Gürbüz ve Henderson’a göre farklı bir görüş ortaya koymaktadır. Diğer yandan katılımcıların çoğunluğunun serbest zaman anlamı alt boyutlarında en yüksek puanları, algılanan özgürlük ve sosyal etkileşim boyutlarında olduğu, bunu sırasıyla boş zaman kullanırlığı, aktif pasif katılım, algılanan yeterlilik, hedef yönelimi, içsel motivasyon ve iş ilişkisi izlediği görülmektedir. Bu sonucu ile çalışmamız Gürbüz ve Henderson tarafından yapılmış çalışmayla benzer sonuçlar göstermiştir.

Kara ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan “serbest zaman anlamı: yetişkin bireyler örneği” isimli çalışmada, katılımcıların ölçekten aldıkları puanların medeni durum, cinsiyet ve faaliyetin önceden ayarlanmış olup olmama durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı, gelir durumu ve eğitim değişkenleri ile de arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür. Çalışmamızda da bireylerin eğitim durumları ile boş zaman anlamlarına bakıldığında, yükümlü bireylerin iş ilişkisi, sosyal etkileşim, aktif pasif katılım, hedef yönelimi, algılanan yeterlilik ve toplam boş zaman anlamı alt boyutlarından alınan puanların, üniversite mezunu bireyler için daha fazla olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda bireylerin eğitim düzeylerinin artması, serbest zaman aktivitesi olarak günlük sorumluluklar dışında farklı şeyler yapma durumunu arttırdığını, serbest zaman aktivitelerine katılarak diğer insanlarla ilişki kurmasını ve insanlarla olan etkileşimlerini de arttırdığını göstermektedir. Bireylerin eğitim durumlarının artması ile boş zaman aktivitelerine aktif (kendi isteği ve kararı doğrultusunda katılımı) veya pasif (başkaları tarafından planlanan ve kendi kararı olmaksızın aktivitelerine katılımı) olarak katılımlarının arttığı, serbest zaman aktivitesi için yapılan hazırlığın arttığı ve serbest zaman aktivitelerinde yeterli olma algısının arttığı da görülmüştür. Bu alt boyutların anlamlı şekilde farklılaşması, bireylerin bağımlılık şiddetinin azalmasında ve

madde kullanımının bırakılmasında ciddi derecede önem taşımaktadır. Bu da çalışmamızın sonucunun, Kara ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmanın sonucuyla paralel olduğunu göstermiştir.

Lundberg, Komarovsky ve McInerny (1934) tarafından yapılan “serbest zamanın anlamı: toplum çalışmalarının analizi” isimli çalışmada; serbest zaman etkinliklerinin bireyler tarafından tek başına değil aksine başkalarıyla birlikte yapılan etkinlikler olduğu gözlenmiş ve gençler dışında insanların genelde pasif olup bir şeyler izleyip dinlediğini, aralarında sohbet edip kağıt oynadığı ya da arabaya bindikleri görülmüştür. Çalışmamızda da serbest zaman etkinliklerinin yükümlü bireyler tarafından tek başına değil aksine arkadaşları, sevgilileri veya aileleri ile birlikte değerlendirdikleri görülmüştür. Bu bulgusu ile çalışmamız, yapılan bu çalışmayı desteklemektedir.

Eravşar (2013) tarafından yapılan “beden eğitimi öğretmenlerinin rekreatif aktivitelere katılım durumları, psikolojik iyilik halleri ve yaşam tatminlerinin incelenmesi” isimli çalışmasında Antalya merkezinde devlet okullarında beden eğitimi öğretmeni olarak çalışan bireylerin rekreatif aktivitelere katılımlarının, psikolojik iyilik düzeylerinin ve yaşam tatminlerinin birbirleriyle ve demografik değişkenlerle olan ilişkisini ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda yaşam tatmini, rekreatif aktivitelere katılım süresi ve katılım sıklığı yüksek olan gruplarda daha yüksek bulunmuştur. Psikolojik iyilik ise rekreatif aktivitelere katılım süresi yüksek olan grupta daha yüksek bulunmuştur. Sportif ve sosyal aktivitelere aktif katılan gruplarda yaşam tatmini düzeyi pasif katılan gruba oranla daha yüksek bulunmuştur. Çalışmamızda madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi ile serbest zaman anlamı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Yani serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının madde kullanımı olan bireylerin yaşamına etkisi yoktur. Bu sonucu ile çalışmamız, Eravşar tarafından yapılan çalışmanın sonucundan farklıdır.

Madde kullanımı nedeniyle, haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan yükümlüler üzerinde serbest zaman algısı ve anlamının bir arada çalışıldığı araştırmalara rastlanılmamıştır. Bu nedenle bu araştırma literatüre bu bağlamda katkı sağlayacaktır.

5.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada yer alan geniş kapsamlı demografik ve klinik değişkenlerle birlikte araştırma değişkenlerinin karşılaştırılmasının önemli bulgular sağladığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, araştırmanın yöntem ve örneklem bakımından bazı kısıtlılıkları olduğu ve ilerleyen dönemlerde yapılacak çalışmalarda telafi edilebileceği öngörülmektedir. İlk olarak, çalışmanın örneklemi oluşturan yükümlülerin denetimli serbestlik sürecinin devam ediyor olması, doğru beyanda bulunmamaları için büyük bir etkidir. Yasal yaptırımlarla karşılaşabilme ihtimaline karşı temkinli yaklaşım sergileme ihtimallerinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, kişilerin anketlere vermiş olduğu yanıtlar kendileri açısından doğru yanıtlar olarak varsayılmaktadır; fakat gizlemeleri ve güven sorunu yaşayabilecekleri bir durum içerisinde olmaları söz konusudur. Bu durumun, sonuçların açıklanabilmesi açısından sınırlılık oluşturabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, örnekleme oluşturan katılımcıların yalnızca bir ilden seçilmesinin örneklemin genellenebilirliği açısından kısıtlılık oluşturabileceği düşünülmektedir. Bir diğer husus da, örneklemin verilerini ele almak amacıyla kullanılan istatistiksel analiz yöntemidir. Elde edilen bulguların, uygulanan analiz yöntemleriyle kısıtlı olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde, araştırma değişkenlerini ölçmek için belirlenen ölçüm araçlarının, değişkenleri ölçmek bakımından içeriğinde bulunan madde ve alt boyutları ile kısıtlı olduğu düşünülmektedir. Belirtilen kısıtlılıkların giderilmesi için ileri çalışmaların gerekli olabileceği düşünülmektedir.

5.3. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, özellikle ceza adalet sisteminde bulunan bireylerin serbest zaman kullanımı üzerine kapsayıcı ve detaylı çalışmaların bulunmaması nedeniyle bu alanda güncel ve kapsayıcı çalışmaların yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Araştırmanın bu anlamda yapılan ilk araştırmalar arasında olması ve ileride daha geniş çalışma grupları ile yapılacak çalışmalara öncü olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda,

İlerde yapılacak çalışmaların nitel çalışma yaklaşımı ile planlanıp ele alınması, bireylerin serbest zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin

derinlemesine araştırmalar yapılmasının,

Bireylerin serbest zamanlarını etkili ve kaliteli şekilde değerlendirebilmeleri için bulundukları denetimli serbestlik müdürlüklerinde buna ilişkin aktivite ve programların planlanması ve bireylerin katılımlarının sağlanması,

Denetimli serbestlik müdürlüklerinde çalışan profesyonel meslek elemanlarının bireysel ve grup çalışmalarında, seminer gruplarındaki bireylerin serbest zamanlarını nasıl daha etkili ve kaliteli geirebileceğine ilişkin eğitim programlarının düzenlenmesi ve yapılandırılmış ya da yarı yapılandırılmış müdahale programlarının yürütülebilecek, yükümlülerin ihtiyaçları gözetilerek oluşturabilecek serbest zaman değerlendirme alışkanlığı edinmelerine imkan tanıyacak merkezler oluşturulmasının,

Bireysel görüşme, grup çalışmaları, seminer gruplarında izlenen müdahale sürecinde, bireylerin aktif olarak katılımını sağlayacak, motive edecek, ihtiyaçlarını karşılayacak kaliteli serbest zaman etkinliklerine katılımının teşvik edilmesi ve bu doğrultuda çalışma planlarının yapılmasının faydalı olacağı dşnlmektedir.

5.4. Sonuç

İlgili alan çalışmalarında madde kullanan bireylerin önemli bir kısmının yaşamının sosyal, ekonomik, ailevi ve yasal alanlarında bağımlılık sorunları yaşadığı görülmektedir. Araştırmanın bulgularına göre serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları, serbest zaman anlamı ile madde kullanım durumu ve madde kullanmayı bırakma motivasyonu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sonuç olarak madde kullanımı olan bireylerin madde kullanmayı bırakma motivasyonu için serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının önemi büyüktür.

Denetimli serbestlik, infaz ve iyileştirme sürecinin beraber yürütüldüğü sistemli bir yapıdır. Denetimli serbestlik sisteminde suça karışmış ya da suça sürüklenmiş kişilerin genellikle erkek olmasının kadın bireylerin sayısının az olmasından kaynaklı olduğu değerlendirilmektedir. Yükümlü bireylerin yaş

ortalaması 25'tir, bu da çoğunluğunun bekar olma durumunu beraberinde getirmektedir. Katılımcıların genç olmasının bir diğer sonucu da eğitim düzeylerinin ilköğretim seviyesinin üzerinde olmasıdır. Bireylerin bir kısmı işsiz olmakla beraber haklarında tedavi ve denetimli serbestlik kararı verilen yükümlülerin çoğunluğu, yoğun iş saatleri olan işçilerden oluşmaktadır. Bu durum, bireylerin boş zamanlarının aslında kısıtlı olduğunu göstermektedir. Yükümlü bireyler, serbest zamanın tarifini özgürce kullanılan zaman olarak değerlendirmişlerdir. İşten arta kalan zamanlarında da psikolojik açıdan rahatlama ihtiyacı hisseden bireyleri madde kullanımına sürükleyen bir diğer sebep olarak serbest zaman algıları gösterilmektedir. Katılımcıların serbest zamanlarını değerlendirirken, etkinliklere katılımlarının maddi durumları ile doğrusallık gösterdiği anlaşılmıştır. Buna göre, denetimli serbestlik yükümlüleri için maddi olarak destek sağlanması ya da maddi olarak iyileşmenin sağlanması durumunda serbest zaman etkinliklerine daha fazla katılımın olacağı sonucuna varılmaktadır.

Araştırmanın en önemli sonuçlarından biri de, yükümlü bireylerin eğitim düzeylerinin artması, serbest zaman aktivitesi olarak günlük sorumluluklarının dışında farklı etkinlikler yapma durumlarını da arttırmaktadır. Bireyler, serbest zaman aktivitelerine katılarak insanlarla sosyal ilişki kurma potansiyelini ve onlarla etkileşimlerini arttırmaktadır. Buna göre, bireylerin eğitim düzeylerinin artması bağımlılık şiddetinin düşmesinde ve yükümlü bireylerin madde kullanımlarını bırakılabilmesinde büyük etken olmaktadır. Bütün bunlar dikkate alındığında, ulusal ve uluslararası literatürün de desteklediği gibi madde kullanımının bırakılma motivasyonunu serbest zaman aktivitelerinin desteklediği hatta bu aktivitelerin etkin olarak rol oynadığı söylenebilir.

Yurtdışında yapılan birçok araştırmada uyuşturucu kullanımı ile suç işleme arasında pozitif bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları kazanan yükümlü bireylerde madde bağımlılığı ve madde kullanımı düzeyi düşük olduğundan suç işleme motivasyonları da düşecektir. Bu da serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının suç işlemenin önlenmesinde önemli derece etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Yükümlü bireylerin madde kullanım sürelerinin çoğunlukla 1 yıl ve 1

yıldan daha az süre olduğu gör÷lmektedir. Çalışmaya katılan yükümlü bireylerin, düşük bağımlılık düzeylerine sahip oldukları bulunmuştur. Bireylerin çoğunluğunun 9 ay ve altı zaman önce madde kullanımını bırakmış olduğu gör÷lmektedir. Yine bireylerin, haklarında tedavi ve denetimli serbestlik kararı verilmesine sebep olan madde dışında başka madde kullanımlarının olmadığı ve büyük çoğunluğunun temiz kalma süresine ilişkin soruyu yanıtsız bıraktığı gör÷lmüştür. Bunun, bireylerin denetimli serbestlik süreçlerinin devam etmesinden kaynaklı olarak madde kullanımlarının halen sürüyor olması bireyler için suç teşkil edeceğinden ve yükümlülüklerinin artacağından veya cezalandırılma kaygısı yaşamalarından doğru bilgiyi vermemiş ya da yanıtsız bırakmış olabilecekleri gör÷lmektedir. Ancak yine de yükümlü bireylerin düşük bağımlılık düzeylerinin olduğu anlaşıldığında ve madde kullanımını bıraktıkları varsayımı ile anlamlı bir ilişkide olduğu değerlendirilebilir. Aksi halde denetimli serbestlik yükümlülerinin çoklu madde kullanımına sahip olduğu ve temiz kalma sürelerinin araştırma sonuçlarında olduğu gibi en az 9 ay önce bırakıldığı beyanlarının doğru olmadığı bilinmektedir.

Yükümlü bireylerin, madde kullanım zamanlarına, madde kullanım yerlerine bakıldığında büyük çoğunluğunun arkadaşlarıyla birlikteyken ve serbest zamanlarında madde kullandıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların madde kullanmaya başlama nedenlerinin sıklıkla serbest zamanlarında ne yapacaklarını bilememeleri ve olumsuz arkadaş çevrelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Madde bağımlılığı ile ilgili birçok literatürde; madde kullanımında ve bağımlılığın geliştirilmesinde arkadaş çevresinin önemine dikkat çekilmektedir. Çünkü rol model eksikliğinin, grup faktörünün ve merakın madde bağımlılığında etkili olduğu bilinmektedir. Yükümlü bireylerin tamamına yakınının ailede madde öyküsünün olmadığı fakat arkadaşlarının çoğunluğunun madde kullanımlarının olduğu gör÷lmektedir. Çalışmamızda haklarında tedavi ve denetimli serbestlik kararı uygulanan yükümlülerin madde kullanmaya başlama yaşının, 9 yaş olan çocukluk dönemlerine kadar indiği gör÷lmektedir. Ayrıca en sık madde kullanım yaşı 26-34 arasında olduğu gör÷lmüştür. Çocuk yaşıta madde kullanımına başlayan çocuk ve gençlerde fazla gör÷len bu durum, çevrelerindeki arkadaşlarından ya da kendileri ile özdeşleştirdikleri kişilerden etkilenmeye açık olduklarını göstermektedir. Özellikle ergen dönemde bu etkileşim içindeki

gençler sigara, alkollü içki ve uyuşturucu madde kullanmayı denemekte ve hatta bunları alışkanlık haline getirmektedirler. Bireyler madde kullanımına genellikle çocukluk ve ergenlik döneminde başlamaktadır. Yani denetimli serbestlik yükümlülerinin madde kullanımlarında psikolojik, sosyal ve kültürel etkiler önemli rol oynamaktadır.

Bu sonuçlara bağlı olarak denetimli serbestlik müdürlüklerinde, serbest zaman aktivitelerine önem verilmesi ve serbest zamanlarını etkin kullanmaya yönelik programlar geliştirilmesi, tedavi ve denetimli serbestlik kararı ile gelen yükümlülerin iyileşme sürecinde oldukça önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca işlevsel kullanılan serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının, bireylerin tedavilerinin ve yasal yaptırımlarının tamamlanmasından sonra da madde kullanımlarının önlenmesinde etkisi yadsınamaz.

Serbest zamanları iyi şekilde değerlendirme, bireyin kendini ifade etmesine imkan verir, yaratıcılığını artırır, arkadaşlık ilişkilerinin kurulmasını sağlar ve sosyal çevreyi genişletir, mutlu ve sağlıklı bireylerin yetişmesini sağlar, bireylere yeni tecrübeler kazandırdığı gibi üretkenliği de artırır. Çalışmamızda, bireylerin madde kullanmayı bırakma motivasyonları arttıkça, günlük yaptıkları rutin faaliyetler dışında boş zamanlarında yaptıkları aktivitelerin de artmakta olduğu ve yükümlü bireylerin şiddetli madde kullanma isteği azaldıkça, boş zaman aktivitelerinde rutin faaliyetler dışında farklı bir şeyler yapma durumlarının artmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada denetimli serbestlik yükümlülerinin, serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarının madde kullanmayı bırakma motivasyonunun artmasında ve şiddetli madde kullanım isteğinin azalmasında büyük etken olduğu ortaya çıkmıştır. Sadece denetimli serbestlik süreci değil sürecin öncesi ve sonrası, yaşama dahil olma süreçlerinde hem yeni bir çevre açısından hem de kötü alışkanlıklardan uzak durmak için onları hayata motive eden, eğlendiren, dinlendiren ve isteyerek seçtikleri aktivitelere katılmalarının bu süreci yaşayanlar için oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca serbest zaman anlamı yüksek olan bireylerin madde kullanımını bırakma motivasyonları yükseldikçe ve şiddetli madde kullanım istekleri azaldıkça denetimli serbestlik yükümlülerinin iş ilişkilerinde olumlu yönde seyreden durumların ortaya çıktığı

görülmektedir.

Denetimli serbestlik yükümlülerinin madde kullanım durumları ile serbest zaman anlamına ilişkin bir çalışmaya ulusal literatürde rastlanamamıştır. Bununla birlikte dolaylı olarak bu madde bağımlılığı alanında önleyici faaliyet olarak serbest zaman aktivitelerine değinen bazı çalışmalar bulunmaktadır.

Sonuç olarak, çalışma konusuna yönelik denetimli serbestlik literatüründe serbest zaman kullanımı olarak alanında ilk olması diğer yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından önemlidir. Riskli bölgelerdeki denetimli serbestlik müdürlüklerinde madde bağımlılığına özel serbest zaman aktivite programlarının uygulandığı gruplar ile çalışmaların planlanması, planlanan yapılandırılmış ya da yarı yapılandırılmış madde kullanımını bırakma motivasyonunu arttıran serbest zaman aktivitelerine dair uygulamalar psikiyatrist, klinik psikolog, sosyal çalışmacı gibi disiplinlerarası bir ekiple yurt dışı çalışma ziyaretleri yapılmalı, yine bu alanda çalışmaları bulunan uluslararası veya ulusal bir akademik danışman öncülüğünde madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik yükümlüsü olmuş bireylere yönelik serbest zaman aktiviteleri müdahale programının geliştirilmesinin madde bağımlılığı sorununa ve bu alandaki bağımlılık ile mücadele konusuna katkı sağlayabileceğinin görüşünderiz.

KAYNAKLAR

- AĞAOĞLU YS. (2006). “Serbest zaman felsefesi”. 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi (s. 7-9). Muğla: Muğla Üniversitesi.
- AĞİLÖNÜ A. (2007) “Yerel Yönetimlerde Rekreatyon Hizmetleri ve Model Belirleme: Fethiye Örneği”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- ALAM-MEHRJERDI Z, ABDOLLAHI M, HIGGS P, DOLAN K. (2015). “Drug use treatment and harm reduction programs in Iran: A unique model of health in the most populated Persian Gulf country”. *Asian journal of psychiatry*, 16, 78-83.
- AKKAYA S. (2008). “Üniversite Öğrencilerinin Popüler Kültür Etkinlikleri Ve Boş Zaman Alışkanlıkları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- ALTUNER D, ENGİN N, GÜRER C, AKYAY İ, & AKGÜL A. (2009). “Madde Kullanımı ve Suç İlişkisi: Kesitsel Bir Araştırma”. *Tıp Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 87-94.
- ALPARSLAN T, KILCIGİL E. (2003). “Türk Silahlı Kuvvetlerine Bağlı Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı Karargahında Görev Yapan Askeri Personelin Boş Zaman Değerlendirmelerinde Sporun Yeri”. *Sportmetre Beden eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 99-106.
- ARSENEAULT L, CANNON M, WITTON J, & MURRAY RM. (2004). “Causal Association Between Cannabis And Psychosis: Examination of The Evidence”. *The British Journal of Psychiatry*, 184(2), 110-117.
- ARSLAN S. (1996). “Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumuna Bağlı Yurtlarda Kalan Bayan Öğrencilerin Boş Zamanlarını Değerlendirme Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Ankara İli Örneği”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ATAMAN YANCI HB. (2010). “Besyo bünyesindeki Rekreatyon Bölümlerinin Tercih Edilme Nedenleri ve Bölüm Öğrencilerinin Beklentileri”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- AYDOĞAN İ, GÜNDOĞDU FB. (2006). “Kadın Öğretim Elemanlarının Boş Zamanlarını Değerlendirme Etkinlikleri”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(21), 217-232.

- AYTAÇ Ö. (2006). “Boş Zamanın Değişen Yüzü”. *Sosyoloji Dergisi*, 15, 57-91.
- BAHAR HH. (2008). “Cinsiyet Ve Branşa Göre Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinlikleri- Erzincan Eğitim Fakültesi Örneği”. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 117-140.
- BALCI V, DEMİRTAŞ M, GÜRBÜZ P, İLHAN A, ERSÖZ V. (2002). “Ankara’daki Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Etkinliklerine Katılımlarının Araştırılması”. 7. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi (s. 123-131). Antalya: Marmara Üniversitesi.
- BANDURA A. (1993). “Perceived Self-Efficacy In Cognitive Theory”. *American Psychologist*, 44, (9), 1175- 1184.
- BROADHURST R. (2001). “Monoging Environments For Leisure And Recreation”. New York: Routledge.
- CERİT E. (2008). “Besyo Bünyesindeki Rekreasyon Bölümlerinin Tercih Edilme Nedenleri ve Bölüm Öğrencilerinin Beklentileri”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla.
- ÇELİK G. (2011). “Kamu Kuruluşlarında Çalışan Engelli Bireylerin Serbest Zaman Engellerinin Ve Tatmin Düzeylerinin İncelenmesi- Antalya Merkez Örneği”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- ÇOLAKOĞLU T. (2005). “Üniversite Öğretim Elemanlarının Boş Zaman Alışkanlıklarını Değerlendirmeleri Üzerine Bir Araştırma”. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 247- 258.
- EDGINTON R. (2006). “World Leisure: Enhancing Quality Of Life”. *International Journal of Applied Sports Sciences*, 18(2), 108-120.
- EKİCİ S. (1997). “Yükseköğretim Gençliğinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıkları ve Turizme Katkıları Üzerine Bir Araştırma”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- EKİNCİ S, YALÇINAY M, KURAL, HU, & KANDEMİR H. (2016). “Madde Bağımlılığı Olan Hastaların Ebeveynlerinde Öfke Düzeyi: Öfkenin, Depresyon ve Anksiyete Düzeyi ile İlişkisi”. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 19(3),125-129.
- ERAVŞAR H. (2013). “Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Rekreatif Aktivitelere Katılım Durumları, Psikolojik İyilik Halleri ve Yaşam Tatminlerinin İncelenmesi. Antalya Merkez Örneği”. Yayınlanmamış

- ERTÜZÜN E, UYAROĞLU AK, DEMİREL B, & KOCAK E. (2016). “Boş Zaman Aktivitelerinin Madde Bağımlılığı Sürecindeki Rolüne İlişkin Nitel Bir Çalışma”. *Spor Bilimleri Dergisi*, 27(2), 49-58.
- GÜLBAHÇE Ö. (1996). “Boş Zamanları Değerlendirme Alışkanlıkları-Türkiye Örneği”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- GÜNGÖRMÜŞ HA. (2007). “Özel Sağlık Spor Merkezlerinde Hizmet Alan Bireyleri Rekreatif Egzersize Götüren Faktörler”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- GÜRBÜZ B, HENDERSON KA. (2011). “Serbest Zamanın Anlamının İncelenmesi: Türkiye Perspektifi”. I. Uluslararası fiziksel aktivite, beslenme ve sağlık kongresi (s. 206-207). Antalya: Başkent Üniversitesi.
- GÖKDENİZ A, HACIOĞLU N, DİNÇ, Y. (2009). “Boş Zaman Ve Rekreatif Yönetimi”. İstanbul: Detay Yayıncılık.
- GÖKTAŞ Z, ÇOLAK M. (2006). “Vergi Dairesi Başkanlığında Çalışan Personelin Boş Zamanlarını Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Örneği”. 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi (s. 16-18). Muğla: Muğla Üniversitesi.
- HAVIGHURST JR. (1957). “The Leisure Activities Of The Middle-Aged”. *The American Journal of Sociology*, 63(2), 152-162.
- KARA FM, EMİR E, GÜRBÜZ B, ÖNCÜ E. (2013). “Serbest Zaman Anlamı: Yetişkin Bireyler Örneği”. II. Rekreatif Araştırmaları Kongresi içinde (s. 20- 27). Kuşadası: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- KARAKÜÇÜK S. (2008). Rekreatif, Boş Zamanları Değerlendirme (6. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- KARAKÜÇÜK S, EKENCİ G. (1995). “Okullarda Boş Zamanları Değerlendirme (Rekreatif) Eğitimdeki Rolü”. *Milli Eğitim Dergisi*, 128, 62-66.
- KARAKÜÇÜK S, GÜRBÜZ B. (2007). “Boş Zaman Engelleri Ölçeği-28: Ölçek Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1, 3-10.
- KAYA S. (2003). “Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Boş Zaman Değerlendirme Eğilimi Ve Etkinliklerin Sosyalleşmeye Etkisi”.

Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

KAYA AM. (2011). “Üniversite Öğrencilerinin Rekreatif Faaliyetlere Yönelik Tutumları Ve Boş Zaman Motivasyonlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

KAYA S, GÜRBÜZ B. (2013). “Genç Bireylerin Serbest Zaman Etkinliklerine Yönelik Tutumları”. II. Rekreasyon Araştırma Kongresi içinde (s. 676-682). Kuşadası, Aydın: Dokuz Eylül Üniversitesi.

KILBAŞ Ş. (2010). Rekreasyon ve Boş Zaman Değerlendirme (3. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

KIRKPINAR M. (2004). “Lise Son Sınıftaki Öğrencilerin Boş Zaman Faaliyetlerine Katılma Biçimlerinin Araştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla.

KÖROĞLU E. (2014). Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Amerikan Psikiyatri Birliği(Çeviri) (DSM-5). Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

KRAUS R. (1971). Recreation and Leisure In Modern Society. USA: Appleton Century Crofts.

KRISTJANSSON AL, SÍGFUSDOTTİR ID, ALLEGRANTE JP, HELGASON AR. (2008). Social Correlates Of Cigarette Smoking Among Icelandic Adolescents: A Populationbased Cross-Sectional Study. BMC Public Health, 8(1), 86.

KRISTJANSSON AL, JAMES JE, ALLEGRANTE JP, SIGFUSDOTTIR ID, HELGASON AR. (2010). Adolescent Substance Use, Parental Monitoring, And Leisure-Time Activities: 12-year outcomes of primary prev.

KORHONEN T, KUJALA UM, ROSE RJ, KAPRIO J. (2009) Physical Activity In Adolescence As A Predictor Of Alcohol And Illicit Drug Use In Early Adulthood: A Longitudinal Population-Based Twin Study. Twin Res Hum Genet, 12, 261-8

LIEBREGTS N, vander POL P, van LAAR M, de GRAAF R, vanden BRINK W, KORF DJ. (2015). “The Role Of Leisure And Delinquency In Frequent Cannabis Use And Dependence Trajectories Among Young Adults”. *International Journal of Drug Policy*, 26(2), 143-152.

LOBO F. (2006). The Work-Leisure Paradigm: The stress And Strains Of

Maintaining A Balanced Lifestyle. World Leisure, 43(3), 21-32.

LUNDBERG GA, KOMAROVSKY M. and MCINERNY MA. (1934). Leisure: A Suburban Study (with Mirra Komarovsky and Mary Alice McInerny). Columbia University Press: Agathon Press.

MUTLU İ. (2008). “Egzersiz Yapan Kişilerin Boş Zamanlarına Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma: Kayseri İli Örneği”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.

OKUMUŞ Y. (2002). “Kocaeli İlinde Bulunan Farklı Sanayi Kuruluşlarında Çalışan Bireylerin Boş Zamanlarını Değerlendirme Tercihlerinin İncelenmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, İzmit.

ÖGEL K, TAMAR D, ÇAKMAK D. (1998). "An Overview Of Turkey's Situation in Substance Abuse Problem." *Türk Psikiyatri Dergisi* 9.Sayı 301-307.

ÖGEL K, SAĞDUYU A, ÖZMEN E, BIRATAV C, AKER T. (2000). “İstanbul’da Ruhsal Hastalıklara Karşı Tutum”. Yayınlanmamış rapor.

ÖGEL K, TAMAR D, EVREN C, ÇAKMAK D, ÇORAPÇIOĞLU A, SIR A, TAMAR M, TOT S, DOĞAN O, UĞUZ S, YENİLMEZ C, BİLİCİ M. (2001). “Türkiye’de 15 İlde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımının Yaygınlığı”. *Türk Psikiyatri Dergisi*; 12 (1): 47- 52.

ÖGEL K, TAMAR D, ÖZMEN E ve ark. (2003). “İstanbul Örneğinde Alkol Kullanım Yaygınlığı”. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, 11: 123-127.

ÖGEL K, ÇORAPÇIOĞLU A. (2003). “Türkiye’de Ortaöğretim Gençliği Arasında Ecstasy Kullanımı”. *Bağımlılık Dergisi*, 4(2), 67-71.

ÖZCAN B. (2007). “Sosyolojik Olarak Tüketim Ve Boş Zaman: İstanbul Olivium Outlet Center ve Galleria Alışveriş Merkezi Örnekleri”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

ÖZMADEN M. (1997). “Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumunda İkamet Eden Öğrencilerin Boş Zaman Faaliyetlerini Değerlendirme Sorunları Üzerine Bir Çalışma”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

PETTIGREW J, et al. (2017). "Family communication and adolescent alcohol use in Nicaragua, Central America: A test of primary socialization theory." *Journal of Family Communication* 17(1): 33-48.

- RAGHEB MG, TATE RL. (1993). "A Behavioral Model Of Leisure Participation Based On Leisure Attitude, Motivation And Satisfaction". *Leisure Studies*, 12(1), 61-70.
- SAĞCAN M. (1986). *Rekreasyon ve Turizm*. İzmir: Cumhuriyet Basımevi.
- SİYEZ DT, GÜRÇAY GT, & YÜNCÜ ZT. (2012). "Madde Kullanım Bozukluğu Olan ve Olmayan Ergenlerin Çocukluk Dönemi Aile Yaşantılarına İlişkin Algıları". *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(4), 299.
- STRÖHLE A, HÖFLER M, PFISTER H, MULLER AG, HOYER J, WITTCHEN HU. (2007). Physical Activity And Prevalence And Incidence Of Mental Disorders In Adolescents And Young Adults. *Psychol Med*. 37(11), 1657-66.
- T.C. Adalet Bakanlığı (2017). *Denetimli Serbestlik Müdürlükleri Değerlendirme ve Planlama Bürosu Uygulayıcı Kılavuzu*. Ankara: Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı Yayınları.
- TEL M, KÖKSALAN B. (2008). "Öğretim Üyelerinin Spor Etkinliklerinin Sosyolojik Olarak İncelenmesi: Doğu Anadolu Örneği". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 261-278.
- TERZİOĞLU A, YAZICI M. (2003). "Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Anlayış ve Alışkanlıkları: Atatürk Üniversitesi Örneği". *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-31.
- TEZCAN M. (1993). *Boş Zaman Sosyolojisi*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaa.
- TRIVEDI MH, GREER TL, GRANNEMANN BD, CHURCH TS, SOMOZA E, BLAIR SN. (2011). Stimulant Reduction Intervention Using Dosed Exercise (STRIDE)-CTN 0037: Study protocol for a randomized controlled trial. *Trials*. 12(206), 1-15.
- TORKILDSEN G. (2005). *Recreation and Leisure Management*. London and New York: Routledge: Taylor and Francis Group.
- TUNÇKOL HM. (2001). "Selçuk Üniversitesindeki Akademik Personelin Rekreasyon Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- URBERG KA, LUO Q, PILGRIM C, DEGIRMENCIOĞLU SM. (2003). A Two-Stage Model Of Peer Influence In Adolescent Substance Use: Individual And Relationships specific Differences In Susceptibility To Influence. *Addictive Behaviors*, 28, 1243-1256.
- ÜSTÜN ÜD, KALKAVAN A. (2013). "Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Öğrencilerini Rekreatif Faaliyetlere Katılmaya Motive Eden Faktörlerin Araştırılması”. II. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi içinde (s. 620-630). Kuşadası, Aydın: Dokuz Eylül Üniversitesi.

YETİŞ Ü. (2008). “Ortaöğretim Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Eğilimleri: Ankara Örneği”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

WATT JD, and BLANCHARD MJ. (1994). Boredom proneness and the need for cognition. *Journal of Research in Personality*, 28(1), 44–51.

WEGNER L. (2011). Through The Lens Of A Peer: Understanding Leisure Boredom And Risk Behavior In Adolescence. *Journal of occupational Therapy*, 41(1), 18–24.

ZIERVOGEL CF, AHMED N, FLISHER AJ, ROBERTSON BA. (1997). Alcohol Misuse In South African Male Adolescents: A Qualitative Investigation. *International quarterly of community health education*, 17(1), 25-41.

ZİMMERMAN BJ. (2000): An Essential Motivate To Learn. *Contemporary essential psychology*, 25(1), 82-91.

İnternet Kaynakları

Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, (<http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/>). Erişim tarihi: 13.04.2019

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu, *T.C Resmi Gazete*, 25881, 3 Temmuz 2005. Erişim tarihi: 13.04.2019

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, *T.C Resmi Gazete*, 28578, 5 Mart 2013. Erişim tarihi: 13.04.2019

ESTEVE R, MARTİN J, LOPEZ AE. (2007). “Grosing The Meaning Of Leisure: Developing A Self-Report Measurement Tool”. *Leisure Studies*, Retrived Jaunary 4, 2015 from <https://www.tandfonline.com/toc/rlst20/current#.VKlNWbn9n4g>. Erişim tarihi: 22.05.2019

Yeşilay, (2019). “Madde Bağımlılığı Nedir? Erişim: 13.05.2019 <https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/madde-bagimliliği>

EKLER

EK-1. BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU ÖRNEĞİ (BGOF)

ÇALIŞMANIN ADI: Madde kullanımı sebebiyle denetimli serbestlik tedbiri uygulanan bireylerin boş zaman algıları ve boş zaman değerlendirme yöntemleri ile madde kullanım durumları arasındaki ilişki

*Aşağıda bilgileri yer almakta olan bir araştırma çalışmasına katılmanız istenmektedir. Çalışmaya katılıp katılmama kararı tamamen size aittir. Katılmak isteyip istemediğinize karar vermeden önce araştırmanın neden yapıldığını, bilgilerinizin nasıl kullanılacağını, çalışmanın neleri içerdiğini, olası yararları ve risklerini ya da rahatsızlık verebilecek yönlerini anlamanız önemlidir. Lütfen aşağıdaki bilgileri dikkatlice okumak için zaman ayırınız. Eğer çalışmaya katılma kararı verirsiniz, **Çalışmaya Katılma Onayı Formu**'nu imzalayınız. Çalışmadan herhangi bir zamanda ayrılmakta özgürsünüz. Çalışmaya katıldığınız için size herhangi bir ödeme yapılmayacak ya da sizden herhangi bir maddi katkı/malzeme katkısı istenmeyecektir.*

ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI:

Bilindiği üzere madde kullanımının bir çok sebebi vardır. Bu sebeplerden bir tanesi de bireylerin serbest zamanlarını etkili bir şekilde değerlendirememeleridir. Etkili bir şekilde değerlendirilmeyen serbest zaman, bireyleri zararlı alışkanlıklara yönlendirebilir. Bu çalışmanın amacı; tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri kararı uygulanan bireylerin, serbest zaman kavramının kendileri için ne ifade ettiğinin, serbest zamanlarını nasıl ve hangi yöntemlerle değerlendirdiklerinin ve serbest zaman değerlendirme yöntemlerinin madde kullanmama süreleri ile ilişkisini ortaya koymaktır.

ÇALIŞMA İŞLEMLERİ:

Bu çalışmada; Demografik Bilgi Formu, Bağımlılık Profil İndeksi (bapi öz bildirim formu) ve Boş Zaman Anlamı Ölçeği uygulanacaktır. Ölçekleri anlaşılır olarak eksiksiz bir şekilde doldurulması beklenmektedir. Ölçeğe başlarken araştırma hakkında bilgilendirme yapılacak ve ölçek uygulamasının bitiminde araştırma ile ilgili sorular yanıtlanacaktır. Sorulara verilen cevapların doğruluğu çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliği açısından oldukça önemlidir. Ölçekler gönüllülük esasına dayanarak seçilen katılımcılara uygulanacaktır.

ÇALIŞMAYA KATILMAMIN OLASI YARARLARI NELERDİR?

Çalışmaya katılmanın olası yararları, kişisel bilgiler kullanılmadan ve bireysel değerlendirme yapılmaksızın, toplanmış olan veriler ile daha önce yapılmış araştırmalarda araştırılmamış olan tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri kararı uygulanan bireylerin serbest zaman algıları ve serbest zaman değerlendirme yöntemleri ile madde kullanım durumları arasındaki ilişkiyi incelemeye olanak sağlar.

KİŞİSEL BİLGİLERİM NASIL KULLANILACAK?

Kişisel bilgilerinizin gizliliğine saygı gösterilecek ve bu bilgileriniz bilimsel amaçlı kullanım sırasında da özenle korunacaktır. Bu amaçların dışında bu kayıtlar kullanılmayacak ve başkalarına verilmeyecektir.

SORU VE PROBLEMLER İÇİN BAŞVURULACAK KİŞİLER :

1. Araştırmacı: Özlem Yasav
2. Mail: ozlemyasav@hotmail.com

Çalışmaya Katılma Onayı

Yukarıdaki bilgileri ilgili araştırmacı ile ayrıntılı olarak tartıştım ve kendisi bütün sorularımı cevapladı. Bu bilgilendirilmiş olur belgesini okudum ve anladım. Bu araştırmaya katılmayı kabul ediyor ve bu onay belgesini kendi hür irademle imzalıyorum. Bu onay, ilgili hiçbir kanun ve yönetmeliği geçersiz kılmaz. Araştırmacı, saklamam için bu belgenin bir kopyasını çalışma sırasında dikkat edeceğim noktaları da içerecek şekilde bana teslim etmiştir.

Tarih:

Gönüllü İmza:

EK-2. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. Katılımcı No:
2. Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☐ Erkek
3. Yaşınız:
4. Medeni Durumunuz: ☐ Evli ☐ Bekar ☐ Ayrı
5. Eğitim Durumunuz: ☐ Okur – yazar ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu ☐ Lise mezunu ☐ Üniversite mezunu
6. Gelir Durumunuz: ☐ Çok zayıf (İhtiyaçlarımı karşılamakta güçlük çekiyorum) ☐ Zayıf (İhtiyaçlarımı tam olarak karşılayamıyorum) ☐ Orta (Ancak ihtiyaçlarımı karşılayabiliyorum) ☐ İyi (İhtiyaçlarımı karşılamakta güçlük çekmiyorum) ☐ Çok İyi (İstediğim gibi para harcayabiliyorum)
7. Mesleğiniz : Günde kaç saatinizi çalışarak geçiriyorsunuz? :
8. Yaşadığınız Kişiler : ☐ Aile ☐ Arkadaş ☐ Yalnız ☐ Diğer :
9. Yaşamınızın Daha Çok Geçtiği Çevre : ☐ Köy ☐ Kasaba ☐ İlçe ☐ Şehir ☐ Yurtdışı

SERBEST ZAMAN DEĞERLENDİRME ALIŞKANLIKLARI

1. Size göre serbest zaman nedir?

- A) Özgürce kullanılan zaman
- B) İşten arta kalan zaman
- C) Hiçbir şey yapılmadan geçirilen zaman
- D) Arkadaşlarımla geçirdiğim zaman
- E) Ailemle geçirdiğim zaman
- F) Diğer:

2. Serbest zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz? (Sizin için önemli olan ilk 3 seçeneği işaretleyiniz.)

- A) Serbest zamanlarımda ne yapacağımı bilmiyorum
- B) Kitap, dergi, gazete okurum
- C) Arkadaşlarım ile beraber olurum
- D) Televizyon izlerim
- E) Müzik dinlerim
- F) Sanatsal faaliyetlere katılırım (resim, müzik, dans vb.)
- G) Çarşıya, pazara, alışveriş merkezlerine giderim
- H) Sinemaya, tiyatroya giderim
- I) Belirli bir şey ile uğraşmam
- J) Kahvehaneye giderim
- K) İnternette vakit geçiririm
- L) Çeşitli spor faaliyetlerine katılırım
- M) Arabayla gezerim
- N) Eğlence yerlerine giderim (Bar, gece kulübü vs.)
- O) Ailem ve çocuklarım ile vakit geçiririm

P) Kursa giderim

3. Günlük serbest zaman sürenizi belirtiniz.

A) Serbest zamanım yok B) 1 – 3 saat C) 4 – 6 saat

D) 7 – 9 saat E) 10 saat ve üzeri

4. Serbest zamanlarınızı değerlendirmek için ne yapacağınıza karar vermekte zorlanır mısınız?

A) Evet B) Hayır C) Bazen

5. Serbest zamanlarınızı kimlerle geçiriyorsunuz?

A) Arkadaş B) Aile C) Sevgili D) Yalnız

6. Serbest zaman değerlendirmenizi belirlemede etkili olan şey nedir?

A) Hobilerim

B) Sosyal çevremden etkilenmem

C) Yaşadığım ortamdan uzaklaşma isteği

D) Maddi durumum

E) Yeni heyecanlar arıyor olmam

F) Diğer :

7. Serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarınız, sizin hangi sorunlarla baş etmenizde destek sağlar?

A) Fiziksel B) Psikolojik C) Sosyal D) Ekonomik

E) Kültürel F) Diğer :

8. Serbest zamanlarınızın verimli geçirdiğinizi düşünüyor musunuz?

A) Evet B) Hayır C) Bazen

9. Serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarınız sizde nasıl bir etki bırakıyor?

A) Kendimi daha rahat hissettiriyor

B) Kendimi geliştirmeme yardımcı oluyor

C) Sosyal çevrem artıyor

- D) Stres ve üzüntüden uzaklaştırıp, beni keyiflendiriyor
- E) Eğlendiriyor ve heyecan veriyor
- F) Sağlığıma olumsuz etkiler yapıyor
- G) Sorunlarımı unutturuyor ve onları düşünmememi sağlıyor
- H) Diğer :

10. Serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarınızı değiştirmek isteseydiniz öncelikle neyi değiştirirdiniz?

- A) Serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarımı değiştirmek istemiyorum
- B) Arkadaş çevremi C) Yaşadığım çevreyi D) Yaptığım mesleği
- E) Diğer :

MADDE ÖYKÜSÜ

1. Uyuşturucu madde kullanımınız oldu mu?

- A) Evet B) Hayır

2. Uyuşturucu madde kullanımınız genellikle hangi zamanlarda gerçekleşti?

- A) Arkadaşlarımla birlikte vakit geçirdiğim zamanlarda
- B) İşte olduğum zamanlarda
- C) Okulda olduğum zamanlarda
- D) Ailemle birlikte vakit geçirdiğim zamanlarda
- E) Kahvehaneye gittiğim zamanlarda
- F) Boş zamanlarımda
- G) Eğlence yerlerine gittiğim zamanlarda

3. Maddeyi kullanmaya başlama yaşıınız:

4. Maddeyi kullanma süreniz:

5. En son ne zaman madde kullandınız?

- A) 1 gün önce B) 1 hafta önce C) 1 ay önce D) 2 ay önce
E) 3 ay önce F) 4 ay önce G) 5 ay önce H) 6 ay önce
I) 7 ay önce J) 8 ay önce K) 9 ay önce L) Diğer:

6. Maddeyi hangi sıklıkla kullanırdınız?

- A) Günde 1 kez B) Günde 2 kez C) Günde 3 kez D) Günde 4 kez
E) Günde 5 kez F) Günde 5'ten fazla kez G) Haftada 1 kez
H) Diğer:

7. Ailede madde kullanım öyküsü: A) Var B) Yok

8. Çevrenizde madde kullanan arkadaş: A) Yok B) Birkaçı C) Birçoğu

9. Denetimli serbestlik tedbiri almanıza sebep olan madde dışında diğer madde / maddeleri kullandınız mı?

- A) Evet B) Hayır

Cevabınız evet ise

10. Hangi madde veya maddeleri kullandınız?

- A) Esrar B) Kokain C) Eroin D) Ekstazi E) Diğer:

11. Maddeyi en uzun bırakma süreniz:

12. Madde kullanmaya başlama sebebiniz: A) Arkadaş çevresi veya çevre etkisi

B) Kendi isteğim ile

13. Maddeyi en sık nerede kullanıyorsunuz?

- A) Eğlence yerlerinde (bar, kafe, kahvehane, gece klübü vb.)
B) Arkadaş ortamında
C) Arabada
D) Evde yalnızken
E) Park, sokak, boş bina vb. yerlerde
F) Diğer:

14. Madde kullanma sebebiniz aşağıdakilerden hangisine daha çok uyuyor?

- A) Arkadaş etkisi B) Merak C) Ekonomik problemler
D) Ailevi problemler E) Özentilik F) Hastalık
E) Serbest zaman değerlendirme alışkanlığı

15. Serbest zamanlarınızda madde kullanma ihtiyacı hissediyor musunuz?

- A) Evet
B) Hayır
C) Arkadaşlarım zorladığında kullanıyorum
D) Nadiren kullanıyorum
E) Canım sıkılırsa kullanıyorum
F) Yapacak bir şey bulamazsam kullanıyorum
G) Bulduğum ortama göre kullanıyorum

16. Madde kullanmaya başladıktan sonra serbest zaman değerlendirme alışkanlıklarınızda değişiklikler oldu mu?

- A) Evet B) Hayır

EK-3. BAĞIMLILIK PROFİL İNDEKSİ (BAPİ)

Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyun.
Soruları boş bırakmayın, kendinizi en yakın hissettiğiniz tek bir şıkkı işaretleyin.

- I Adınız soyadınız** [.....]
- II Doğum tarihiniz** [.....]
- III Cinsiyetiniz?**
☐ Kadın ☐ Erkek
- IV Eğitiminiz?**
☐ Okur yazar ☐ İlkokulu bitirmiş ☐ Ortaokulu bitirmiş ☐ Liseyi bitirmiş ☐ Üniversiteyi bitirmiş
- V Medeni durumunuz?**
☐ Evli ☐ Bekar ☐ Ayrı ☐ Boşanmış ☐ Dul ☐ Diğer
- VI Çocuğunuz var mı?**
☐ Evet ☐ Hayır
- VII Daha önce herhangi bir psikiyatrik veya psikolojik tedavi gördünüz mü?**
☐ Evet ☐ Hayır

Son BİR yıl içinde aşağıdaki maddeleri kullanıp kullanmadığınızı veya ne sıklıkta kullandığınızı belirtiniz

		Son bir yıl içinde...				
		Hiç	Sadece bir iki kez	Ayda 1-3 kere	Haftada 1-5 kez	Hemen hemen her gün
1	Alkol	☐	☐	☐	☐	☐
2	Esrar (marihuana, joint, gubar vb).....	☐	☐	☐	☐	☐
3	Ecstasy (Ekstazi)	☐	☐	☐	☐	☐
4	Eroin	☐	☐	☐	☐	☐
5	Kokain	☐	☐	☐	☐	☐
6	Taş (krak kokain).....	☐	☐	☐	☐	☐
7	Rohipnol, rivotril (roş) gibi haplar.....	☐	☐	☐	☐	☐
8	Uçucu maddeler (tiner, bali, gaz vb).....	☐	☐	☐	☐	☐
9	Çeşitli haplar (akineton, tantum, xanax vb).....	☐	☐	☐	☐	☐
10	Amfetamin türevleri (metamfetamin, ice vb).....	☐	☐	☐	☐	☐
11	Diğer (LSD, GHB vb).....	☐	☐	☐	☐	☐

Dikkat!

Aşağıdaki sorularda yer alan [madde] sözcüğü son dönem içinde kullanmayı daha çok tercih ettiğiniz maddeyi anlatmaktadır. Bu nedenle temel olarak kullandığınız madde neyse, sorularda onu [madde] sözcüğü yerine koyunuz.

Örneğin...

“[Madde] kullanmak aile ilişkilerimi olumsuz yönde etkiledi” yerine alkol içiyorsanız “Alkol kullanmak aile ilişkilerimi olumsuz yönde etkiledi” veya esrar içiyorsanız “Esrar kullanmak aile ilişkilerimi olumsuz yönde etkiledi” biçiminde okuyun.

- 12** [Madde] etkisinde olduğunuz zamanlarda, ne sıklıkta problem yaşıyorsunuz? (örneğin film kopması, aşırı doz alma, kontrol kaybı vb)

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

- VIII** [Madde] kullanmanın sizin için bir sorun olduğunu düşünüyor musunuz, eğer düşünüyorsanız, ne kadar zamandır?

☐ Benim için sorun değil ☐ 1 yıldan az ☐ 1-2 yıldır ☐ 3-4 yıldır ☐ 5 yıl ve daha fazla

SON BİR YIL İÇİNDE aşağıdakilerin ne sıklıkta olduğunu belirtiniz

- 13** Kullandığınız [maddenin] miktarı zaman içinde giderek arttı mı? (örneğin giderek daha fazla miktarda [madde] kullanmak)

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

- 14** Her zamanki dozda kullanmanıza rağmen kullandığınız [maddenin] etkisinde azalma oldu mu? (örneğin her zamanki kadar [madde] kullandığınız halde sarhoş olmama veya kafanızın güzel olmaması)

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

- 15** Kullandığınız [maddeyi] kestiğinizde veya azalttığınızda bazı sorunlar ortaya çıktı mı? (örneğin uykusuzluk, terleme, sinirlilik, huzursuzluk, titreme vb)

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

- 16** Kullandığınız [maddeyi] kestiğinizde ortaya çıkabilecek sorunlardan çekindiğiniz için [madde] kullandığınız oldu mu?

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

- 17** [Madde] kullanmaya başladıktan sonra, kullanmayı durdurmakta zorlanıyor musunuz? (örneğin az içmeyi düşünüp fazla içmek veya kısa süre kullanmayı planlayıp uzun süre kullanmak)

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

18 Kullandığınız [maddeyi] bırakmayı veya azaltmayı isteyip bunu başaramadığınız oldu mu?

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

19 [Maddeyi] aramak, kullanmak veya etkisinden kurtulmak için fazla zaman harcadığınız oldu mu? (örneğin [madde] bulmak, kullanmak veya etkisinden kurtulmak zamanınızın büyük bir kısmını kaplıyor mu?)

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

20 [Madde] kullandığınız için hayatınızdaki başka etkinliklerden vazgeçtiğiniz oldu mu? (örneğin aile ziyaretleri, hobiler, sosyal ilişkiler vb)

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

SON BİR YIL İÇİNDE aşağıdakilerin ne sıklıkta olduğunu belirtiniz

21 [Madde] kullanmak aile ilişkilerinizi olumsuz yönde etkiledi mi?

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

22 [Madde] kullanmak eğitim/ iş hayatınızı olumsuz yönde etkiledi mi?

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

23 [Madde] kullanmak beden sağlığınızı olumsuz yönde etkiledi mi?

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

24 [Madde] kullanmak ruhsal sağlığınızı olumsuz yönde etkiledi mi?

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

25 [Madde] kullanmak sizi ekonomik açıdan olumsuz yönde etkiledi mi?

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

26 [Madde] kullanmak arkadaş veya diğer insanlarla olan ilişkilerinizi olumsuz yönde etkiledi mi?

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

27 [Madde] kullanmak başınızı derde soktu mu? (örneğin kavga, kaza, istenmeyen cinsel ilişki-gebelik, cinsel yolla bulaşan hastalık vb)

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

28 [Madde] kullanmak yasal sorunlar yaşamanıza neden oldu mu? (örneğin maddeyle yakalanmak, ehliyeti kaptırmak, karakola düşmek vb)

☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

29 Gündüz saatlerinde de [madde] kullandığınız oldu mu?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

30 [Madde] kullanmayı istememenize rağmen yine de gidip [madde] kullandığınız oldu mu?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

31 Aileniz veya çevreniz sizin çok fazla [madde] kullandığınızdan endişeleniyor mu?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

SON BİR HAFTA İÇİNDE aşağıdakilerin ne sıklıkta olduğunu belirtiniz

32 Ne sıklıkta aklınıza [madde] kullanmak ya da [maddenin] keyif verici/rahatlatıcı etkisi geliyor?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

33 Ne sıklıkta [madde] kullanmak için kuvvetli bir istek, arzu veya dürtü hissediyorsunuz?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

34 [Madde] ile karşılaştığınızda [madde] kullanmaya direnmek veya kullanmamak sizin için zor olur mu?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

35 [Madde] kullanmanın sizin için bir sorun olduğunu düşünüyor musunuz?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

36 [Madde] kullanmayı bırakmayı veya azaltmayı düşünüyor musunuz?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

37 [Madde] kullanmayı bırakmak veya azaltmak sizin için önemli mi?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Çoğu zaman ☐ Neredeyse her zaman

EK-4. BOŞ ZAMAN ANLAMI ÖLÇEĞİ

	BZAÖ Aşağıda serbest zaman aktivitelerine katılmanın sizin için ne anlam ifade ettiği ile ilgili bazı ifadelere yer verilmiştir. Her bir ifadeyi dikkatli bir şekilde okuduktan sonra, buna ne derece katıldığınızı ya da katılmadığınızı ifadenin yanındaki kutucukları işaretleyerek belirtiniz. Serbest zaman aktivitelerine katılmak, tır.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Pek Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Bir şeyi çok aktif olarak yapmak	1	2	3	4	5	6
2	Diğer insanlarla buluşmak	1	2	3	4	5	6
3	Yeterlilik hissini geliştirmek	1	2	3	4	5	6
4	Bir şeyleri acele etmeden yapmak	1	2	3	4	5	6
5	İstediğiniz her şeyi yapmak	1	2	3	4	5	6
6	Başka bir amaç olmaksızın sadece iyi vakit geçirmek için bir şeyler yapmak	1	2	3	4	5	6
7	Aktivitenin hazırlığını, "hemen hemen" aktivitenin kendisi kadar eğlenceli bulmak	1	2	3	4	5	6
8	Günlük sorumluluklarınızın dışında farklı bir şeyler yapmak	1	2	3	4	5	6
9	Heyecanlanmak	1	2	3	4	5	6
10	Diğer insanlarla ilişki kurmak	1	2	3	4	5	6
11	Tatmin olmuş hissetmek	1	2	3	4	5	6
12	Zamanı göz önüne almamak/unutmak	1	2	3	4	5	6
13	Ne yapmak istediğinizi seçmekte özgür olduğunuzu hissetmek	1	2	3	4	5	6
14	Bir şeyin pratik faydalarını bir kenara bırakarak yapmak	1	2	3	4	5	6
15	Aktivitenin hazırlığını, aktivitenin kendisi kadar eğlenceli bulmak	1	2	3	4	5	6
16	Günlük sorumluluklarınızın dışında farklı bir şeyler aramak	1	2	3	4	5	6
17	Fiziksel efor harcamak	1	2	3	4	5	6
18	Diğer insanlarla iletişim kurmak	1	2	3	4	5	6

	BZAÖ Aşağıda serbest zaman aktivitelerine katılmanın sizin için ne anlam ifade ettiği ile ilgili bazı ifadelere yer verilmiştir. Her bir ifadeyi dikkatli bir şekilde okuduktan sonra, buna ne derece katıldığınızı ya da katılmadığınızı ifadenin yanındaki kutucukları işaretleyerek belirtiniz. Serbest zaman aktivitelerine katılmak,tır.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Pek Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
19	Yetenekli olduğunuz işlerle meşgul olmak	1	2	3	4	5	6
20	Zaman baskısı olmaksızın kendinizi eğlendirebilmek	1	2	3	4	5	6
21	İstediğiniz her şeyi istediğiniz her an yapabilmek	1	2	3	4	5	6
22	Sadece zevk almak için bir şeyler yapmak	1	2	3	4	5	6
23	Aktivitenin hazırlığından aktivitenin kendisinden eğlendiğin kadar eğlenmek	1	2	3	4	5	6
24	Yaşamın monotonluğundan kaçmanızı sağlayacak aktivitelerle ilgilenmek	1	2	3	4	5	6
25	Zihinsel konsantrasyon uygulamak	1	2	3	4	5	6
26	Takım çalışması yapmak	1	2	3	4	5	6
27	Aktivitelerinizin sonuçlarından tatmin olmak	1	2	3	4	5	6
28	İstediğiniz her şeyi yapabilecek kadar vaktinizin olduğunu hissetmek	1	2	3	4	5	6
29	Kendi zamanınızın sahibi olduğunuzu hissetmek	1	2	3	4	5	6
30	Günlük sorumluluklarınızla ilgisi olmayan konuları düşünmek	1	2	3	4	5	6
31	Zihinsel olarak meşgul olmak	1	2	3	4	5	6
32	Diğerleri ile işbirliği içinde olmak	1	2	3	4	5	6
33	Sevdiğiniz bir şeyi yapmak istediğinizde telaş içinde olmamak	1	2	3	4	5	6
34	Ne yapmak istediğinize kendi kendinize karar vermek	1	2	3	4	5	6
35	Günlük sorumluluklarınızdan dolayı yapamadığınız her şeyi yapmak	1	2	3	4	5	6

EK-5. ARAŞTIRMA İZNI

[3] tarihli ve [2] sayılı yazınız: 25/02/2019-E.936

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 46985942/165/30422

25/02/2019

Konu : Anket İzin Talebi

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 18/02/2019 tarihli dilekçe.

İlgi dilekçe ile; Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Bölümünde Yüksek Lisans öğrencisi aynı zamanda Genel Müdürlüğümüz Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığında Psikolog olarak görev yapan Özlem YASAV'ın Prof. Dr. Nesrin DİLBAZ'ın danışmanlığında yürüttüğü "Haklarında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan bireylerin serbest zaman algıları ve serbest zaman değerlendirme yöntemleri ile madde kullanım durumları arasındaki ilişki" konulu yüksek lisans tez araştırması kapsamında Ankara (200 yükümlü) ve Ankara Batı (100 yükümlü) Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde 27 Şubat - 27 Mayıs 2019 tarihleri arasında toplam 300 yükümlüye "Demografik bilgi formu", "Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) öz bildirim formu" ve "Boş zaman anlamı ölçeği (BZAÖ)" anket formlarının uygulayabilmesi için izin talebinde bulunduğu bildirilmiştir.

Bu kapsamda ilgi yazı ve ekleri incelenmiş olup; Özlem YASAV'ın Prof. Dr. Nesrin DİLBAZ'ın danışmanlığında, ses kaydı ve görüntü alınmaması, yükümlülerin kimlik bilgilerini gizli tutularak ve bilgilerin basınla paylaşılmaması, çalışma esnasında müdürlüğün işlerinin aksatılmaması, tez savunması öncesi çalışmanın Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi ve Genel Müdürlükten onay alınmadan hiçbir şekilde kullanılmaması ve yayınlanmaması koşullarıyla Ankara ve Ankara Batı Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde, belirtilen tarihler arasında söz konusu çalışmanın yapılması uygun bulunmuştur.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Yılmaz ÇİFTÇİ
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Ek: İlgi dilekçe ve eki (30 sayfa)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Özlem YASAV

Doğum Yeri / Doğum Tarihi: Ankara / 12.06.1989

Mail: ozlemyasav@hotmail.com

Eğitim Durumu

- **2017 –:** Üsküdar Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans
- **2007 – 2013:** Atılım Üniversitesi Psikoloji Bölümü
- **2003 – 2006:** Bahçelievler Deneme Lisesi
- **1995 – 2003:** Hamdullah Suphi İlköğretim Okulu

İş ve Staj Deneyimleri

- **Mayıs 2014 –:** Adalet Bakanlığı – Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü
- **Haziran 2013 – Aralık 2013:** Özel Ecem Bakım Merkezi
- **Eylül 2012 – Şubat 2012:** SHÇEK Ankara Sevgi Evleri Çocuk Yuvası (staj)

Sertifikalar

- **Aralık 2018 – Nisan 2019:** Davranış Bilimleri Enstitüsü ve Adalet Bakanlığı – Temel Çözüm Odaklı Terapi Eğitimi
- **Nisan 2013:** Université Paris 13 ve İstanbul Üniversitesi – Psikanalitik Psikopatolojide Sınırlar Sorunu
- **Temmuz 2012:** Okan Üniversitesi – Okan Üniversitesi 17. Ulusal Psikoloji Öğrencileri Kongresi
- **Temmuz 2012:** Okan Üniversitesi – BDT Psikoterapide İlişki Kurma ve Temel Sorunların Sorgulanması